Հայաստանի Հանրապետության
Մարդու Իրավունքների Պաշտպան

Արտահերթ հրապարակային զեկույց Հայաստանի Հանրապետության վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքների վերաբերյալ

Սեպտեմբեր, 2022թ.
(Թարմացված)

Երևան, Հայաստան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ 3

II. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 4

III. ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՅԱՏՅԱՑ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 6

1. Խոշտանգումն ու վատ վերաբերմունքը փաստող տեսանյութերի լայն տարածումը: 7

2. Կին զինծառայողների նկատմամբ անմարդկային ու խտրական վերաբերմունքը. 9

3. Ադրբեջանական լայն հանրության վերաբերմունքը խոշտանգման հրապարակումներին 10

4. Պաշտոնատար անձանց և հասարակական գործիչների հայտարարությունները և ադրբեջանցի երեխաներին ուղղված ատելության քարոզչությունը 12

5. Սահմանամերձ բնակավայրերի բնակչության ահաբեկումը՝ որպես հայատյաց քաղաքականության դրսևորում. 19

IV. ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ 22

1. Տեղահանված անձինք, ռազմական ակտիվ գոտիներից չտարհանված առավել խոցելի անձինք 22

2. Բժշկական շտապօգնության մեքենաների ու լրագրողների թիրախավորում 24

V. ԵՐԵԽԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ 27

VI. ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ 30

VII. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՈՒ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԹԻՐԱԽԱՎՈՐՈՒՄ 34

1. Սպանված և վիրավորված քաղաքացիներ 34

2. Քաղաքացիական տներ, և կենսական նշանակության ենթակառուցվածքներ և այլ օբյեկտներ 35

Ա. Քաղաքացիական տներ, ավտոմեքենաներ 35

Բ. Վարչական ենթակառուցվածքներ 36

Գ. Էլեկտրամատակարարում և գազամատակարարում 37

Դ. Սեփականության իրավունքի խախտումներ 39

VIII. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐ 40

IX. ՁԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅԱՆԸ ԵՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՍՑՎԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐ 43

X. ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ 47

I. ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ

1. 2022 թվականի սեպտեմբերի 12-ի լույս 13-ի գիշերը Հայաստանի Հանրապետության Մարդու իրավունքների պաշտպանի թեժ գծի ահազանգերից, տեղական և այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկություններից պարզ դարձավ, որ Ադրբեջանի զինված ուժերը լայնածավալ և համակարգված հարձակում են ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխան տարածքի վրա՝ շփման գծի արևելյան և հարավ-արևելյան հատվածներում՝ կանխամտածված թիրախավորելով Կապան, Գորիս, Քարաշեն, Վերիշեն, Խնածախ, Կոռնիձոր, Խոզնավար, Իշխանասար, Ճակատեն, Ներքին Հանդ, Ծավ, Դավիթ-Բեկ, Արտանիշ, Սրաշեն, Ջերմուկ, Վարդենիս, Սոթք, Նորաբակ, Կուտ, Գեղամասար և Գեղարքունիքի, Վայոց ձորի և Սյունիքի մարզերի այլ սահմանամերձ համայնքների խաղաղ բնակչությանը: Ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից կիրառվել են տարբեր տրամաչափի զինատեսակներ՝ ներառյալ ծանր հրետանի, տարբեր տրամաչափի ականանետեր, անօդաչու թռչող սարքեր, խոշոր տրամաչափի հրանոթներ և «Գրադ» տեսակի համազարկային կրակի ռեակտիվ համակարգեր:

2. Ադրբեջանի կողմից իրականացված զինված հարձակումն ուղեկցվել է միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների կոպիտ խախտումներով:

3. Ադրբեջանի զինված ուժերի հարձակումը խախտել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականությունն ու ինքնիշխանությունը: Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության 2-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իմաստով նկարագրվածը հանդիսանում է ակնհայտ խախտում, մասնավորապես՝ «*Բոլոր անդամները միջազգային հարաբերություններում ձեռնպահ են ցանկացած պետության տարածքային ամբողջականության կամ քաղաքական անկախության նկատմամբ և, կամ Միավորված ազգերի նպատակներին անհարիր որևէ այլ ձևով ուժի գործադրումից կամ դրա սպառնալիքից*»: Ավելին, Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության VII գլխի 51-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «*Սույն Կանոնադրությունը ոչնչով չի խաթարում անհատական կամ կոլեկտիվ ինքնապաշտպանության անկապտելի իրավունքը Միավորված ազգերի կազմակերպության որևէ անդամի հարձակման ենթարկվելու դեպքում, քանի դեռ Անվտանգության խորհուրդը չի ձեռնարկի միջազգային խաղաղության ու անվտանգության պահպանման միջոցառումներ*»:

4. Հարկ է ընդգծել, որ պետությունների միջև սահմանները պաշտոնապես սահմանագծված և սահմանազատված չլինելու հանգամանքը չի ազատում պետություններին որևէ պետության տարածքային ամբողջականության կամ քաղաքական անկախության դեմ ուժի սպառնալիքից և ուժի կիրառումից ձեռնպահ

մնալու պարտավորությունից: Նախանշվածն ամրագրած է ՄԱԿ-ի կանոնադրությամբ և, ըստ այդմ, արգելվում է զինված հարձակում ձեռնարկել հարևան պետության ինքնիշխան տարածքի վրա՝ վտանգելով սահմանամերձ համայնքների բնակիչների իրավունքներն ու կյանքը:

5. Առանձնակի մտահոգիչ է այն հանգամանքը, որ հարձակման ժամանակ ադրբեջանական կողմը թիրախավորում է խաղաղ բնակչությանը և կենսական նշանակության քաղաքացիական ենթակառույցները՝ կոպտորեն խախտելով միջազգային մարդասիրական իրավունքը և մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքը:

6. «Պետությունների միջև Միավորված ազգերի կազմակերպության Կանոնադրությանը համապատասխան բարեկամական հարաբերությունների և համագործակցության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի սկզբունքների մասին» հռչակագիրը (թիվ 2625 բանաձև) վկայակոչում է «պետությունների պարտավորությունը զերծ մնալ ցանկացած պետության անկախության կամ տարածքային ամբողջականության դեմ ուղղված ռազմական, քաղաքական, տնտեսական կամ որևէ այլ բնույթի հարկադրանքից»:

7. Բացի այդ, ադրբեջանական զինված հարձակումը Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխան տարածքի վրա, խախտում է 2020 թվականի նոյեմբերի 9-ի հրադադարի մասին եռակողմ հայտարարությունը, որում նշվում է, որ կողմերը կանգ են առնում իրենց զբաղեցրած դիրքերում (այն դիրքերում, որոնք զբաղեցնում էին հայտարարության ստորագրման պահին)[1]:

8. Սեպտեմբերի 14-ին ժամը 20:00-ից հաստատվել է շատ փխրուն հրադադար, սակայն այն շատ հաճախ խախտվում է, օրինակ՝ սեպտեմբերի 28-ին ժամը 18:00-ից սկսած Ադրբեջանի կողմից խախտվել է հրադադարը Ջերմուկի ուղղությամբ, կիրառվել են ինչպես խոշոր տրամաչափի հրաձգային զինատեսակներ, այնպես էլ հրետանային միջոցներ և անօդաչու թռչող սարքեր, որի կիրառման արդյունքում երեք հայ զինծառայող է զոհվել:

II. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

9. Սույն զեկույցի նպատակն է հավաքագրել, վերլուծել և ներկայացնել 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-ից մեկնարկած Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից Հայաստանի վրա զինված հարձակման ընթացքում միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի կոպիտ խախտումները:

[1] Հասանելի՝ https://www.primeminister.am/hy/press-release/item/2020/11/10/Announcement/

10. Սույն զեկույցում ներկայացված փաստական տվյալներն ընդգրկում և լրացնում են սույն թվականի սեպտեմբերի 16-ին հրապարակված արտահերթ զեկույցի[2] տվյալները՝ ներառելով ամփոփված փաստեր սկսած սեպտեմբերի 13-ից մինչև սույն զեկույցի հրապարակման պահը:

11. Մարդու իրավունքների պաշտպանը, որպես Խոշտանգումների կանխարգելման ազգային մեխանիզմ, ընդունված պրակտիկայի համաձայն, առանձին ոչ հրապարակային զեկույց է պատրաստել, որում անդրադառնում է ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից հայ ռազմագերիների նկատմամբ խոշտանգման ու վատ վերաբերմունքի փաստերին, որոնք արձանագրվել են սեպտեմբերի 13-ից մեկնարկած հարձակմանը հաջորդող օրերին:

12. Սույն զեկույցը հիմնված է, ի թիվս այլնի, Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի (ՄԻՊ աշխատակազմ) փաստահավաք աշխատանքների վրա, որի շրջանակներում ՄԻՊ աշխատակազմի ներկայացուցիչներն այցելել են Գեղարքունիքի մարզի Սոթք, Կութ և Նորաբակ համայնքներ, ինչպես նաև Սյունիքի մարզի Վերիշեն, Ակներ, Քարաշեն, Վաղատուր, Խոզնավար, Աղիտու, Նորավան համայնքներ և Վայոց ձորի մարզի Ջերմուկ, Կեչուտ համայնքներ: Այցելությունների ընթացքում Պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչները անհատական հարցազրույցներ են ունեցել համայնքների ղեկավարների, բնակիչների, տարհանված և տեղահանված, ինչպես նաև տարբեր վնասվածքներ ստացած և բժշկական կենտրոններում համապատասխան բուժօգնություն ստացող/ստացած անձանց հետ: ՄԻՊ աշխատակազմի ներկայացուցիչներն այցելել են նաև Երևանի հիվանդանոցներում բժշկական օգնություն ստացող տուժած անձանց:

13. Սեպտեմբերի 13-ին Պաշտպանի փաստահավաք խումբը Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքում աշխատել է ակտիվ հրետակոծության պայմաններում, ինչի արդյունքում ի վիճակի է եղել հավաքագրել արժեքավոր տեղեկություններ և տեղում արձանագրել մարդկանց տարհանման ու պատսպարման գործընթացները:

14. Սեպտեմբերի 13-ից սկսած Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Տավուշի մարզերի ՄԻՊ տարածքային գրասենյակների ներկայացուցիչները հարձակման ենթարկված համայնքներում իրականացրել են լայնածավալ փաստահավաք աշխատանքներ՝ համագործակցելով տեղական ինքնակառավարման մարմինների, տարածքային կառավարման մարմինների, տեղի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և այլ դերակատարների հետ:

15. ՄԻՊ աշխատակազմն իրականացրել է նաև մեդիա հարթակներում հրապարակված նյութերի մշտադիտարկում, վերլուծել ՄԻՊ աշխատակազմին և

[2]Արտահերթ հրապարակային զեկույց Հայաստանի Հանրապետության վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքների վերաբերյալ, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպան, Երևան, 2022, հասանելի՝ https://ombuds.am/images/files/163fcca24261af7864b6d9f4fcf1d365.pdf (դիտված՝ 30.09.2022թ):

վերջինիս տարածքային գրասենյակներին՝ այդ թվում՝ 24/7 թեժ գծին ուղղված ահազանգերը: Մշտադիտարկումը ներառել է նաև Ադրբեջանի զանգվածային լրատվական միջոցների և սոցիալական մեդիայի ուսումնասիրությունը:

16. Սեպտեմբերի 13-15-ն ընկած ժամանակահատվածում, Մարդու իրավունքների պաշտպանն ամենօրյա ձևաչափով պատրաստել և մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցերով զբաղվող միջազգային կազմակերպություններին, միջազգային գործընկերներին և ՀՀ-ում հավատարմագրված դիվանագիտական ներկայացուցչություններին է ուղարկել միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների խախտումների մասին հաղորդումներ: Մարդու իրավունքների պաշտպանը սույն իրադարձությունների վերաբերյալ միջազգային գործընկերների հնարավոր հարցերին պատասխանելու նպատակով ստեղծել է հաղորդակցության հատուկ խողովակ վերջիններիս համար:

III. ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՅԱՏՅԱՑ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

17. Ինչպես 2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի ընթացքում, այնպես էլ դրանից հետո ադրբեջանական իշխանությունների հայատյաց քաղաքականությունը փաստագրվել և ներկայացվել է ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի արտահերթ զեկույցներում:[3] Զեկույցներով հավաստվել է, որ հայերի նկատմամբ ազգային հիմքով ատելության և թշնամանքի սերմանման քաղաքականությունը 2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի ընթացքում էթնիկ հայերի նկատմամբ ադրբեջանցի զինծառայողների կողմից կիրառված խոշտանգման և դաժան, անմարդկային, նվաստացնող վերաբերմունքի խորքային պատճառներից մեկն է:

18. Ադրբեջանում հայերի նկատմամբ լայնորեն տարածված ատելության, անհանդուրժողականության և թշնամանքի առկայությունը, պաշտոնատար անձանց հայատյաց հռետորաբանությունը և դրա շարունակական բնույթը հաստատվել են նաև միջազգային կառույցների և մշտադիտարկում իրականացնող մարմինների կողմից: Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական հանձնաժողովի կողմից Ադրբեջանում հայերի նկատմամբ անհանդուրժողականության և ատելության

[3] «Հայերի նկատմամբ ատելության և թշնամանքի ադրբեջանական քաղաքականությունը որպես մարդու իրավունքների՝ էթնիկ հիմքով խախտումների խորքային պատճառ: Հետ-պատերազմյան զարգացումների փաստահեն վերլուծություն» արտահերթ զեկույց, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպան, Երևան, 2022, Հասանելի՝ https://ombuds.am/images/files/3101f60c869b0f378dbc737b002e5054.pdf (անգլերեն), դիտված՝ 30.09.2022, «Էթնիկ հայերի նկատմամբ կազմակերպված ատելության խոսքն ու թշնամանքն Ադրբեջանում որպես Ադրբեջանական զինված ուժերի էթնիկ հիմքով խոշտանգման և անմարդկային վերաբերմունքի Joint ad hoc public report “Organized Hate Speech and Animosity towards Ethnic Armenians in Azerbaijan as Root Causes of Ethnically-based Torture and Inhuman Treatment by Azerbaijani Armed Forces (September-November 2020), Hu man Rights Defender of Armenia, Human Rights Ombudsman of Artsakh, 2020, Available at https://www.ombuds.am/images/files/2032f021fe81176414a649d588ad0e86.pdf (Accessed 30 September, 2022).

խոսքի տարածման մասին (այդ թվում՝ պետական հաստատությունների կողմից) առաջին անգամ նշվել է դեռևս 2002 թվականին[4]:

19. Այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ ՄԱԿ-ի Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեն Ադրբեջանի 10-ից 12-րդ պարբերական հաղորդումների վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներում մտահոգություն է հայտնել սոցիալական ցանցերում, ինչպես նաև հասարակական գործիչների և պետական պաշտոնյաների կողմից ազգությամբ հայերի նկատմամբ ռասայական ատելության հրահրման և ռասիստական կարծրատիպերի տարածման կապակցությամբ (կետ 4(c)) և Ադրբեջանի ղեկավարությանն առաջարկել է միջոցներ ձեռնարկել ինչպես ինտերնետում և սոցիալական ցանցերում, այնպես էլ պաշտոնատար անձանց և հանրային հաստատությունների կողմից ազգությամբ հայերի դեմ ուղղված ատելության խոսքի, ռասայական ատելության և խտրականության հրահրման և խթանման մշտադիտարկման և դրանց դեմ պայքարի ուղղությամբ (կետ 5(d)):

20. Կոմիտեն նաև մտահոգություն է հայտնել այն առնչությամբ, որ դպրոցական դասագրքերը պարունակում են նախապաշարմունքների քարոզում և ռասայական ատելության հրահրում, հատկապես էթնիկ հայերի նկատմամբ: Ավելին, Կոմիտեն մատնանշել է Ադրբեջանի կողմից նախապաշարմունքների և անհանդուրժողականության դեմ պայքարելու, ինչպես նաև դպրոցական և համալսարանական ծրագրերում մարդու իրավունքները ներդնելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցների առնչությամբ տեղեկատվության բացակայությունը (կետ 34):[5]

1. Խոշտանգումն ու վատ վերաբերմունքը փաստող տեսանյութերի լայն տարածումը:

21. Ինչպես 44-օրյա պատերազմի ընթացքում, ս.թ. սեպտեմբերի 13-ի հարձակումից հետո ևս ադրբեջանական սոցիալական ցանցերում տեղադրվում են Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից հայ զինծառայողների նկատմամբ խոշտանգումները և այլ անմարդկային ու նվաստացնող վերաբերմունքը փաստող տեսանյութեր: Տեսանյութերը պարունակում են ինչպես հայ զինծառայողների նկատմամբ ֆիզիկական բռնության, նվաստացնող վերաբերմունքի, վիրավորանքի և ծաղրանքի, այնպես էլ զոհված զինծառայողների մարմինների նկատմամբ

[4] Ռասիզմի և անհանդուրժողականության դեմ եվրոպական հանձնաժողով, Ադրբեջանի վերաբերյալ զեկույց՝ ընդունված 2002 թվականի հունիսի 28-ին, CRI (2003) 3, պար. 51-53:

[5] Հասանելի՝ https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/AZE/CERD_C_AZE_CO_10-12_49770_E.pdf (անգլերեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:

անմարդկային վերաբերմունի կադրեր: Ընդ որում, հարկ է նկատել նաև, որ այս ընթացքում հրապարակվել են նաև 2020 թվականին նկարահանված որոշ տեսանյութեր ևս՝ դրանք ներկայացնելով որպես ս.թ. սեպտեմբերի հարձակմանն առնչվող իրողություններ: Նպատակը հայ հանրության շրջանում, նման դեպքերի մասսայականության կեղծ տպավորություն ստեղծելու միջոցով, դեռևս թարմ հանրային տրավման ու ահաբեկումը խորացնելն է:

22. Բռնության, խոշտանգման ու նվաստացման տեսանյութերի բովանդակությանն առնչվող մանրամասները վերլուծված են Մարդու իրավունքների պաշտպանի առանձին արտահերթ ոչ հրապարակային զեկույցում, որը Պաշտպանը կազմել է որպես Խոշտանգումների կանխարգելման ազգային մեխանիզմ: Միաժամանակ, կարևոր է արձանագրել, որ այն հանգամանքը, որ 2020 թվականի 44-օրյա պատերազմին ադրբեջանցի զինծառայողների կողմից դրսևորվող վարքագիծը նույն կերպով շարունակվել է և սույն թվականի սեպտեմբերին, վկայում է նաև այն մասին, որ այդ արարքները մնում են անպատժելի և այդպիսով խրախուսվում են ինչպես ադրբեջանական իշխանությունների, այնպես էլ ռազմական ղեկավարության կողմից: Հայ զինծառայողների խոշտանգման, նրանց նկատմամբ անմարդկային վերաբերմունքի դրսևորման համատարած բնույթը թույլ է տալիս նաև եզրակացնել, որ այս արարքները չէին կարող կատարվել առանց ռազմական ղեկավարության հանձնարարականի կամ առնվազն իմացության և թողտվության: Իրենց հանցավոր արարքի տեսագրմամբ և հրապարակայնացմամբ ադրբեջանցի զինծառայողներն, այդպիսով, չեն առերեսվում պատասխանատվության ենթարկվելու վտանգին, ուստիև ստիպված չեն դրսևորել իրավաչափ վարքագիծ կամ առնվազն ցուցաբերել զգուշավորություն:

23. Ակներև են նաև տեսանյութերի հրապարակման, սոցիալական ցանցերում դրանց լայն տարածման հիմնական նպատակները, այն է՝ Հայաստանի Հանրապետության բնակչության ահաբեկումը և լրացուցիչ տառապանքների պատճառումը, ինչպես նաև սոցիալական ցանցերի օգտատերերի գովասանքին և քաջալերությանն արժանանալը:

24. Ասվածը հիմնավորվում է նաև այն հանգամանքով, որ ադրբեջանական սոցիալական ցանցերում հրապարակումներ են կատարվել զոհված հայ զինծառայողների գտնվելու վայրն իմանալու մասին՝ կոչ անելով զինծառայողների հարազատներին կապվել տվյալ օգտատիրոջ հետ, ինչին հաճախ հաջորդել են զինծառայողի հարազատների կողմից կապի հաստատման փորձերը: Սոցիալական ցանցերի մշտադիտարկումը թույլ է տալիս փաստել, որ նշված օգտատերերը պատասխանել են զոհված կամ գերեվարված զինծառայողների հարազատներին վիրավորական արտահայտությունների օգտագործմամբ, իսկ հարազատների կողմից

իրենց ուղղված հաղորդագրությունները հրապարակվել են հազարավոր հետևորդներ ունեցող տելեգրամյան (Telegram) ալիքներում՝ ծաղրանքի արժանացնելով վերջիններիս, ինչը ևս հետապնդել է հայ հասարակությանը և մասնավորապես՝ զոհված զինծառայողների հարազատներին ահաբեկելու և լրացուցիչ տառապանքներ պատճառելու նպատակ (տես Հավելված 1.16):

25. Անդրադառնալով հայ ռազմագերիների տեսանկարահանմանը և այդ տեսանյութերի հրապարակմանն ու լայն տարածմանը՝ հարկ է նկատել նաև, որ այդպիսով ռազմագերիները բախվում են հանրային հետաքրքրասիրությանը. տեսանյութերի հրապարակմանը հաջորդում են սոցիալական ցանցերի օգտատերերի՝ ռազմագերուն վիրավորող, ատելության խոսք պարունակող թիրախավորումն ու ծաղրանքը: Միաժամանակ, Ժնևյան երրորդ կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ ռազմագերիները պետք է մշտապես օգտվեն պաշտպանությունից, հատկապես բռնության կամ ահաբեկման ամեն տեսակի ակտերից, վիրավորանքից և **հանրային հետաքրքրասիրությունից**:

2. Կին զինծառայողների նկատմամբ անմարդկային ու խտրական վերաբերմունքը.

26. Առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի կին զինծառայողների մարմինների նկատմամբ անմարդկային վերաբերմունքը փաստող տեսանյութերի լայն տարածումն ադրբեջանական մեդիա հարթակներում ու կնոջ նկատմամբ հնչեցվող վիրավորական, արժանապատվությունը նվաստացնող արտահայտությունները սոցիալական ցանցերի օգտատերերի կողմից: Տեսանյութերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս փաստել, որ կանանց նկատմամբ բռնությունը, նրանց մարմինների խոշտանգումը կատարվել է ոչ միայն ազգային, այլև գենդերային ատելության շարժառիթով:

27. Գենդերային հիմքով բռնությունը բխում է կնոջ նկատմամբ իշխանություն հաստատելու, գենդերային դերերի պարտադրման, ավանդապես «ոչ կանացի» համարվող վարքագիծ (տվյալ դեպքում՝ զինվորական ծառայությունը) դրսևորելու համար պատժելու պահանջից: Այս առումով կարևոր է, որ կին զինծառայողների նկատմամբ հանցավոր արարքներն իրենց բնույթով տարբերվել են տղամարդ զինծառայողների խոշտանգման, նրանց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի

---

[6] Սույն գլխի շրջանակներում ներկայացվող՝ Ադրբեջանական սոցիալական ցանցերում օգտատերերի կողմից տարածվող ատելության խոսքի վերաբերյալ տվյալները հիմնվում են Twitter և Telegram սոցիալական ցանցերի մշտադիտարկման արդյունքում հավաքագրված տեղեկությունների վրա: Հարկ է նշել, որ հատկապես մի քանի տելեգրամյան ալիքներ ամբողջությամբ հեղեղված են հայատյաց և հայերի նկատմամբ բռնություն քարոզող հրապարակումներով և օգտատերերի մեկնաբանություններով: Տես, օրինակ՝ (https://web.telegram.org/k/#@zloy_mamed_1915 / https://web.telegram.org/k/#@aze_patriotlar / https://web.telegram.org/k/#@bez_mas_FACT): Սույն զեկույցի Հավելված 1-ում ներկայացված են նման հրապարակումների որոշ օրինակներ:

դրսևորումներից: Կանանց մարմինները, օրինակ, մերկացվել են, նրանցից մեկի մատները կտրվել են և դրվել բերանում, և այլն: Մանրամասները վերլուծված են Պաշտպանի արտահերթ փակ զեկույցում:

28. Հարկ է նկատել, որ ՄԱԿ-ի Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտեի թիվ 19-ը ընդհանուր առաջարկությունում նշվում է, որ գենդերային հիմքով բռնությունը կանանց նկատմամբ խտրականության տեսակ է, իսկ թիվ 35 ընդհանուր մեկնաբանության համաձայն՝ պետությունները պատասխանատվություն են կրում պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց կողմից կիրառվող գենդերային հիմքով բռնության համար՝ ինչպես «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիայի, այնպես էլ ընդհանուր միջազգային իրավունքի (general IL) դրույթները[7]:

29. Թիվ 30 ընդհանուր առաջարկությունում Կոմիտեն փաստում է, որ զինված հակամարտությունները խորացնում են գոյություն ունեցող գենդերային անհավասարությունը՝ գենդերային հիմքով բռնության տարբեր տեսակների առավել բարձր ռիսկի հետևանքով: Կոմիտեն ընդգծում է, որ կին զինծառայողները ևս առավել խոցելի են գենդերային հիմքով բռնության, այդ թվում՝ սեռական բռնության և ոտնձգությունների նկատմամբ: Ուստի, Կոմիտեն առաջարկում է պետություններին արգելել գենդերային հիմքով բռնութան բոլոր դրսևորումները ինչպես պետական մարմնի (State actor), այնպես էլ մասնավոր սուբյեկտների կողմից, ինչպես նաև կանխարգելել, քննել և պատասխանատվության ենթարկել գենդերային հիմքով բռնության բոլոր տեսակների, հատկապես՝ սեռական բռնության կատարման համար:[8]

3. Ադրբեջանական լայն հանրության վերաբերմունքը խոշտանգման հրապարակումներին

30. ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի կողմից սոցիալական ցանցերի մշտադիտարկումը փաստում է, որ հայ զինծառայողների խոշտանգումները և նրանց նկատմամբ դաժան վերաբերմունքը հավաստող տեսանյութերի, զոհված զինծառայողների և քաղաքացիական անձանց մարմինները պատկերող նկարների հրապարակումն արժանանում են ադրբեջանցի օգտատերերի գովաբանությանը և նման վարքագիծը քաջալերող և նորմալացնող արձագանքին:

---

[7] ՄԱԿ-ի կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտե, Կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ թիվ 35 ընդհանուր առաջարկություն՝ թարմացնող թիվ 19 ընդհանուր առաջարկությունը, կետ 22:

[8] ՄԱԿ-ի կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման կոմիտե, «Կանայք կոնֆլիկտների կանխման, կոնֆլիկտային և հետկոնֆլիկտային իրավիճակներում», թիվ 30 ընդհանուր առաջարկություն, կետեր 34, 38, 67:

31. Կարևոր է շեշտել, որ ադրբեջանցի օգտատերերի արձագանքը ներառել է հայերի նկատմամբ նման վարքագիծ դրսևորելու առնչությամբ անթաքույց ուրախության արտահայտում, բռնության կոչեր: Հաճախակի բնույթ է կրել զոհված զինծառայողների մարմինների/մարմինների մասերի հրապարակումն այն ուղեկցող «լավագույն հայը մահացած հայն է» և «լավագույն հայուհին մահացած հայուհին է» գրառումներով: Հատկանշական է, որ այս արտահայտությունը բազմիցս կիրառվել է ադրբեջանցի օգտատերերի կողմից նաև 2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի ընթացքում, ինչն արձանագրվել է ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի վերոնշյալ արտահերթ զեկույցներում:

32. Տարածում են ստացել նաև բռնության, այդ թվում՝ հայերի բնաջնջման կոչերը (տես Հավելված 1.3): Հազարավոր հետևորդներ ունեցող տելեգրամյան ալիքներից մեկում մեջբերվել է ադրբեջանական «Ղարաբաղ» ֆուտբոլային ակումբի մամլո խոսնակ Նուրլան Իբրահիմովի՝ 2020 թվականի հոկտեմբերի 30-ին արված հայտարարությունը[9]՝. «Մենք պետք է սպանենք բոլոր հայերին: Երեխային, կնոջը, տարեցին, առանց տարբերության, պետք է սպանել: Ոչ մի խղճահարություն, ոչ մի կարեկցանք: Այժմ ամենակարևորը այդ անասուններից ազատվելն է, հետո ուշ կլինի»:

33. Զոհված հայ զինծառայողների նկարների հրապարակումն ուղեկցվել է նրանց նկատմամբ վիրավորական արտահայտությունների օգտագործմամբ, նրանց «հայ տեռորիստ» կոչելով: Զինծառայողների նկարները հաճախ նաև մոնտաժի են ենթարկվել: Մեկ դեպքում, օրինակ, զինծառայողին ավելացվել են խոզի դունչ և ականջներ, իսկ նկարի վրա գրվել է «ես նույնպես մեռա (я тоже сдох)» (տես Հավելված 1.2):

34. Հատկապես մտահոգիչ է Telegram սոցիալական ցանցում հայ զինծառայողների և քաղաքացիական անձանց խոշտանգված մարմինները և մարմնի մասերը պատկերող ստիկերների (Stickers) ստեղծումը, որոնք լայնորեն ներբեռնվել և օգտագործվել են ադրբեջանցի օգտատերերի կողմից (տես Հավելված 1.4):

35. Անդրադառնալով կին զինծառայողներին առնչվող գրառումներին՝ հարկ է առանձնացել մի քանի հանգամանքներ, որոնք ընդհանուր առմամբ բնորոշ են այդ գրառումների հիմնական մասին: Այսպես, կարևոր է արձանագրել, որ կին զինծառայողների առնչությամբ գրառումները թիրախավորում են ոչ միայն նրանց ազգությունը, այլև առաջին հերթին՝ սեռը և պայմանավորված են ադրբեջանցի օգտատերերի կնատյացությամբ և գենդերային հիմքով նախապաշարմունքներով: Այս թիրախավորումն արտահայտվում է գենդերային կարծրատիպերի տարածմամբ, սեռական հայհոյանքների և այլ վիրավորական արտահայտությունների

---

[9] Հասանելի՝ https://sport.news.am/eng/news/116193/azerbaijan-football-club-representative-we-must-kill-all-armenians.html (դիտված՝ 30.09.2022թ.):

օգտագործմամբ, որոնց հիմքում կնոջ անհատականության ժխտումն է ու կնոջ ընկալումը՝ որպես առաջին հերթին սեռական ցանկությունների բավարարման օբյեկտի:

36. Նկատելի է նաև կնոջ զինծառայող լինելու կարողության մերժումը և դրանից բխող ծաղրը՝ ուղղված ինչպես զինծառայող կանանց, այնպես էլ հայ տղամարդու հավաքական կերպարին՝ «բազմոցին նստելու» և «իր փոխարեն» հայ կանանց մարտի դաշտ ուղարկելու համար: Այլ կերպ ասած, գրառումները հաճախ հիմնվել են նաև այն գաղափարի վրա, որ զինծառայությունը բնորոշ է տղամարդկանց և ինքնին կին զինծառայողների առկայությունն անպատվություն է: Այսպես, օրինակ, հազարավոր հետևորդներ ունեցող էջերում կատարված հրապարակումներում նշվում է, որ «հայ տղամարդիկ նստում են բազմոցին», իսկ կանանց «Յաշման[10] ուղարկում է Աստծո[11] մոտ»: Նույն միտքը տարբեր ձևակերպումներով, այդ թվում՝ կանանց թիրախավորող հայհոյանքների կիրառմամբ, արտահայտվում է նաև այլ գրառումներում:

37. Ադրբեջանցի օգտատերերը ոչ միայն ոգևորություն են հայտնել կին զինծառայողների մարմինների խոշտանգման առնչությամբ, այլ նաև տարածել են այլ հայ կանանց լուսանկարներ, նրանց այլ հրապարակումներ՝ արտահայտելով այդ կանանց նկատմամբ բռնություն, այդ թվում՝ սեռական բռնություն, կիրառելու ցանկություն: Հաճախ այս գրառումներում ցանկալի բռնության նկարագրությունները նույնացել են կին զինծառայողներից մեկի մարմնի կտտանքներին. ադրբեջանցի օգտատերերը, մասնավորապես, հատկապես նշել են կին զինծառայողների մատները կտրելու և դրանք բերանի մեջ դնելու մասին (տես Հավելված 1.5):

38. Սոցիալական ցանցերում տարածում են ստացել ոչ միայն կանանց, այլև երեխաների վերաբերյալ գրառումներ՝ նաև թիրախավորելով աղջիկ երեխաներին՝ գենդերային հիմքով վիրավորական և խտրական բառամթերքի կիրառմամբ (տես Հավելված 1.6):

4. Պաշտոնատար անձանց և հասարակական գործիչների հայտարարությունները և ադրբեջանցի երեխաներին ուղղված ատելության քարոզչությունը

39. Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի կողմից զանգվածային լրատվության միջոցների մշտադիտարկումները փաստում են, որ Ադրբեջանի պաշտոնատար անձինք և հասարակական գործիչները շարունակում են օգտագործել ծայրահեղ ատելության և հայատյաց հռետորաբանություն՝ խրախուսելով ազգությամբ հայերի նկատմամբ թշնամանք: Սույն թվականի սեպտեմբերի 13-ին Ադրբեջանի

[10] Ադրբեջանական հատուկ ուժերի անվանակոչում:
[11] Օգտագործվում է «աստված» բառի ռուսերեն տառադարձությունը՝ "Аствац":

խորհրդարանի մի քանի պատգամավորներ և այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաներ սպառնալիքներ և վիրավորանքներ են հնչեցրել հայերի հասցեին՝ այդպիսով արդարացնելով Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից իրականացվող ագրեսիվ գործողությունները[12]:

40. Պետք է նկատել, որ այս հայտարարություններում նկատելի են կրկնվող որոշ ձևակերպումներ և գաղափարներ, որոնցից յուրաքանչյուրը կարևոր է ադրբեջանական հասարակությունում «հայի» հստակ կերպարի և հայկական պետության մասին որոշակի պատկերացումների ստեղծման համար, որոնք կծառայեն որպես համազգային ատելության և թշնամանքի, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ ագրեսիայի արդարացման հիմք:

41. Մասնավորապես, քննարկվող հայտարարություններում հայերը ներկայացվում են որպես խորամանկ, երկերեսանի, կեղծավոր, նենգ ազգ, որից ակնկալելի են դավաճանությունն ու ստորությունները: Պաշտոնատար անձինք հաճախ նաև հայերին բնութագրում են որպես բարբարոս կամ վայրենի՝ երբեմն այդպիսով շեշտելով նաև Հայաստանի հետ բանակցությունների անհնարինությունը և ընդգծելով Ադրբեջանի կողմից ուժի կիրառման անխուսափելիությունը:

42. Այսպես, ս.թ. սեպտեմբերի 19-ին իշխող «Նոր Ադրբեջան» կուսակցության անդամ, Ադրբեջանի խորհրդարանի պատգամավոր Մալիաթ Իբրահիմգըզըն, անդրադառնալով Ադրբեջանի դեսպանատների դիմաց հայերի իրականացրած բողոքի ակցիաներին, դրանք որակել է որպես «հայ ֆաշիզմի գործողություններ», բողոքի ակցիայի մասնակիցներին կոչել «հայ վանդալներ» և շեշտել, որ «Պատմության ընթացքում այլ ազգերի և պետությունների գրկում որպես մակաբույծ ապրող հայ ժողովրդի համար դավաճանությունը, կեղծավորությունը, նենգությունը ձևավորվել են որպես ազգային հատկանիշներ»:[13] Սեպտեմբերի 16-ին պատգամավոր Վուգար Իսկանդերովը, խոսելով սեպտեմբերի 13-15-ը տեղի ունեցած ռազմական գործողությունների մասին, հայկական կողմին մեղադրել է կեղծ տեղեկություններ տարածելու մեջ և բնորոշել դա որպես «հայկական պետությանն ու իշխանությանը բնորոշ երկերեսանիություն», ինչպես նաև հայտել, որ «[հայերի] ուղեղն այնքան թունավորված է, որ նրանք ապրում են Մեծ Հայքի ֆանտազիաներով»:[14] Նմանապես, դեռևս սեպտեմբերի 13-ին՝ Ադրբեջանական զինված ուժերի հարձակման օրը, խորհրդարանի պատգամավորներից մեկը՝ Ֆազայիլ Աղամալըն, ոչ միայն հայերին

[12] Հասանելի՝ https://teleqraf.com/news/siyaset/340649.html և https://demokrat.az/az/news/122769/texribatlar-ermenistanin-sonunu-yaxinlasdirir-deputat (դիտված՝ 30.09.2022թ.):
[13] Հասանելի՝ https://bakivaxti.az/ru/posts/detail/ermeniler-hemise-basqa-xalqlarin-qoltugunda-parazit-kimi-yasayib-deputat-1663573268 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[14] Հասանելի՝ https://azpolitika.info/?p=688741 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:

անվանել է «բարբարոս, ֆաշիստական ցեղ», այլև աներկբա կոչ է արել վերացնել Հայաստանը՝ որպես պետություն[15]:

43. Իշխող խմբակցության մեկ այլ պատգամավոր՝ Էլման Մամադովը, շեշտելով ռազմական ուժի կիրառման անհրաժեշտությունը, նշել է. «Ադրբեջանը (...) կստիպի հայերին գնալ խաղաղության՝ կիրառելով իր ռազմական ուժը: Հայերը, որպես նորմալ հասարակություն, որպես ազգ, խոսք չեն հասկանում, խաղաղության չեն գալիս:»:[16] Նմանապես, Ադրբեջանի խորհրդարանի Պաշտպանության անվտանգության և հակակոռուպցիոն հանձնաժողովի նախագահ Զիյաֆաթ Ասգերովը նշել է, որ «Միևնույն ժամանակ, հայկական կողմը ևս մեկ անգամ ապացուցեց, որ իրենց հետ քաղաքական, դիվանագիտական ճանապարհով խոսելն իմաստ չունի: Կարծես, նրանք Ադրբեջանի Երկաթե Բռունցքի հարվածն են ընտրել: Ուստի այսուհետ կխոսվի միայն նրանց հասկանալի լեզվով:»:[17]

44. Սպառնալիքներ են հնչեցվել նաև որոշ հասարակական գործիչների կողմից: Այսպես, օրինակ, Ադրբեջանի «Ազգային անկախություն կուսակցության առաջնորդ» Էթիբար Մամեդովը ս.թ. սեպտեմբերի 20-ին տված հարցազրույցում նշում է, որ եթե Հայաստանը հրաժարվի միջանցք տալուց, իրենք պետք է փակեն Ստեփանակերտը ՀՀ-ին կապող ճանապարհը՝ այդպիսով կոչ անելով զրկել արցախաբնակ հայերին կենսական նշանակություն ունեցող ճանապարհից՝ գցելով նրանց լիակատար շրջափակման մեջ:[18]

45. Հարկ է նկատել նաև, որ անձին «հայ» կոչելը կամ նրա գաղափարները «հայամետության» հետ ասոցացնելն Ադրբեջանում ընկալվում են որպես վիրավորանք: Այսպես, պատգամավոր Ագիյե Նախաչըվանլըն սեպտեմբերի 16-ին, անդրադառնալով սեպտեմբերի 13-ին ադրբեջանական զինված ուժերի հարձակման առնչությամբ ընդդիմադիր որոշ գործիչների հայտարարություններին, նշել է, որ «իրենց հայամետ ուժերի հետ մի շարքի դասող մարդկանց մտքերն ու կարծիքները չեն կարող որևէ նշանակություն ունենալ Ադրբեջանի ժողովրդի համար»:[19] Նմանապես, սեպտեմբերի 15-ին, Ադրբեջանի խորհրդարանի պատգամավոր, իշխող կուսակցության անդամ Թահիր Ռզաևը, քննադատելով ընդդիմադիր գործիչներին, նրանց համեմատել է «արյունարբու հայերի» հետ:[20]

46. Ադրբեջանական պաշտոնատար անձանց հայատյաց հռետորաբանությունն առկա է եղել նաև ս.թ. սեպտեմբերի 13-ի հարձակմանը նախորդող

---

[15] Հասանելի՝ https://www.bakupost.az/qisasa-benzer-antiterror-emeliyyati-aparilmalidir-deputat (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[16] Հասանելի՝ https://pravda.az/news/92392 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[17] Հասանելի՝ https://teleqraf.com/news/siyaset/340649.html (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[18] Հասանելի՝ https://azpolitika.info/?p=689132 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[19] Հասանելի՝ https://azertag.az/xeber/2294177 (ադրբեջաներեն, դիտված՝ 30.09.2022թ.):
[20] Հասանելի՝ https://demokrat.az/az/news/123145/deputat-coreyimizi-yeyib-suyumuzu-icenlerin-nadanligi-hamimizi-teessuflendirir (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:

ժամանակաշրջանում: Այսպես, սեպտեմբերի 8-ին իշխող կուսակցության անդամ, պատգամավոր Էլշադ Միրբաշիրօղլուն նշել է, որ հայերը «անուղղերի վայրենի ժողովուրդ են», որոնց հետ խաղաղ ապրելը «դժվար ու վտանգավոր» է: Հաջորդիվ նա նշել է նաև. «Պետք է թշնամուն սրանից հետո շատ թույլ դիրքում պահենք, որ ընդհանրապես գլուխը բարձրացնելու հնարավորություն չունենա:»:[21] Նմանապես, մեկ այլ պատգամավոր՝ Անար Իսգանդերովը սեպտեմբերի 8-ին ոչ միայն նշել է, որ հայ ազգը, «Հայաստան պետությունը խորթ են այս տարածքին, այս տարածքի տերը չեն, եկվոր են» և որ Հայաստանը «չպետք է մնա պատմության մեջ»՝ այսպիսով փաստացի կոչ անելով ոչնչացնել հայկական պետությունը, այլ նաև հայերին կոչել է «դաժան, անխիղճ, ֆաշիստից ֆաշիստ», ողորմություն և արդարություն չունեցող:[22]

47. Ուժի կիրառման կոչեր են հնչեցվել նաև որոշ հասարակական գործիչների կողմից: Այսպես, «Ազատ դեմոկրատներ» կուսակցության ղեկավար Սուլհեդին Աքբարը նշել է, որ անհրաժեշտ է ձեռնարկել նոր «հակաահաբեկչական գործողություն»՝ վերահսկողության տակ վերցնելու համար Լաչինի և Քելբաջարի շրջագծի բարձրունքները:[23] «Հակաահաբեկչական գործողության» անհարժեշտության մասին է խոսել նաև ռազմական փորձագետ Ազադ Իսազադեն՝ նշելով, որ այդպիսով ՀՀ վարչապետն ավելի արագ «կգա խաղաղության»:[24]

48. Ատելություն և անհանդուրժողականություն հրահրող, ինչպես նաև Հայկական պետականության ոչնչացումը քարոզող նման արտահայտությունների ազատ և անպատիժ առկայությունն Ադրբեջանական հանրային խոսույթում, հատկապես՝ պաշտոնատար անձանց կողմից, վկայում է այն մասին, որ հայատյացությունն այս պետությունում խրախուսվում և սնուցվում է իշխանությունների կողմից՝ առավելապես տարածվելով և հովանավորվելով բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից:

49. Այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ իրենց հայտարարություններում ադրբեջանական պաշտոնյաները հաճախ օգտագործում են Ադրբեջանի նախագահի արտահայտությունները, կրկնում նրա կողմից առաջ քաշված թեզերը: Այս առումով հատկանշական է, որ այդ պաշտոնյաներից շատերն իրենց ելույթներում նշում են Ադրբեջանի նախագահի կողմից հաճախ վկայակոչվող «երկաթե բռունցքի» մասին:[25] Այս արտահայտությունը բազմիցս օգտագործվել է Ի. Ալիևի կողմից դեռևս 2020 թվականի 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո՝ լայն տարածում ստանալով ադրբեջանական հասարակությունում և սովորաբար խորհրդանշում է

---

[21] Հասանելի՝ https://pravda.az/news/92059 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[22] Հասանելի՝ https://demokrat.az/az/news/122223/ermeniler-yuz-iller-boyu-insanlarin-qebirlerini-goresenler-kimi-esibler-deputat (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[23] Հասանելի՝ https://teleqraf.com/news/qarabagh/340112.html (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.
[24] Հասանելի՝ https://reyting.az/slayd/87556-qarabagda-anti-terror-emeliyyati-kecirile-biler.html (ադրբեջաներեն),, տես նաև՝ https://turaztv.az/xeberler/23663-vacb-qarabada-qisas-2-mliyyat-balanr-aiqlama.html (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
[25] Տես, օրինակ՝ https://pravda.az/news/92392, https://teleqraf.com/news/siyaset/340649.html (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:

Ադրբեջանական զինված ուժերի հարձակումը կամ օգտագործվում որպես ուժի գործադրման սպառնալիք: Այսպես, օրինակ, ս.թ. ապրիլի 22-ին Ադրբեջանի նախագահը հայտարարել է. «Վերջապես [Ադրբեջանի ժողովուրդը] «երկաթե բռունցքով» փշրել է թշնամու գլուխը, վերականգնել պատմական արդարությունն ու ազգային արժանապատվությունը»:[26]

50. Հատկանշական է նաև, որ պաշտոնատար անձինք և հասարակական գործիչները ՀՀ իշխանությունների, զինված ուժերի, և նույնիսկ քաղաքացիական անձանց գործողությունների մասին իրենց խոսքում օգտագործում են «հայկական ֆաշիզմ» արտահայտությունը: Հայաստանի Հանրապետության՝ «ֆաշիստական պետություն» լինելու գաղափարը բազմիցս արտահայտվել է Ադրբեջանի նախագահի կողմից, և հիմնվում է վերջինիս կողմից արվող այն պնդման վրա, որ ՀՀ ներկայիս տարածքը «պատմական ադրբեջանական հողերի» վրա է կառուցված: Ադրբեջանի նախագահի՝ տարիների ընթացքում կատարած հայտարարությունների և հարցազրույցների ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ վերջինս այս արտահայտությունն օգտագործելով ստեղծել է Ադբեջանի կողմից «հայկական ֆաշիզմի» դեմ պայքարելու կեղծ պատմույթը՝ այդպիսով, ի թիվս այլնի, արդարացնելով Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի հայերի նկատմամբ ուժի գործադրումը[27]:

51. Անդրադառնալով Ադրբեջանի նախագահի կողմից տարածվող ատելության խոսքին՝ հարկ է նկատել նաև, որ արժանապատվությունը նվաստացնող և անհանդուրժողականություն հրահրող արտահայտությունների հետ մեկտեղ վերջինս իր խոսքում հաճախ օգտագործում է Հայաստանի բնակչության ահաբեկմանն ուղղված և ուժի կիրառման սպառնալիք պարունակող արտահայտություններ, ուղղակիորեն հաստատում Ադրբեջանի կողմից ուժի կիրառումը՝ գովասանքով խոսելով այս մասին: Այսպես, օրինակ, ս.թ. սեպտեմբերի 21-ին Լաչինի շրջան այցի ընթացքում Ի. Ալիևը նշել է, որ Հայաստանը պետք է զգուշավոր լինի և որ «ոչինչ և ոչ

[26] Տես Իլհամ Ալիևի ելույթը Շուշիում անցկացվող «Աշխարհի ադրբեջանցիների հինգերորդ համագումարին», 2022 թվականի ապրիլի 22, հասանելի՝ https://president.az/az/articles/view/55859 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ., տես նաև՝ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի հայտարարությունը, «Բի-Բի-Սի Մոնիթորինգ», 10.09.2020թ., հասանելի՝ https://twitter.com/bbcmonitoring/status/1326064785885192194 (անգլերեն), դիտված՝ 16.09.2022թ.:

[27] «(...) Հայկական ֆաշիզմն ամենատգեղն ու ամենադաժանն է բոլոր գոյություն ունեցածներից: Այս պատերազմում, մենք ոչ միայն վերականգնել ենք մեր տարածքային ամբողջականությունը, այլ նաև ոչնչացրել ենք հայկական ֆաշիզմը: Սա պատմական առաքելություն է, որը մենք կատարել ենք ոչ միայն Ադրբեջանի ժողովրդի, այլ ամբողջ աշխարհի համար: Հայկական ֆաշիզմը ոչնչացվել է: Այն ոչնչացվել է Ադրբեջանի ժողովրդի կողմից: Եթե այսօր Հայաստանում որոշ վրեժխնդիր ուժեր բարձրացնեն իրենց գլուխը, նրանք պետք է իմանան, որ եթե անհրաժեշտ լինի, մենք ցանկացած պահի կփշրենք նրանց գլուխները: Մենք չենք կարող թույլ տալ հայկական ֆաշիզմին կրկին բարձրացնելու իր գլուխը:», «Նախագահ Իլհամ Ալիևի հարցազրույցն ադրբեջական հեռուստատեսությանը», 2021 թվականի ապրիլի 21, հասանելի՝ https://apa.az/en/xeber/domestic-news/President-Ilham-Aliyev-interviewed-by-Azerbaijan-Television-colorredUPDATEDcolor-347302 (անգլերեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:
Տես նաև, օրինակ՝ «Մենք պետք է ապահովենք, որ հայկական ֆաշիզմը երբեք կրկին չծագի», 2022 թվականի հունվարի 31, հասանելի՝ https://news.az/news/we-must-ensure-that-armenian-fascism-never-arises-again-azerbaijani-president (անգլերեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:

ոք չի կարող կանգնեցնել» Ադրբեջանին՝ աներկբայորեն սպառնալով ուժի գործադրմամբ, ինչպես նաև հայտնել. «Մենք ուժով ազատագրել ենք մեր հողը և հպարտ ենք դրանով»: Ադրբեջանի նախագահն անդրադարձել է նաև Ադրբեջանի կողմից ՀՀ ինքնիշխան տարածքի վրա հարձակմանը՝ արդարացնելով դա սահմանազատման և սահմանագծման բացակայությամբ՝ նշելով. «Նրանք [հայերը] այն տպավորության տակ էին, որ Ղարաբաղն ու Զանգեզուրը (խոսքը գնում է Հայաստանի Հանրապետության Սյունիքի մարզի մասին՝ *խմբագրի նշում*) կմնան իրենց, այդ պատճառով ոչինչ չեն արել ադրբեջանահայկական սահմանին: Այս խոսքերով, սահմանագծման բացակայության պայմաններում ոչ ոք չի կարող պնդել՝ որտեղով է սահմանն անցնում:»:[28]

52. Ս.թ. սեպտեմբերի 27-ին՝ Ադրբեջանի կողմից 2020 թվականին սանձազերծած պատերազմի 2-րդ տարելիցին, Իլհամ Ալիևը կրկին հպարտությամբ հաստատել է Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից 2020 թվականին ուժի կիրառումը, նշելով, որ իրենք «վրեժը լուծեցին մարտի դաշտում»: Նա նշել է, որ Ադրբեջանի ժողովուրդը համախմբվեց «բռունցքի նման» և «թշնամուն վռնդեց հայրենի հողից»: Այս անգամ ևս, Ադրբեջանի նախագահի ելույթը պարունակել է ուժի կիրառման սպառնալիք, մասնավորապես, վերջինս նշել է. «Չենք թողնելու, որ թշնամին մեկ անգամ էլ գլուխը բարձրացնի, չենք թողնելու, որ մեզ համար մեկ անգամ էլ սպառնալիք ստեղծի: Եթե տեսնենք, անմիջապես կգործենք: (...) մեր երկրի աճող ուժը, այդ թվում՝ ռազմական հզորությունը, մեր անկախության և հարմարավետ կյանքի ապահովողն է, նրա երաշխավորն է:»:[29]

53. Անդրադառնալով երեխաներին ուղղված ատելության քարոզչությանը՝ հարկ է նկատել, որ ադրբեջանական դպրոցական դասագրքերի ուսումնասիրության հիման վրա Պաշտպանն իր զեկույցներում արդեն իսկ արձանագրել է, որ հայատյացության քարոզը խորապես ներդրված է ադրբեջանական ուսումնական գործընթացում, ինչի արդյունքում երեխաների մեջ հայերի նկատմամբ ատելություն է սերմանում նրանց վաղ մանկությունից:[30] Այս առումով առանձնակի ուշադրության է արժանի սոցիալական ցանցերում տարածում ստացած, ինչպես նաև Ադրբեջանի նախագահին առընթեր՝ հասարակական կազմակերպություններին աջակցության խորհրդի մամուլի քարտուղարի կողմից Թվիթեր (Twitter) սոցիալական ցանցում հրապարակված տեսանյութը[31], որում Ադրբեջանի Սումգայիթ քաղաքի դպրոցներից մեկի բակում դպրոցական տարիքի երեխաները կրկնում են ենթադրաբար ուսուցչի

---

[28] Հասանելի՝ https://apa.az/en/official-news/president-ilham-aliyev-raised-azerbaijani-flag-in-city-of-lachin-updated-385315 (անգլերեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.:

[29] Հասանելի՝ https://president.az/az/articles/view/57387 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 28.09.2022թ.:

[30] Հասանելի՝ https://ombuds.am/images/files/3101f60c869b0f378dbc737b002e5054.pdf (անգլերեն):

[31] Տեսանյութը հասանելի՝ https://twitter.com/ElmeddinBehbud/status/1573667212480618496 (դիտված՝ 30.09.2022թ.):

կողմից հնչեցվող բառերը և շարունակում նրա նախադասությունները: Ուսուցչի և աշակերտների միջև, մասնավորապես, տեղի է ունենում հետևյալ փոխանակումը.

«ՈՒՍՈՒՑԻՉ: - Ողջու՜յն թանկագին զինվոր:

ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ: - Ողջույն:

ՈՒՍ: Հայրենիքին...

ԱՇ: - ծառայություն:

ՈՒՍ: - Ժողովրդին...

ԱՇ: - հավատարմություն:

ՈՒՍ: - Թշնամուն...

ԱՇ: - ատելություն, ատելություն, ատելություն:

ՈՒՍ: - Հայրենիքի ծառայությանը պատրա՞ստ եղիր:

ԱՇ: - Պատրաստ եմ:

ՈՒՍ: Ղարաբաղը...

ԱՇ: - Ադրբեջան է:

ՈՒՍ: Ղարաբաղը...

ԱՇ: - Ադրբեջան է:

ՈՒՍ: - Ապրեք/Բրավո:

ԱՇ: - Շնորհակալություն:»:

54. Տեսանյութի կապակցությամբ հատկապես ուշադրության են արժանի մի քանի հանգամանքներ: Նախ, ինչպես ուսուցչի, այնպես էլ երեխաների արտահայտություններն ուղղված են երեխաների մոտ սեփական անձի՝ որպես զինվորի կամ մարտիկի ընկալումը ձևավորելուն: Այսպես, ուսուցիչը երեխաներին ողջունում է՝ կոչելով նրանց «թանկագին զինվոր», հրամայում է պատրաստ լինել հայրենիքին ծառայությանը, որպիսի պատրաստակամությունը հաստատվում է երեխաների կողմից: Բացի այդ, ինքնին շարայունով զգաստ կանգնած լինելը կարող է ամրապնդել երեխայի՝ սեփական անձը տվյալ իրավիճակում զինծառայողի կարգավիճակում պատկերացնելու կարողությունը կամ ընկալումը:

55. Երկրորդը, կարևոր է, որ հայրենիքին ծառայության և ժողովրդին հավատարմության վերաբերյալ հավաստումները զուգորդվում են թշնամու նկատմամբ ատելության կոչով, իսկ «Ղարաբաղն Ադրբեջան է» կրկնվող գոյնունը հաստատում է թշնամու ինքնությունը: Երեխաներն այսպիսով վաղ հասակից պատրաստ են լինում «ծառայելու հայրենիքին» և ասոցացնում են այդ ծառայությունը զինվորի կարգավիճակի ու հայերի նկատմամբ ատելության հետ: Ադրբեջանական սոցիալական ցանցերում այս տեսանյութը ևս արժանացել է գովասանքի և ոգևորության (տես Հավելված 1.7):

56. Հատկանշական է նաև, որ տեսանյութում հնչող արտահայտությունը («Հայրենիքին՝ ծառայություն: Ժողովրդին՝ հավատարմություն: Թշնամուն՝ ատելություն, ատելություն, ատելություն:») կրկնվում է նաև ադրբեջանցի զինծառայողների կողմից՝ նրանց տարածած տեսանյութերում[32], ինչը ևս վկայում է Ադրբեջանի հայատյաց քաղաքականության արդյունավետության, ինչպես նաև այդ քաղաքականության և զինծառայողների վարքագծի միջև ուղղակի կապի մասին:

57. Այս համատեքստում պետք է նկատել, որ Ադրբեջանի կողմից վարվող հայատյաց քաղաքականության մասին անթաքույց նշում են հենց Ադրբեջանական պաշտոնատար անձինք: Այսպես, օրինակ, Ի. Ալիևը, ս.թ. ապրիլի 30-ի իր ելույթում նշել է. «Ի՞նչն էր մեզ առաջ մղում: Հայրենասիրությունը, հայրենիքի նկատմամբ սերը, թշնամու նկատմամբ ատելությունը: Ահա, այս ոգով ենք դաստիարակել երիտասարդ սերնդին, այս ոգով է մեծացել մեր բանակը, և մեր բանակի ամենամարտունակ միավորումը հանդիսացող հատուկ ջոկատայինները այս գաղափարով էին առաջ գնում, իրենց կուրծքն առաջ տանում»:[33]

58. Ադրբեջանի բարձրաստիճան պաշտոնյաների նման հայատյաց հռետորաբանությունը, որը ընդունելի է դարձնում և անգամ գովաբանում է հայերի նկատմամբ բռնությունը, ադրբեջանցի զինծառայողների կողմից հայ ռազմագերիների նկատմամբ անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքի դրսևորումների խորքային պատճառներից մեկն է: Հայաստանի Մարդու իրավունքների պաշտպանի հաստատության՝ դեռևս 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո իրականացրած դիտարկումները ցույց են տվել, որ հայ ռազմագերիների և այլ պահվող անձանց նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի դրսևորումների ցուցադրումը լայն հասարակությանը հանրային բարձր գովասանքի է արժանանում սոցիալական ցանցերում: Ավելին, այդ նույն ժամանակահատվածում շատ ադրբեջանցի զինծառայողներ, հայերի նկատմամբ վայրագություններ կատարելիս, կիրառել են Ադրբեջանի նախագահի հնչեցրած նույն բառերն ու արտահայտությունները:[34]

5. Սահմանամերձ բնակավայրերի բնակչության ահաբեկումը՝ որպես հայատյաց քաղաքականության դրսևորում.

[32] Տես, օրինակ՝ https://twitter.com/skyblue_95_/status/1461027833858379787 (դիտված՝ 30.09.2022թ):
[33] Հասանելի՝ https://president.az/az/articles/view/55917 (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.
[34] Արտահերթ հրապարակային զեկույց «Հայերի նկատմամբ ատելության և թշնամանքի ադրբեջանական քաղաքականությունը՝ որպես էթնիկ ծագման հիմքով ատելության շարժառիթով կատարված՝ մարդու իրավունքների խախտումների խորքային պատճառ: Հետպատերազմյան զարգացումների փաստարկված վերլուծություն», Մարդու իրավունքների պաշտպան, Երևան, 2022թ., հասանելի՝ https://ombuds.am/images/files/3101f60c869b0f378dbc737b002e5054.pdf (անգլերեն), դիտված՝ 16.09.2022թ.:

59. Ինչպես արդեն նշվեց սույն զեկույցում, Ադրբեջանի հայատյաց քաղաքականությունն իր հստակ արտահայտումն է ստանում Ադրբեջանական զինված ուժերի գործողություններում: Այս առումով առավել համապարփակ պատկերը ներկայացնելու նպատակով կարևոր է անդրադառնալ Գեղարքունիքի և Տավուշի մարզերի սահմանամերձ բնակավայրերի անմիջական հարևանությամբ տեղակայված Ադրբեջանական զինված ուժերի գործողություններին, որոնց վերաբերյալ տվյալները հավաքագրվել են 2022 թվականի հուլիսից օգոստոս ամիսների ընթացքում Մարդու իրավունքների պաշտպանի գլխավորած աշխատանքային խմբերի՝ Գեղարքունիքի մարզի Վերին Շորժա, Ներքին Շորժա, Նորաբակ, Կութ, Սոթք բնակավայրեր և Տավուշի մարզի Ազատամուտ, Բաղանիս, Կիրանց, Ոսկեպար, Ներքին Կարմիրաղբյուր, Նորաշեն, Մովսես, Այգեպար, Չինարի, Այգեձոր, Արծվաբերդ, Չորաթան, Բերքաբեր, Բարեկամավան, Սարիգյուղ, Կոթ բնակավայրեր կատարված այցերի և փաստահավաք աշխատանքների արդյունքում:[35]

60. Այսպես, կատարված փաստահավաք աշխատանքների արդյունքում պարզվել է, որ ադրբեջանական զինծառայողները ժամանակ առ ժամանակ կիրառում են տարբեր տրամաչափի զենք, որը պարզ լսելի է բնակավայրերում: Որոշ դեպքերում ադրբեջանական զինծառայողների կրակոցներն ուղղվել են արոտավայրերում գտնվող կենդանիների ուղղությամբ, գրանցվել են դեպքեր, երբ կենդանիները սատկել են կրակոցների հետևանքով:

61. Բացի այդ, որոշ հողատարածքներ բնակիչների կողմից չեն օգտագործվում, քանի որ նշանառության տակ են ու մարդկանց մոտենալու դեպքում ադրբեջանական զինծառայողները կրակոցներ են արձակում՝ գյուղատնտեսական աշխատանքները համարելով ինժեներական աշխատանք: Բնակիչների կողմից տրամադրված տեղեկությունների համաձայն՝ ադրբեջանական զինծառայողները նաև զենքի ցուցադրման միջոցով սպառնալիքներ են ներկայացնում գյուղացիներին:

62. Ավելին, Գեղարքունիքի մարզի գրեթե բոլոր համայնքներում մարդիկ նշել են, որ գիշերային ժամերին ադրբեջանական զինված ուժերը հեռահար ուժեղ լույսեր են միացնում գյուղացիների տների պատուհանների ուղղությամբ՝ վերջիններիս նկատմամբ հոգեբանական ճնշում գործադրելու, նրանց մոտ լարվածության մշտական վիճակ առաջացնելու նպատակով: Ըստ բնակիչների՝ ադրբեջանցի զինծառայողները հրդեհած անիվներն իրենց դիրքերի բարձրությունից մեծ ուժով նետում են հավաքած խոտի և արոտավայրի ուղղությամբ՝ միտումնավոր այրելով ու

---

[35] Տես «Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմում ամփոփվել են 2022 թվականի հուլիսի 25-28-ը Տավուշի մարզ իրականացված մշտադիտարկման այցերի արդյունքները», հասանելի՝ https://ombuds.am/am/site/ViewNews/2315 (դիտված՝ 30.09.2022թ.), տես նաև՝ «Քրիստիննե Գրիգորյանն օգոստոսի 2-ին փաստահավաք այց է իրականացրել Գեղարքունիքի մարզի մի շարք սահմանամերձ համայնքներ», հասանելի՝ https://ombuds.am/am/site/ViewNews/2312 (դիտված՝ 30.09.2022թ):

հրդեհելով արոտավայրերը: Ընդ որում, այս վարքագիծը կրել է շարունակական բնույթ և կրկնվել է նաև փաստահավաք աշխատանքների ավարտից հետո՝ ս.թ. սեպտեմբերի 1-ին, 2-ին և 3-ին՝ Վարդենիս համայնքի սահմանամերձ Նորաբակ և Ներքին Շորժա բնակավայրերի մոտակա սարերում: Բնակչության նկատմամբ հոգեբանական ճնշում է գործադրվում նաև անօդաչու թռչող սարքերի մշտական ներկայությունն ու լսելի ձայնը իրենց բնակավայրերին մոտ տարածքներում:

63. Նկարագրված գործողությունների շարունակական և պարբերական բնույթը, դրանց համատարած կատարումը սահմանամերձ տարբեր համայնքներում և բնակավայրերում, ինչպես նաև այս արարքների դիտարկումը Ադրբեջանական պաշտոնատար անձանց՝ ատելության քարոզչություն պարունակող հայտարարությունների, ս.թ. սեպտեմբերի 13-15-ը Ադրբեջանական զինված ուժերի գործողությունների համատեքստում թույլ են տալիս եզրակացնել, որ այս գործողությունները պատահական չեն, կատարվում են Ադրբեջանի ռազմական ղեկավարության ուղղորդմամբ և/կամ իմացությամբ ու թողտվությամբ և նպատակ են հետապնդում ահաբեկելու Հայաստանի սահմանամերձ համայնքների բնակիչներին, նրանց շրջանում տագնապ տարածելու և որպես վերջնանպատակ՝ սահմանամերձ բնակավայրերը հայաթափելու: Ադրբեջանական զինված ուժերի այս գործողություններն, այսպիսով, մի մասն են Հայաստանի բնակչության ահաբեկմանն ուղղված, պետական մակարդակում վարվող հայատյաց քաղաքականության, որն իր մարմնացումն է ստանում նաև սույն զեկույցում ներկայացված այլ գործողությունների՝ մասնավորապես, օրինակ՝ հայ զինծառայողների խոշտանգման և նրանց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի, ինպես նաև այդ խոշտանգումը փաստող տեսանյութերի լայն տարածման տեսքով:

64. Հարկ է արձանագրել, որ Ադրբեջանի զինված ուժերի այս գործողությունները կոպտորեն խախտում են սահմանամերձ բնակչության բավարար կենսամակարդակի իրավունքը, ինչպես նաև նրանց ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը: Այսպես, «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի (այսուհետ՝ Դաշնագիր) 11-րդ հոդվածի համաձայն՝ դաշնագրին մասնակցող պետությունները ճանաչում են յուրաքանչյուրի և նրա ընտանիքի համար բավարար այնպիսի կենսամակարդակի իրավունքը, որն իր մեջ ներառում է բավարար սնունդ, հագուստ ու բնակարան և կյանքի պայմանների անընդհատ բարելավման իրավունքը: Այս առումով հատկանշական է, որ ՄԱԿ-ի Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների հանձնաժողովը, թիվ 4 ընդհանուր մեկնաբանությունների շրջանակներում անդրադառնալով բավարար կենսամակարդակի բաղադրատարր հանդիսացող բնակարանի իրավունքին,

արձանագրել է. «Բնակարան ունենալու իրավունքը (...) պետք է դիտվի որպես ինչ-որ տեղ **ապահով, խաղաղ և արժանապատիվ ապրելու իրավունք**»:[36]

65. Բացի այդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորվում է յուրաքանչյուր անձի՝ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, որը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ ներառում է նաև անձի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը:[37] Այս համատեքստում հարկ է նկատել, որ պետությունները կրում են նեգատիվ պարտավորություն՝ չձեռնարկելու այնպիսի միջոցներ, որոնք ապօրինի կմիջամտեն Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների իրացմանը:

IV. ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. Տեղահանված անձինք, ռազմական ակտիվ գոտիներից չտարհանված առավել խոցելի անձինք

66. Պաշտպանի աշխատակազմի փաստահավաք աշխատանքների արդյունքներով արձանագրվել է Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, ծերեր, երեխաներ և հաշմանդամություն ունեցող անձինք, որոնցից՝ 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ: Նշված անձանց գերակշիռ մեծամասնությունը սույն զեկույցի հրապարակման պահին դեռևս չի վերադարձել՝ առաջին հերթին հրադադարի հաճախակի ու վտանգավոր խախտումների, ինչպես նաև շատերի դեպքում տների հիմնովին ավերման պատճառներով:

---

[36] Տե՛ս ՄԱԿ-ի Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների հանձնաժողովի թիվ 4 ընդհանուր մեկնաբանություններ, պար. 7:

[37] Տե՛ս, օրինակ՝ Բուտուրգան ընդդեմ Ռումինիայի գործով (Buturugă V. Romania) 2020 թվականի փետրվարի 11-ի վճիռը, դիմում թիվ 56867/15, Վավրիցկան և այլոք ընդդեմ Չեխիայի Հանրապետության գործով (Vavřička and Others v. The Czech Republic) 2021 ապրիլի 8-ի վճիռը, դիմում թիվ 47621/13:

67. Ի հավելումն փաստահավաք աշխատանքների, Մարդու իրավունքների պաշտպանը, իր լիազորությունների շրջանակում, շարունակում է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել՝ պաշտպանելու և վերականգնելու տեղահանված անձանց ոտնահարված իրավունքները, ովքեր ստիպված են եղել հեռանալ կամ տարհանվել իրենց սահմանամերձ բնակավայրերից ադրբեջանական զինուժի կողմից համայնքների ուղիղ թիրախավորման հետևանքով:

68. Պաշտպանի աշխատակազմը քարտեզագրել է այն տարածքները/համայնքները, որտեղ տարեց և/կամ հաշմանդամություն ունեցող անձինք չեն տարհանվել իրենց տներից և մնացել են ակտիվ հրետակոծության գոտիներում: Քարտեզագրումն իրականացվել է համայնքների ղեկավարների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու այլ դերակատարների հետ քննարկումների հիման վրա: Հավաքագրված տեղեկատվությունը փոխանցվել է Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեին և պետական իրավասու մարմիններին:

69. Պաշտպանի աշխատակազմի անցկացրած անհատական հարցազրույցների, ինչպես նաև Սոթք համայնքի ղեկավարի կողմից վերահաստատված տեղեկության համաձայն, պարզ է դարձել, որ Ադրբեջանի զինված հարձակման ընթացքում 2 տարեց կնոջ, որոնցից մեկը հաշմանդամություն ունեցող անձ է, ինչպես նաև մեկ տղամարդու չի հաջողվել տարհանել և վերջիններս մնացել են Սոթք գյուղում սեպտեմբերի 13-14-ին՝ Ադրբեջանի կողմից անդադար արձակվող հարվածների տակ:

70. Հարկ է ընդգծել, որ տեղահանված անձինք օգտվում են մարդու իրավունքների միջազգային և տարածաշրջանային պայմանագրերով երաշխավորված բոլոր իրավունքներից, և կառավարությունները պարտավոր են երաշխավորել այդ իրավունքների իրացումը: Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի և միջազգային մարդասիրական իրավունքի անկյունաքարային դրույթներն արտացոլող 1998 թվականի Ներքին տեղահանման վերաբերյալ ուղղորդող սկզբունքների[38] շրջանակներում պետությունների համար սահմանվում է հստակ ընթացակարգ՝ ապահովելու ներքին տեղահանված անձանց իրավունքների պաշտպանությունը և իրացումը, ներառյալ՝ բավարար ապաստանի, արժանապատվության, ֆիզիկական, մտավոր և բարոյական անձեռնմխելիության, անվտանգության և այլ իրավունքներ:

2. Բժշկական շտապօգնության մեքենաների ու լրագրողների թիրախավորում

71. Մարդու իրավունքների պաշտպանի փաստահավաք առաքելության արդյունքում հավաքագրված տեղեկության համաձայն՝ սեպտեմբերի 13-ին Սյունիքի մարզում, Ճակատենի հատվածում ադրբեջանական զինված ուժերը թիրախավորել և խոցել են շտապօգնության տարբերանշանը կրող երկու մեքենա, որոնցից մեկը ադրբեջանական զինված ուժերի կրակոցից խափանվել է և թողնվել նույն տեղում: Շտապօգնության մեքենաներից մեկի անձնակազմին հաջողվել է ժամանակին լքել մեքենան[39]: Միաժամանակ, մյուս մեքենայի վարորդը, Պաշտպանի աշխատակազմում ստացված տեղեկության համաձայն, զոհվել է:

72. Բժշկական օգնության համար նախատեսված տրանսպորտային միջոցների թիրախավորումն արգելված է ինչպես սովորութային միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերով, այնպես էլ 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի Ժնևի կոնվենցիաներով: Համաձայն «Գործող բանակներում վիրավորների և հիվանդների վիճակի բարելավման մասին» Ժնևի 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի» կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Ժնևի առաջին կոնվենցիա) 35-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության վիրավորներ և հիվանդներ փոխադրող կամ բժշկական գույքով բեռնավորված փոխադրամիջոցները հովանավորությունից և պաշտպանությունից օգտվում են նույն

[38] Հասանելի՝ https://www.unhcr.org/43ce1cff2.pdf

[39] «Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը հավաքագրում է սեպտեմբերի 13-ին ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից Հայաստանի նկատմամբ սկսած ագրեսիայի ընթացքում քաղաքացիական ենթակառուցվածքների թիրախավորման ապացույցները», Մարդու իրավունքների պաշտպան, 13.09.2022թ., հասանելի՝ https://ombuds.am/am/site/ViewNews/2341 (դիտված՝ 15.09.2022թ)

հիմունքներով, ինչ շարժական բժշկական կազմավորումները: Այս դրույթը կիրառելի է զինվորական բժշկական տրանսպորտային միջոցների նկատմամբ, միաժամանակ, բժշկական փոխադրամիջոցների պաշտպանության շրջանակն ընդլայնվել է «Միջազգային զինված կոնֆլիկտների զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ» Ժնևի 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի կոնվենցիաներին կից Ժնևի 1977 թվականի լրացուցիչ թիվ 1 արձանագրության (Այսուհետ՝ թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրություն) 8-րդ հոդվածի «է-թ» կետերով և 21-րդ հոդվածով:

73. Մասնավորապես, 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ ցամաքային սանիտարա-տրանսպորտային միջոցներն օգտվում են նույնպիսի հարգանքից և պաշտպանությունից, ինչպես որ շարժական բժշկական կազմավորումները՝ կոնվենցիաներին և սույն Արձանագրությանը համապատասխան, իսկ 8-րդ հոդվածի ը) կետով բժշկական տրանսպորտային միջոցները բնորոշվում են որպես ցանկացած փոխադրամիջոցներ՝ ինչպես զինվորական, այնպես էլ քաղաքացիական, մշտական կամ ժամանակավոր, որոնք նախատեսված են բացառապես սանիտարական փոխադրման համար և գտնվում են կոնֆլիկտի մեջ գտնվող կողմի իշխանության իրավասու մարմնի վերահսկողության տակ:

74. Հարկ է նկատել, որ չնայած թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրությունը չի վավերացվել Ադրբեջանի կողմից, այդուհանդերձ 21-րդ հոդվածի դրույթները, որոնք քաղաքացիական բժշկական փոխադրամիջոցներին ընձեռում են նույնպիսի պաշտպանություն, ինչպես զինվորականներին, համարվում

են սովորութային նորմ և այդպիսով կիրառելի են՝ անկախ արձանագրության վավերացման հանգամանքից:

75. Բացի այդ, մի շարք լրատվամիջոցների հաղորդմամբ, սեպտեմբերի 14-ին ադրբեջանական զինված ուժերը կրակ են բացել Սոթքի ուղղությամբ, որտեղ այդ պահին իրենց մասնագիտական գործունեությունն են իրականացրել Արմենպրեսի (անձնական տվյալներ՝ Կ.Կ., Հ.Մ. և Հ.Մ.), Ռադար Արմենիայի (Radar Armenia) և Հանրային հեռուստաընկերության լրագրողները, ինչպես նաև օտարերկրյա լրագրողներ: Լրագրողների հաղորդմամբ, նրանց ուղղությամբ երկու արկ է ընկել. տուժածներ չկան[40]:

76. Միաժամանակ, Արմենպրեսսի կողմից հրապարակվել է տեսանյութ, որում լսվում է արկի պայթյունի ձայնը և տեսանելի են հակառակ ուղղությամբ վազող մի քանի անձինք, որոնցից ոմանք կրում են «PRESS» (մամուլ) գրությամբ բաճկոններ: [41]

77. Լրագրողների նկատմամբ նման հարձակումներն ու թիրախավորումը սովորութային միջազգային հումանիտար իրավունքի կոպիտ խախտում են: Զինված ընդհարման շրջաններում, միջազգային հումանիտար իրավունքի համաձայն, մասնագիտական առաքելություն իրականացնող լրագրողներն օգտվում են պաշտպանությունից, քանի դեռ վերջիններս ուղղակիորեն չեն մասնակցում ռազմական գործողություններին:

78. Ավելին, արձանագրության 79-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Զինված կոնֆլիկտի շրջաններում վտանգավոր մասնագիտական գործուղումների մեջ գտնվող լրագրողները դիտվում են որպես քաղաքացիական անձինք 50 հոդվածի (1 կետ) նշանակությամբ:

2. Որպես այդպիսիք նրանք օգտվում են պաշտպանությունից Կոնվենցիաներին և սույն Արձանագրությանը համապատասխան, պայմանով, որ նրանք ոչ մի այնպիսի գործողություն չեն կատարում, որն անհամատեղելի է քաղաքացիական անձանց նրանց կարգավիճակի հետ, և գործում են առանց վնաս հասցնելու զինված ուժերում հավատարմագրված զինվորական թղթակիցների՝ Երրորդ կոնվենցիայի 4 A) 4) հոդվածով նախատեսված կարգավիճակի իրավունքին:(…)»:

79. Ավելին՝ թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրության 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիական բնակչությունը որպես այդպիսին, ինչպես նաև քաղաքացիական առանձին անձինք չպետք է հանդիսանան հարձակումների օբյեկտ: Միաժամանակ՝ արձանագրության 85-րդ հոդվածի 3-րդ կետի ա) ենթակետի համաձայն՝ քաղաքացիական բնակչության կամ քաղաքացիական առանձին անձանց

---

[40] «Ադրբեջանական ԶՈւ-ն Սոթքում թիրախավորել է լրագրողների խմբին», Radar Armenia, 14.09.2022թ., հասանելի՝ https://radar.am/hy/news/social-2526323813/ (դիտված 15.09.2022թ.)

[41] «Սոթքում թիրախավորել են հայ և արտասահմանցի լրագրողների», Արմենպրեսս, 14.09.2022թ., հասանելի՝ https://armenpress.am/arm/news/1092539.html (դիտված 15.09.2022թ.),

վերածումը հարձակման օբյեկտի դիտվում է որպես թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրության լուրջ խախտումներ:

80. Ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից ռազմական հարձակումը լուսաբանող լրագրողների խմբի թիրախավորումը հետապնդում է Ադրբեջանի կողմից ակտիվորեն իրականացվող տեղեկատվական դիվերսիաների ու մանիպուլյատիվ տեղեկությունների համար պարարատ դաշտ ապահովելու նպատակ, քանի որ իրադարձությունները դրանց զարգացման պահին լուսաբանող լրագրողները, հատկապես օտարերկրյա մեդիայի ներկայացուցիչները, կարող են բացահայտել իրական փաստերը միջազգային ու տեղական հանրության համար:

V. ԵՐԵԽԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

81. Զինված հակամարտություններում երեխաներն ամենախոցելի խումբն են, ուստի, երեխաների հիմնարար իրավունքները, ներառյալ նրանց կյանքի իրավունքը, ընտանիքում և համայնքում ապրելու, առողջության իրավունքը, անձնային զարգացման իրավունքը, դաստիարակվելու և պաշտպանվելու իրավունքը, հատուկ ուշադրություն են պահանջում:

82. Պաշտպանի աշխատակազմի մշտադիտարկումները և այս պահին հավաքագրված փաստերի ուսումնասիրությունը վկայում են, որ 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-15-ին Սյունիքի, Գեղարքունիքի և Վայոց ձորի մարզերում քաղաքացիական բնակչությունը և կենսական հանրային ենթակառուցվածքները, այդ թվում՝ ուսումնական հաստատությունները գտնվել են ադրբեջանական ԶՈՒ չտարբերակված թիրախավորման ներքո: Նման վարվելակերպի դրսևորմամբ խախտվել են քաղաքացիական բնակչության, այդ թվում՝ երեխաների, միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված մի շարք իրավունքներ:

83. Տուժած բնակավայրերի բնակիչները, վախենալով հատկապես՝ երեխաների կյանքի համար, ստիպված են եղել ընտանիքներով լքել իրենց տները կամ երեխաներին տեղահանել ավելի ապահով վայրեր՝ այլ ուղեկցող անձանց հետ՝ իրենք մնալով համայնքներում: Այսպես, ադրբեջանական զինված ուժերի պատերազմական գործողությունների հետևանքով Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմում հավաքագրված տվյալների համաձայն՝ Սյունիքի մարզում՝ առնվազն 276, Վայոց ձորի մարզում՝ առնվազն 851, Գեղարքունիքի մարզում առնվազն 300 երեխա է տեղահանվել իր բնակավայրից, ընդհանուր՝ առնվազն 1427 երեխա տեղահանվել է իր բնակության վայրից, ինչպես նա և խախտվել են վերջիններիս հիմնարար իրավունքները:

84. Հատուկ պետք է ընդգծել, որ ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից տարբեր տրամաչափի զինտեխնիկայի կիրառումն առավել ինտենսիվ է եղել հատկապես երեխաների՝ դպրոց և մանկապարտեզ հաճախելու ժամերին: Բացի այդ, ստեղծված իրավիճակում, հատկապես տեղահանված համայնքների երեխաները զրկված են կրթության իրավունքի իրացման հնարավորությունից:

85. Որոշ դեպքերում դպրոցները և մանկապարտեզները գտնվել են ադրբեջանական զինված ուժերի ուղիղ նշանառության և թիրախավորման ներքո: Պաշտպանի աշխատակազմի հավաքագրած տեղեկությունները վկայում են ուսումնական հաստատությունների ուղղությամբ ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից տարբեր զինատեսակների կիրառման մասին: Օրինակ՝ վնասվել է Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքի ուսումնական հաստատությունը:

Սոթք համայնքում թիրախավորված ուսումնական հաստատություն

86. Պաշտպանի աշխատակազմի մեդիամոնիտորինգի արդյունքում հավաքագրված տվյալները վկայում են նաև, որ ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից քաղաքացիական բնակչություն և չտարբերակված թիրախավորման արդյունքում տուժած բնակավայրերի որոշ բնակիչներ անգամ չեն հասցրել լքել հակամարտության գոտին և ստիպված են եղել երեխաների հետ թաքնվել մոտակա քարանձավներում: Օրինակ, Սյունիքի մարզի Վերիշեն համայնքի ընտանիքներից մեկն իր երեխաների հետ հրետակոծությունից պատսպարվել է մոտակա քարանձավում:

87. Այս կապակցությամբ հարկ է արձանագրել, որ զինված հակամարտության կամ ռազմական իրավիճակում ռազմական գործողությունների չմասնակցող երեխաների իրավունքները երաշխավորվում են «Պատերազմի ժամանակ քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության մասին» 1949 թ. Ժնևի կոնվենցիայով (այսուհետ՝ չորրորդ կոնվենցիա), ինչպես նաև 1977 թվականի հունիսի 8-ի թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրությամբ:

88. Սովորութային միջազգային մարդասիրական իրավունքով ամրագրվում է զինված հակամարտություններից տուժած երեխաների հատուկ հարգանքի և պաշտպանության ներքո գտնվելը: Նշվածը, մասնավորապես, ներառում է՝ սեռական բռնության բոլոր ձևերից պաշտպանություն, ազատությունից զրկված անձանցից երեխաների բաժանում/ առանձնացում, եթե նրանք նույն ընտանիքի անդամներ չեն, սննդի, առողջապահական ծառայությունների, կրթության, մատչելիության

ապահովում, մարտական գործողությունների տարածքից անվտանգության ապահովման նպատակով տեղահանում, առանց ուղեկցողի մնացած երեխաների վերամիավորում իրենց ընտանիքների հետ:

89. Երեխաների իրավունքների կոմիտեի, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի, Գլխավոր ասամբլեայի, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի կողմից ընդունված փաստաթղթերով կարևորվել է ոչ միայն ռազմական գործողությունների ընթացքում երեխաների իրավունքների խախտման անթույլատրելի լինելը, այլ նաև հետևանքների կանխարգելման այն հրամայականը, որն անհրաժեշտ է երեխաների առօրյա կյանքի, նրանց մտավոր և ֆիզիկական զարգացման երաշխավորման համար: Այս կառույցների կողմից բազմիցս դատապարտվել է նաև ուսումնական հաստատությունների, երեխաների խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների վրա հարձակումն ու նրանց թիրախավորումը:

90. Կարևոր է ընդգծել նաև, որ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան ուղղակիորեն սահմանում է, որ պատերազմական գործողություններից տուժած երեխաների խնամքի և պաշտպանության համար պետք է կիրառվեն հատուկ միջոցներ: Ավելին՝ Կոնվենցիայի 38-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ մասնակից պետությունները պարտավորվում են հարգել միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերը, որոնք կիրառվում են զինված ընդհարումների դեպքում և առնչվում են երեխաներին, և ապահովել դրանց նկատմամբ հարգանքը:

91. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Պաշտպանն արձանագրում է, որ Ադրբեջանի կողմից շարունակվող ռազմական գործողություններն ուղղակիորեն ազդում են երեխաների բնականոն կյանքի վրա՝ կոպտորեն խախտելով միջազգային իրավունքով երաշխավորված հիմնարար իրավունքները: Մասնավորապես, Պաշտպանի աշխատակազմում այս պահի դրությամբ հավաքագրված տվյալները վկայում են, որ Սյունիքի, Վայոց ձորի և Գեղարքունիքի մարզերում ադրբեջանական հարձակման հետևանքով խախտվել են երեխայի կյանքի, առողջության, անվտանգ և ապահով միջավայրում ապրելու, ընտանիքում և համայնքում ապրելու, անձնային զարգացման ու պաշտպանության և մի շարք այլ իրավունքներ:

VI. ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

92. Պաշտպանի աշխատակազմի մշտադիտարկումները և այս պահին հավաքագրված փաստերի ուսումնասիրությունը վկայում են, որ 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-14-ին Սյունիքի, Գեղարքունիքի և Վայոց ձորի մարզերում քաղաքացիական բնակչությունը և կենսական հանրային ենթակառուցվածքները

գտնվել են ադրբեջանական ԶՈՒ չտարբերակված թիրախավորման ներքո՝ խախտելով քաղաքացիական բնակչության, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված մի շարք իրավունքներ: Պաշտպանի աշխատակազմի հավաքագրած տեղեկությունների համաձայն՝ ստեղծված իրավիճակում ադրբեջանական զինված ուժերի գործողությունների հետևանքով Գեղարքունիքի մարզի որոշ գյուղերից, այդ թվում՝ Կութից և Սոթքից, տեղահանվել են առնվազն 46 հաշմանդամություն ունեցող անձ, Սյունիքի մարզի որոշ գյուղերից, այդ թվում՝ Ներքին Հանդից, Ճակատենից, Դավիթ Բեկից՝ առնվազն 22 հաշմանդամություն ունեցող անձ, Վայոց ձորի որոշ համայնքներից, այդ թվում՝ Ջերմուկից, Գնդեվազից՝ առնվազն 31 հաշմանդամություն ունեցող անձ:

93. Հատուկ պետք է արձանագրել, որ ադրբեջանական ԶՈՒ չտարբերակված թիրախավորման և տարբեր տրամաչափերի զինատեսակների կիրառման ինտենսիվությամբ պայմանավորված՝ նշված մարզերի որոշ համայնքներից հաշմանդամություն ունեցող անձինք և տարեցները գործնականում զրկվել են տեղահանման հնարավորությունից: Օրինակ՝ Սյունիքի մարզի Ճակատեն, Սյունիք և Սրաշեն համայնքներում հաշմանդամություն ունեցող, ինչպես նաև տարբեր առողջական խնդիրներ ունեցող որոշ անձինք և նրանց խնամող անձինք չեն տեղահանվել: Պետք է ընդգծել նաև, որ չտեղահանված հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանում ոմանք գտնվում են անկողնային ռեժիմում, ինչն էլ ավելի է դժվարացնում նրանց անվտանգության ապահովումը և խնամքը համայնքում: Թեև համայնքներում հերթապահություն իրականացնող բուժանձնակազմերը գործնականում փորձել են հնարավորինս ապահովել վերջիններիս բժշկական վերահսկողությունը, այնուամենայնիվ, մարդու իրավունքների պաշտպանության և միջազգային մարդասիրական իրավունքի տեսանկյունից խնդրահարույց է այն փաստը, որ նշված անձանց համար գործնականում ապահովված չեն իրենց իրավունքների իրացման համար անհրաժեշտ հնարավորությունները:

94. Ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից Վարդենիս քաղաքի թիրախավորման արդյունքում ուղղակիորեն վտանգվել են Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատում բնակվող հոգեկան և մտավոր հաշմանդամություն ունեցող շուրջ 450 անձանց կյանքի, անվտանգության և առողջության իրավունքները, ինչպես նաև լրացուցիչ խոչընդոտներ են ստեղծել վերջիններիս բժշկական, սոցիալական և այլ ծառայությունների մատուցման համար: Նշվածն արձանագրվել է նաև Հաշմանդամության եվրոպական ֆորումի և «Հոգեկան առողջությունը Եվրոպայում» կազմակերպության կողմից:[42]

---

[42] Համատեղ հայտարարություն Հայաստանի սահմանին հարձակման մասին, Եվրոպական հաշմանդամության ֆորում (European Disability Forum) և «Հաշմանդամություն ունցող անձանց իրավունքների օրակարգ և հոգեկան առողջություն» Եվրոպայ (Disability Rights Agenda and Mental Health Europe), 15.09.2022թ., Հասանելի՝

95. Այս կապակցությամբ հարկ է ընդգծել, որ միջազգային մարդասիրական իրավունքի շրջանակներում հաշմանդամություն ունեցողների՝ որպես ծառայությունների հասանելիության և մատչելիության խաթարման հետևանքով հատուկ պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց ճանաչումը թվագրվում է ընդհուպ 1949 թվական:

96. Հատուկ պետք է ընդգծել, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ հարգանքի և նրանց պաշտպանության, այդ թվում՝ տարհանման համար հատուկ միջոցների կիրառման պահանջները սահմանված են «Ռազմագերիների հետ վարվելակերպի մասին» 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի Ժնևի երրորդ և չորրորդ կոնվենցիաներով (Ժնևի երրորդ կոնվենցիայի 16-րդ, 30-րդ, 40-րդ, 45-րդ հոդվածներ, Ժնևի չորրորդ կոնվենցիայի 16-րդ, 17-րդ, 21-րդ, 22-րդ, 27–րդ, 85-րդ, 119-րդ և 127-րդ հոդվածներ), այլ միջազգային իրավական ակտերով և սովորույթային իրավունքով: Ընդ որում՝ տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց պաշտպանության հատուկ միջոցները կարող են տարբեր լինել՝ կախված այն իրավիճակից, որում վերջիններս հայտնվել են: Այսպես, Ժնևի չորրորդ կոնվենցիայի 14-րդ և 17-րդ հոդվածներով, որպես այս պարտավորության պատշաճ կատարման հնարավորություն, դիտարկվում է տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար շրջափակված կամ պաշարված տարածքներից տարհանման անվտանգության գոտիների ստեղծումը, հակամարտող կողմերի միջև հատուկ համաձայնությունների ձեռքբերումը: Միաժամանակ, կարևոր է նշել, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց, ինչպես նաև անհապաղ բժշկական օգնության կամ խնամքի կարիք ունեցող ցանկացած անձի համար հակամարտող կողմերը պետք է ստեղծեն և ապահովեն բժշկական օգնության, այդ թվում՝ առաջնահերթության կարգով մարդասիրական աջակցության տրամադրման համար անհրաժեշտ իրական հնարավորություններ:

97. Այս կապակցությամբ պետք է հաշվի առնել, որ զինված հակամարտությունը, պատերազմը, պատերազմական գործողությունները, ռազմական իրավիճակը կամ ռազմական դրությունը լրացուցիչ մարտահրավերներ են ստեղծում հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար՝ առաջացնելով առանձնահատուկ պայմանների ապահովման անհրաժեշտություն: Միաժամանակ, կենսական պայմանների և ծառայությունների հասանելիության խնդիրները, այդ թվում՝ ջրի, սանիտարահիգիենիկ պայմանների, սննդի, ապաստարանի, առողջապահական ծառայությունների անարգել ապահովման և տրամադրման խոչընդոտները հումանիտար աղետի պատճառ կարող են դառնալ: Այս համատեքստում հաշմանդամություն ունեցող անձինք, իրենց հատուկ կարիքներով և առողջական

https://www.edf-feph.org/joint-statement-about-the-attacks-on-the-armenian-border/ (անգլերեն), դիտված՝ 30.09.2022թ.

խնդիրներով պայմանավորված, կրկնակի խոցելի են: Ուստի, ինչպես միջազգային հումանիտար իրավունքը, այնպես էլ «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան նպատակ են հետապնդում լրացուցիչ երաշխիքներ ստեղծել զինված հակամարտությունների, պատերազմական գործողությունների, վտանգավոր կամ արտակարգ հումանիտար իրավիճակների ընթացքում հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների իրացման համար: Այսպես, «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մասնակից պետությունները, միջազգային իրավունքով սահմանված իրենց պարտավորություններին, ինչպես նաև միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքին համապատասխան, պարտավոր են ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ապահովելու համար հաշմանդամություն ունեցող անձանց պաշտպանությունը և ապահովությունը վտանգավոր իրավիճակներում, այդ թվում՝ զինված հակամարտությունների, արտակարգ հումանիտար իրավիճակների դեպքում: Այս դրույթի կիրառումը ներառում է նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց կյանքի, արժանապատվության, անվտանգության համար անհրաժեշտ հիմնական ծառայությունների հասանելիության ապահովումը՝ մյուսների հետ հավասար հիմունքներով: Ի լրումն՝ 2019 թվականին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 2475 (2019) բանաձևով կոչ է արվում զինված հակամարտության կողմերին թույլատրել և հեշտացնել մարդասիրական անվտանգ, ժամանակին և անարգել մուտքը բոլոր մարդկանց, ովքեր օգնության կարիք ունեն, կանխել բռնությունը քաղաքացիական անձանց նկատմամբ զինված հակամարտությունների իրավիճակներում, այդ թվում՝ սպանությունները, խաղումները, առևանգումները, խոշտանգումները, սեռական բնույթի բռնության ձևերը, ինչպես հակամարտության ընթացքում, այնպես էլ դրանից հետո:

98. ՄԻՊ աշխատակազմի մշտադիտարկումները և այս պահին հավաքագրված փաստերի ուսումնասիրությունը վկայում են, որ ադրբեջանական զինված ուժերի՝ չտարբերակված թիրախավորմամբ զուգորդված Հայաստանի Հանրապետության վրա հարձակման հետևանքով խախտվում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց մի շարք իրավունքներ, այդ թվում՝ կյանքի, անվտանգության և առողջության պահպանման իրավունքները՝ անտեսելով միջազգային մարդասիրական իրավունքի և Ժնևյան կոնվենցիաների պահանջները:

VII. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՈՒ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԹԻՐԱԽԱՎՈՐՈՒՄ

1. Սպանված և վիրավորված քաղաքացիներ

99. 2022 թվականի սեպտեմբերի 12-ի լույս 13-ի գիշերը սկսված զինված հարձակման ընթացքում ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից տարբեր զինատեսակներից, այդ թվում՝ ԱԹՍ-ներից, ծանր հրետանային զենքերից ինտենսիվ հրետակոծության են ենթարկվել Գեղարքունիքի, Վայոց ձորի և Սյունիքի մարզերի մի շարք համայնքներ:

100. Ուղիղ թիրախավորվել են նաև քաղաքացիական բնակչությունն ու քաղաքացիական ենթակառուցվածքները:

101. Սեպտեմբերի 13-15-ին Ադրբեջանի զինված ուժերի լայնածավալ և համակարգված հարձակումների արդյունքում Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից իրականացված փաստահավաք աշխատանքների արդյունքում վերը հիշատակված մարզերում արձանագրվել է 4 քաղաքացիական անձանց մահվան դեպք.

- Հ.Գ., ծնված 1993թ. զոհվել է Սյունիքի մարզի Նորավան համայնքում անասնապահությամբ զբաղվելու ընթացքում ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից կիրառված արկի պայթյունի հետևանքով:
- Բ. Ք., ծնված 1960թ., զոհվել է Գեղարքունիքի մարզ, Վարդենիս համայնքում գյուղատնտեսական աշխատանքներ կատարելու ժամանակ:
- Մ. Ա., 1990թ., Սյունիքի մարզ, Տեղ համայնք, մահացել է Աստղիկ Բ/Կ-ում, վիրավորում ստացել է անասնապահական աշխատանքներ կատարելու ընթացքում:
- Բ. Ս., 1964թ., զոհվել է Ջերմուկում, շինարարական տեխնիկայով աշխատանքների կատարման ժամանակ:

Արձանագրվել է նաև անհայտ կորած քաղաքացիական անձի մասով տվյալ.

- Ա. Ա., 1986թ., Գեղարքունիքի մարզ, Վարդենիս համայնք:

102. Սեպտեմբերի 13-14-ի ընթացքում 7 քաղաքացիական անձինք վիրավորումներ են ստացել, որոնցից մեկը՝ տարեց կին: Քաղաքացիական վիրավորներից 5-ը վիրավորումը ստացել են Գեղարքունիքի մարզում և 2 անձ՝ Վայոց ձորի մարզում:

103. Ադրբեջանական հարձակման հետևանքով առաջացած հումանիտար և այլ բնույթի խնդիրներն ուսումնասիրելու նպատակով Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի թիմերն այցեր են իրականացվել հարձակման

ենթարկվող սահմանային բնակավայրեր, տեղերում արձանագրելով, որ գյուղերի ուղղությամբ հրետանային և ռազմաօդային, այդ թվում՝ անօդաչու թռչող սարքերով (ԱԹՍ) հարձակումներ իրականացվել են սեպտեմբերի 13-ին և 14-ին՝ օրվա բոլոր ժամերին:

2. Քաղաքացիական տներ, և կենսական նշանակության ենթակառուցվածքներ և այլ օբյեկտներ

104. Ադրբեջանը զինված հարձակման ընթացքում կանխամտածված թիրախավորել է խաղաղ քաղաքացիական բնակչությանը, քաղաքացիական ենթակառուցվածքները, ներառյալ Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի սահմանամերձ համայնքների բնակելի տները: Ոչ ընտրողական հարձակումները իրական սպառնալիքի տակ են դնում խաղաղ բնակչության կյանքի իրավունքը, առողջության պահպանման իրավունքը:

Ա. Քաղաքացիական տներ, ավտոմեքենաներ

105. Սեպտեմբերի 13-ից 14-ն ընկած ժամանակահատվածում Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից կրակ է բացվել Գորիս քաղաքի մերձակա քաղաքացիական համայնքների ուղղությամբ: Մասնավորապես, Վերիշեն համայնքի բնակիչներից մեկը Հայաստանի մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին տեղեկացրել է, որ իր տան նկուղն ու պատերը փլուզվել են, իսկ ՀՀ քաղաքացի Գ. Հ.-ին պատկանող տունը վնասվել է (Տե՛ս Հավելված 2):

106. Սեպտեմբերի 14-ին 12:30-ի շրջանում Սյունիքի մարզի Ակներ համայնքում հրետակոծության է ենթարկվել մեկ տուն (Տե՛ս Հավելված 3):

107. Սյունիքի մարզի Քարաշեն համայնքի ուղղությամբ արձակված հրթիռն ընկել է բնակելի տան վրա և լրջորեն վնասել այն (Տե՛ս Հավելված 4):

108. Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից Սյունիքի մարզի Վաղատուր համայնքի ուղղությամբ իրականացված չտարբերակված հրետակոծության արդյունքում ավերվել են երեք բնակելի տների տանիքներ:

109. Գեղարքունիքի մարզի Վերին Շորժա համայնքում վնասվել է գյուղացիներից մեկի մեքենան[43] և մոտ 1000 հակ խոտ (անասնակեր): Նույն համայնքում վնասվել է 8 տուն և այլ հարակից շինություններ:

110. Սեպտեմբերի 13-ից 14-ը ընկած ժամանակահատվածում Գեղարքունիքի մարզի Կութ համայնքում վնասվել է 4 տուն, մեկ ավտոտնակ և այլ տնամերձ շինություններ, ինչպես նաև մեքենաներ[44][45] (Տե՛ս Հավելված 5):

[43] https://drive.google.com/file/d/1We184piuLJQ6LbiWd4i-QOcoGTuBJ7YQ/view?usp=sharing
[44] https://drive.google.com/file/d/18Hmjy2aGvbWT6Y2wsoWqstcjjdjChJSL/view?usp=sharing
[45] https://drive.google.com/file/d/1jzZoAHiZ0MZJz7M6ZGQJiqnREuyIXwVV/view?usp=sharing

111. Սեպտեմբերի 13-14-ին Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքում վնասվել է 200 տուն և տնամերձ կառույց, որոնցից 50-ին առավել մեծ վնասներ են պատճառվել, ընդհուպ վերջիններս ամբողջությամբ ավերվել են: (Տե՛ս Հավելված 6):

112. Գեղամասար համայնքում անօդաչու թռչող սարքերի հարվածների արդյունքում վնասվել են քաղաքացիական անձանց տներ (Տե՛ս Հավելված 7):

113. Ճանապարհների մշտական թիրախավորման պատճառով ՀՀ քաղաքացիների ազատ տեղաշարժվելու, ինչպես նաև՝ կենսական նշանակության ծառայություններից օգտվելու իրավունքները ապօրինաբար սահմանափակվել են: Մասնավորապես, քաղաքացիական ավտոմեքենան Սիսիան-Նորավան ավտոմայրուղում է թողնվել թիրախավորման արդյունքում վնասվելու պատճառով (Տե՛ս Հավելված 8):

114. Սեպտեմբերի 14-ին Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից Վայոց ձորի Ջերմուկ համայնքում քաղաքացիական ավտոմեքենայի ուղղակի թիրախավորման արդյունքում վերջինիս վարորդը ծանր վնասվածքներով հոսպիտալացվել է: (Տե՛ս Հավելված 9):

115. Վերին Շորժա համայնքի բնակիչները, ովքեր տեղահանվել էին Վարդենիս քաղաք, տեղեկացրել են ՄԻՊ ներկայացուցիչներին, որ ադրբեջանական զինված ուժերն ուղղակի թիրախավորել են քաղաքացիական տրանսպորտային միջոցները, որի հետևանքով մի քանի ավտոմեքենաներ վնասվել են:

Բ. Վարչական ենթակառուցվածքներ

116. Ադրբեջանի կողմից սեպտեմբերի 13-ի գիշերն իրականացված զինված հարձակման ընթացքում հրետակոծության է ենթարկվել և լուրջ վնասներ կրել Գեղարքունիքի մարզի Սոթք գյուղի համայնքապետարանի շենքը:

117. Սյունիքի մարզի Քարաշեն գյուղի ուղղությամբ արձակված արկերից մեկն ընկել է գյուղի կենտրոնում գտնվող հանդիսությունների սրահի վրա:

118. Հրետակոծության է ենթարկվել նաև Գեղարքունիքի մարզի Կութ գյուղի համայնքապետարանի շենքը, որի մի հատվածը ծառայել է որպես բժշկական կենտրոն[46]:

119. Գեղարքունիքի մարզի Այրք համայնքում վնասվել են դպրոցի պատուհանները:

120. Ադրբեջանի կողմից սեպտեմբերի 13-ին իրականացված զինված հարձակման պատճառով Ջերմուկ քաղաքում հրետակոծվել են քաղաքացիական ենթակառուցվածքներ, վնասվել է արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը պատկանող վարչական շենքը, ինչպես նաև հրթիռ է արձակվել Ջերմուկի առողջարանի ուղղությամբ: Ընդհանուր առմամբ վնասվել է 3 հյուրանոց,

---

[46] https://drive.google.com/file/d/1Q3sFn3R-Vxwgh4krfFTgrbbnf5x0Skmd/view

առողջարանի մեկ շենք, ճոպանուղին, ճոպանուղու հարակից տարածքում մեկ շինություն, և մեկ սրճարան:

121. Վնասվել են նաև հիմնանորոգված ճանապարհի մի քանի հատվածներ, համայնքի բնակիչներին պատկանող ավտոմեքենաներ (կոմբայն), շարքացան, փլուզվել է «Հովվի տուն» կոչվող շենքը:

Գ. Էլեկտրամատակարարում և գազամատակարարում

122. Վերոգրյալից զատ, տեղական և այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկությունների, ինչպես նաև Պաշտպանի փաստահավաք աշխատանքների ընթացքում ձեռք բերված տվյալների հիման վրա արձանագրվել է, որ ադրբեջանական զինված ուժերը կրակ են բացել Սյունիքի մարզի Նորավան, Սրաշեն և հարակից այլ համայնքների ուղղությամբ՝ վնասելով քաղաքացիական բնակչության համար կենսական նշանակություն ունեցող ենթակառուցվածքներ, մասնավորապես՝ գազամատակարարման խողովակներ և բարձրավոլտ էլեկտրալարեր: Վերջիններիս վնասման հետևանքով հարակից 8 համայնքները հոսանքազրկվել են:

123. Վնասվել են Իշխանասարում «ԲԷՑ» ՓԲԸ-ի հաշվեկշռում գտնվող էլեկտրահաղորդման օդային գծի հաղորդալարերը և խարսխային հենարանի լայնակ: Վերջինիս արդյունքում սահմանափակվել է դեպի Իրանի Իսլամական Հանրապետություն էլեկտրաէներգիայի արտահանումը: Ռիսկերը նվազեցնելու նպատակով բեռնաթափվել են «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՏՈՄԱՅԻՆ ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆ» ՓԲԸ-ի և հայաստանյան որոշ այլ ՓԲԸ-ների կայանները՝ մինչև մինիմալ բեռնվածությունը: «ԲԷՑ» ՓԲԸ-ի աշխատակիցները ավելի քան 12 ժամ հնարավորություն չեն ունեցել վերանորոգման նպատակով մոտենալ վնասված հատվածներին՝ ադրբեջանական կողմի կրակի պատճառով: Նմանատիպ ենթակառուցվածքների թիրախավորումը, դրանց վերանորոգմանը տևական ժամանակով խոչընդոտելը վկայում են ադրբեջանական կողմի էներգետիկ՝ այդ թվում ատոմային էներգիայի ոլորտում

հնարավորինս մեծ վնասներ պատճառելու և սպառնալիքներ առաջացնելու մտադրության մասին:

124. Օպտիկամանրաթելային մալուխի վնասման պատճառով խափանվել են որոշ ՓԲԸ-ների ադմինիստրատիվ շենքերի և կարգավարական կապերը:

125. Մեկ այլ օպտիկամանրաթելային մալուխի վնասման արդյունքում անհասանելի է դարձել Թոլորսի ջրամբարի մակարդակի հեռաչափումը:

126. Վնասվել են նաև «Հայաստանի էլեկտրոնային ցանցեր» ՓԲԸ-ի մի շարք ենթակառուցվածքներ, որոնցից որոշները 14.09.22թ.-ի դրությամբ հնարավոր չէ եղել վերականգնել:

127. Սիսիան համայնքի Աղիտու գյուղում հոսանքալարերը վնասվել են: Սույն թվականի սեպտեմբերի 13-ից սկսած գյուղը հոսանքազրկվել է:

128. Պաշտպանի փաստահավաք աշխատանքների ընթացքում արձանագրվել է, որ ադրբեջանական զինված ուժերի գործողությունների հետևանքով վնասվել են նաև Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքի գազամատակարարման խողովակները և էլեկտրաէներգիայի մատակարարման մալուխները: Հրետակոծության հետևանքով վնասվել են Կութ, Ազատ և Նորաբակ բնակավայրերի էլեկտրաէներգիայի մատակարարման մալուխները: Ադրբեջանի հարձակման հետևանքով նաև հրթիռ է արձակվել Ջերմուկ քաղաքի գազամատակարարման ցանցի գազի խողովակի ուղղությամբ: Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի փաստահավաք աշխատանքների արդյունքում պարզ է դարձել նաև, որ վնասվել են Տեղ համայնքի Վաղատուր բնակավայրի գազատար խողովակները: Գազամատակարարումը դադարեցվել է նաև Վարդենիս քաղաքի Զ. Պետրոսյան թաղամասում և Շատջրեք բնակավայրում: 13.09.2022թ.-ից նույնաբնույթ խնդիր է առաջացել նաև Սյունիքի մարզի Գորիս և Սիսիան տարածաշրջանների այնպիսի բնակավայրերում ինչպիսիք են՝ Վաղատուր, Խոզնավար, Խնածախ և Աղիտու:

129. Քաղաքացիական օբյեկտների ուղղությամբ հարձակումները խախտում են միջազգային մարդասիրական իրավունքի հիմնարար էությունը և սկզբունքները, մասնավորապես՝ թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրության 56-րդ հոդվածում նշվում է, որ վտանգավոր ուժեր պարունակող կառույցներն ու կայանքները, ինչպիսիք են՝ պատնեշները, ամբարտակները և ատոմային էլեկտրակայանները, չպետք է դառնան հարձակման օբյեկտ անգամ այն դեպքում, երբ այդպիսի օբյեկտները հանդիսանում են ռազմական օբյեկտներ, եթե այդպիսի հարձակումը կարող է հանգեցնել վտանգավոր ուժերի ազատման և հետագա ծանր կորուստների քաղաքացիական բնակչության շրջանում: Այդ կառույցներում և կայանքներում կամ դրանց մերձակայքում տեղավորված մյուս ռազմական օբյեկտները չպետք է դառնան հարձակման օբյեկտ, եթե այդպիսի հարձակումը կարող է առաջացնել վտանգավոր

ուժերի ազատում և հետագա ծանր կորուստներ քաղաքացիական բնակչության շրջանում: Նույն հոդվածի 2-րդ մասում հարձակումից՝ վերը նախատեսված հատուկ պաշտպանությունը ի թիվս այլնի դադարում է նաև ատոմային էլեկտրակայանների նկատմամբ միայն այն դեպքում, եթե դրանք էլեկտրական հոսանք են արտադրում ռազմական գործողությունների կանոնավոր, էական և անմիջական աջակցության համար, և եթե այդպիսի հարձակումն այդ աջակցությունը դադարեցնելու գործնականորեն միակ հնարավոր եղանակն է: Նույն հոդվածի 4-րդ մասով արգելվում է նշված կառույցները, կայանքները կամ ռազմական օբյեկտները դարձնել փոխճնշումների օբյեկտ:

130. ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեան միջուկային օբյեկտների հարձակման և ոչնչացման ցանկացած սպառնալիքը դիտում է որպես ՄԱԿ-ի կանոնադրության խախտում (1983 թվականի նոյեմբերի 10-ի թիվ 38/9 բանաձև, հոդված 3):

131. Թիվ 1 Լրացուցիչ Արձանագրության 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նշվում է. «Քաղաքացիական բնակչությունը, որպես այդպիսին, ինչպես նաև քաղաքացիական առանձին անձինք չպետք է հարձակումների օբյեկտ հանդիսանան:»:

132. Վկայակոչված արձանագրության 85(3)(ա) հոդվածը սահմանում է, որ. «քաղաքացիական բնակչության կամ քաղաքացիական առանձին անձանց վերածումը հարձակման օբյեկտի» Արձանագրության կոպիտ խախտում է:

Դ. Սեփականության իրավունքի խախտումներ

133. Ադրբեջանական զինված հարձակման թիրախում հայտնված համայնքների բնակիչների սեփականության իրավունքի այլ խախտումների վերաբերյալ ևս ստացվել են բազմաթիվ ահազանգեր: Օրինակ, մի քանի քաղաքացիներ, որոնց հիմնական զբաղմունքը անասնապահությունն է, Պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին տեղեկացրել են, որ Ջերմուկ քաղաքի ուղղությամբ՝ Ամուլ սարի մոտակայքում, Ադրբեջանի զինված ուժերն առաջխաղացում են արձանագրել, որպիսի հանգամանքով պայմանավորված իրենց շուրջ 5.000 գլուխ ոչխարները մնացել են Ադրբեջանի վերահսկողության տակ անցած տարածքում:

Լքված ոչխարների հոտ Սոթքում (նկարը՝ Գաբրիել Գավին/Սպիքթեյթր (the Spectator)

Հովիվները հավելել են, որ մեծ դժվարությամբ են կարողացել փախչել, որպեսզի չհայտնվեն գերության մեջ:

134. Մեկ այլ դեպքում Գեղարքունիքի մարզի Լուսակունք համայնքում վնասվել են թվով 190 մեղվաընտանիք: Բացի դա, նույն համայնքում հակառակորդի նշանառության տակ գտնվելու արդյունքում բնակիչները հնարավորություն չունեն տեղափոխելու գյուղատնտեսական նշանակության մեքենաները և այլ տրանսպորտային միջոցները, մեղվաընտանիքները, վագոն-տնակները և այլն:

135. Մարդու իրավունքների պաշտպանի փաստահավաք խմբի ներկայացուցիչները խոսել են Սոթք, Նորաբակ, Կութ գյուղերի բնակիչների հետ, ովքեր տեղեկացրել են, որ հարձակումների ժամանակ նրանք գտնվել են տանը կամ տան հարակից տարածքում: Մարդիկ տեղեկացրել են, որ ադրբեջանական ագրեսիայի պատճառով ստիպված են եղել լքել իրենց տները՝ թողնելով անձնական իրերը, փաստաթղթերը (օր.՝ անձնագիր), ընտանի կենդանիներին և հրետակոծությունների պատճառով զրկված են իրենց տներ վերադառնալու հնարավորությունից. արդյունքում խախտվել է մարդկանց կյանքի բնականոն ընթացքը:

136. Գեղարքունիքի մարզի Վերին Շորժա համայնքում հակառակորդի արձակած կրակի հետևանքով հրդեհվել են 80 հեկտար ցորենի և գարու արտեր, ինչպես նաև այդ համայնքի խոտհարքների և արոտավայրերի մոտ 80 տոկոսը:

VIII. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐ

137. ՀՀ Վայոց ձորի մարզի հայ-ադրբեջանական սահմանամերձ հատվածում Ադրբեջանի զինված հարձակման արդյունքում հրետակոծությունների են ենթարկվել

Կեչուտի ջրամբարը և ջրամբարի համակարգի հիդրոտեխնիկական կառույցները: Արկեր ընկել են ջրամբարի և համակարգի հիդրոտեխնիկական կառույցների հարակից տարածքներում, հարևանությամբ, ինչպես նաև ջրամբարի թասում՝ ջրի մեջ, սակայն համակարգի կառույցները չեն վնասվել:

138. Հրետակոծության ընթացքում Որոտան-Արփա-Սևան պետական հատուկ նշանակության հիդրոհամալիրի (Կեչուտի ջրամբարի տեղամասը հիդրոհամալիրի մաս է) հավատարմագրային կառավարչի և Ջրային կոմիտեի համագործակցությամբ իրականացվել է Կեչուտի ջրամբարի տեղամասի օպերատիվ կառավարում՝ ջրամբարում առկա ջրի ծավալը հնարավորինս վերահսկելու՝ ջրամբարի էական վնասների դեպքում ջրածածկման գոտում ռիսկերի հավանականությունը նվազեցնելու նպատակով: Հրետակոծության արդյունքում ջրի որակի վրա հնարավոր ազդեցությունը պարզելու նպատակով կատարվել է ջրամբարի ջրից վերցված փորձանմուշի հետազոտություն, որի արդյունքները ջրում նյութերի կազմի փոփոխություններ չեն արձանագրել:

139. Սեպտեմբերի 13-ին Ջերմուկ քաղաքի ուղղությամբ շարունակվող հրետակոծությունների հետևանքով հարակից 10 հեկտարից ավել անտառածածկ տարածքներում հրդեհ[47] է բռնկվել: Հրշեջ-փրկարարներին չի հաջողվել արդյունավետորեն իրավիճակին արձագանքել ու իրականացնել անհրաժեշտ աշխատանքներ՝ ադրբեջանական զինված ուժերի թիրախում հայտնվելու ու նշանառության տակ ընկնելու չդադարող վտանգի պատճառով: Սեպտեմբերի 14-ի առավոտյան հրդեհը մարվել է: Տուժել է 3 հրշեջ-փրկարար:

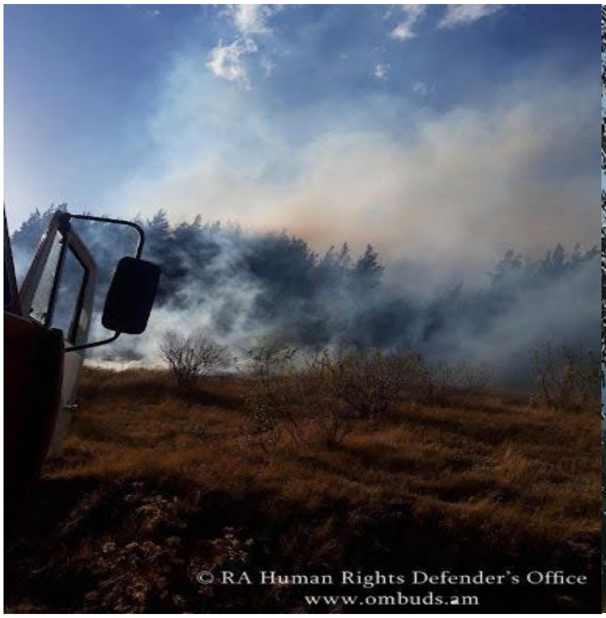

[47] Հասանելի է https://www.youtube.com/watch?v=3iPAbiO0dhY հղումով:

140. Ադրբեջանական կողմի կրակոցների հետևանքով սեպտեմբերի 13-ին հրդեհ է բռնկվել Իշխանասարի դաշտերում: Անվտանգային նկատառումներից և ադրբեջանական կողմի թիրախում հայտնվելու չդադարող վտանգից ելնելով՝ հրդեհաշիջման աշխատանքներ չեն տարվել: Հրդեհն ինքնամարվել է:
141. Ադրբեջանական զինված ուժերի ուժգին հրետակոծությունների պատճառով հրդեհ է բռնկվել նաև Վարդենիսի սարերում[48]:
142. Հիշատակված գործողությունները հանգեցրել են միջազգային իրավական փաստաթղթերով ստանձնած մի շարք պարտավորությունների խախտման, մասնավորապես՝ «Որոշ կոնվենցիոնալ զենքերի կիրառման արգելքների կամ սահմանափակումների մասին» 1980 թվականի կոնվենցիայի «Հրկիզող զենքեր» վերտառությամբ 3-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ արգելվում է հրկիզող զենքերը կիրառել անտառային կամ այլ բուսածածկ տարածքների նկատմամբ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ տարածքներն օգտագործվում են կոմբատատներին կամ այլ ռազմական օբյեկտներին ծածկելու, թաքցնելու կամ քողարկելու համար կամ երբ հանդիսանում են հենց ռազմական օբյեկտներ:
143. Թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրության 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ արգելվում է կիրառել պատերազմելու այնպիսի մեթոդներ կամ միջոցներ, որոնք նպատակ ունեն շրջակա միջավայրին պատճառել, կամ, կարելի է ենթադրել, որ կպատճառեն լայնածավալ, տևական և լուրջ վնաս:
144. Եվրոպայի վայրի բնության և բնական միջավայրի պահպանության մասին Բեռնի 1979 թվականի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի «գ» պարագրաֆի համաձայն՝ նույն կոնվենցիայի 2-րդ հավելվածում նշված վայրի ֆաունային կանխամտածված կերպով անհանգստություն պատճառելը հատկապես բազմացման, աճեցման և ձմեռային քնի շրջանում՝ այնքանով, որքանով անհանգստություն պատճառելն էական կլինի սույն Կոնվենցիայի նպատակների առնչությամբ:

Կենդանական և բուսական աշխարհին հասցված վնասներ հողի շերտերի և բերրիության կորուստը

145. Թիրախավորված տարածքներում վտանգված է կենսաբազմազանության պահպանման հարցը, նշված տարածքները հարուստ են էնդեմիկ և անհետացող տեսակներով, որոնց նշանակությունը կարևոր է ոչ միայն Հայաստանի, այլև համաշխարհային կենսաբազմազանության պահպանման համատեքստում:
146. Վտանգված տարածքներում կան բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ, որոնք ապրելավայր են այնպիսի գլոբալ վտանգված տեսակների

[48] Հասանելի է https://news.5tv.am/news/tshnamou-hretakocoutyan-patcharov-hrdeh-e-brnkvel-vardenisi-sareroum հղումով:

համար ինչպիսիք են Հայկական մուֆլոնը, բեզոարյան այծը և պարսկական ընձառյուծ, որոնք ներառված են և՛ Հայաստանի Կարմիր գրքում, և՛ Բնության պահպանության միջազգային միության վտանգված տեսակների կարմիր ցանկում և ռազմական բնույթի ցանկացած անհանգստությունը կարող է առաջացնել կենդանիների միգրացիոն երթուղու փոփոխություն, որը կարող է վտանգ ներկայացնել բազմաթիվ տեսակների ենթապոպուլյացիաների համար:

147. Ջերմուկում կան կարևոր էկոհամակարգեր (կաղնիներ, գիհիներ, սոճիներ), որոնք նույնպես վտանգված են անտառային հրդեհների հետևանքով:

IX. ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅԱՆԸ ԵՎ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՍՑՎԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐ

148. Ջերմուկ քաղաքի նկատմամբ ադրբեջանական հարձակումն ի թիվս այլնի նաև լրջագույն տնտեսական մարտահրավեր է ստեղծել՝ նկատի ունենալով փաստը, որ Ջերմուկը հայտնի առողջապահական զբոսաշրջային կենտրոն է՝ քաղաքի տարածքում առկա բնական հանքային աղբյուրների ու տասնյակ հայտնի առողջարանային համալիրների առկայությամբ:

149. Սույն զեկույցի նախորդ մասերում նկարագրված են նաև Պաշտպանի փաստահավաք առաքելության կողմից վերհանված փաստեր, որ ադրբեջանական զինված ուժերը գնդակոծել են նաև մի քանի առողջարանային համալիրներ, հյուրանոցներ,հյուրատներ, ճոպանուղին ու այլ քաղաքացիական օբյեկտներ:

150. Ջերմուկ քաղաքի հրետակոծության արդյունքում վնասված առողջարանի շենքը նախատեսված էր մարդկանց վերականգնողական բուժման ծառայությունների համար, հետևաբար վերջինիս թիրախավորումը վտանգել է ներկայացրել այդ պահին այնտեղ գտնվող և բուժում ստացող անձանց կյանքն ու առողջությունը: Նշված ժամանակահատվածում հյուրանոցներում գտնվել են հայազգի և օտարերկրյա զբոսաշրջիկներ, ովքեր հրետակոծության ժամանակ լքել են հյուրանոցները:

151. Զբոսաշրջային այս գրավիչ նպատակակետ հանդիսացող քաղաքի վրա հարձակումն ունի կոնկրետ տնտեսական վնասների ու զբոսաշրջային վարկանիշի վնասման նպատակ[49] (Տե՛ս Հավելված 10):

[49] https://drive.google.com/file/d/1I1PK0v4vNInNnK83Y-5gtB3_mp0DLTAI/view?usp=sharing
https://drive.google.com/file/d/1HYpcFqqIE2J9gvfrM9bhVJo_jhmEVV33/view?usp=sharing

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

Հայաստանի վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքները

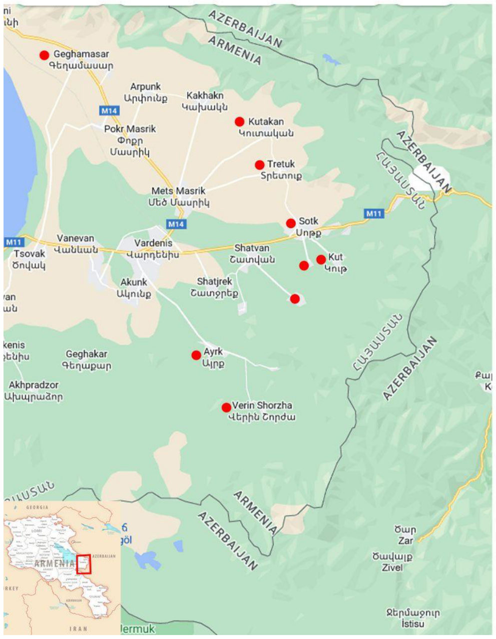

Գեղարքունիքի մարզ

(տվյալներն ըստ սեպտեմբերի 23-ի ամփոփման)

- Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, երեխաներն ու ծերերը: Ըստ այդմ, տեղահանվել է 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ:

- Ադրբեջանի ԶՈՒ-ի կողմից իրականացված պատերազմական հանցագործությունները հավաստող տեսանյութերն ու այլ ապացույցները ձեռք են բերվել և ստուգվել: Էթնիկ պատկանելության վրա հիմնված ատելության դրսևորումները հայ զինծառայողների մարմինների նկատմամբ հպարտորեն տեսանկարահանվել և տարածվել են ադրբեջանական զինծառայողների կողմից: Հայ կին զինծառայողների մարմինները խոշտանգվել են ծայրահեղ դաժանությամբ:

- Գեղարքունիքի մարզում սպանվել է մեկ քաղաքացիական անձ (Բ.Ք. ծնվ. 1960թ.), վնասվածք են ստացել 4 քաղաքացիական անձ, որոնցից մեկի վնասվածքները ծանր են: Վարդենիս համայնքից ևս մեկ քաղաքացիական անձի (Ա.Ա., ծնվ. 1986թ.) գտնվելու վայրն անհայտ է:

- Ադրբեջանական զինուժը միտումնավոր կերպով կրակ է բացել հայ և օտարերկրյա լրագնողների (ովքեր կրել են «press» տարբերանշան) խմբի ուղղությամբ:

- Սոթքում վնասվել է շուրջ 200 տուն, որոնցից ավելի քան 50-ը ամբողջությամբ ավերվել է: Թիրախավորվել է Սոթք համայնքի դպրոցի շենքը:

- Կութ համայնքում վնասվել է 4 տուն, ավտոտնակ և այլ տնամերձ կառույցներ: Թիրախավորվել է Կութի բուժկետը:

- Վնասվել են Սոթք և Գեղամասար համայնքների վարչական շենքերը:

- Վնասվել է Սոթք համայնքի գազի մատակարարման խողովակը: Ճանապարհների տևական թիրախավորման արդյունքում անօրինական կերպով սահմանափակվել է անձանց ազատ տեղաշարժի իրավունքը, ինչպես նաև կենսական կարևորության ծառայություններին հասանելիությունը:

Հայաստանի վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքները

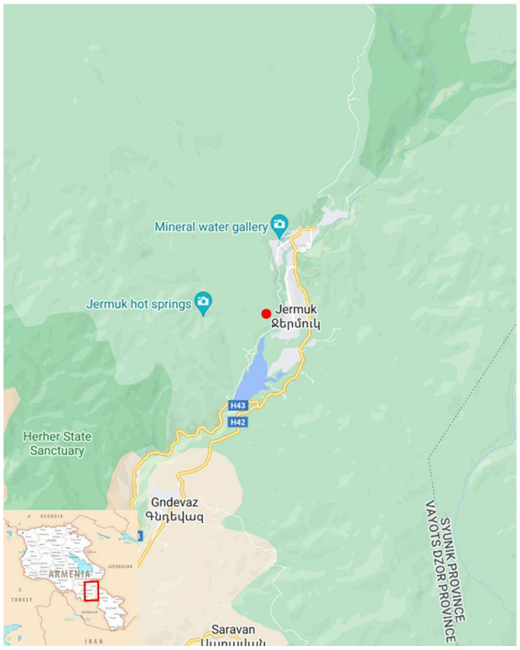

Վայոց ձորի մարզ

(տվյալներն ըստ սեպտեմբերի 23-ի ամփոփման)

- Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց Ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, երեխաներն ու ծերերը: Ըստ այդմ, տեղահանվել է 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ:
- Ջերմուկում սպանվել է մեկ քաղաքացիական անձ (Ս.Բ., ծնված 1964թ.), երկուսը վիրավորվել են:
- Ջերմուկ քաղաքում մեկ քաղաքացիական մեքենա է թիրախավորվել, ինչի արդյունքում մեկ քաղաքացիական անձ վիրավորվել: Թիրախավորվել է շտապօգնության մեկ մեքենա:
- Ջերմուկ քաղաքի ուղղությամբ շարունակական գնդակոծման արդյունքում հրդեհվել է քաղաքին հարող ավելի քան 6 հեկտար անտառածածկ տարածք, 3 փրկարար վնասվածք է ստացել:
- Թիրախավորվել է Կեչուտի ջրամբարը:
- Հատուկ թիրախավորվել են Ջերմուկ քաղաքի առողջարանը, որտեղ հարձակման պահին բուժում են ստացել մի քանի տասնյակ պացիենտներ:
- Հրետակոծվել են Ջերմուկի զբոսաշրջային ենթակառուցվածքները, ներառյալ՝ հյուրանոց, սրճարան, ճոպանուղի:
- Վնասվել են Ջերմուկի գազախողովակները, հոսանքալարերը և կապի մալուխները:
- Ճանապարհների տևական թիրախավորման արդյունքում անօրինական կերպով սահմանափակվել է անձանց ազատ տեղաշարժի իրավունքը, ինչպես նաև կենսական կարևորության ծառայություններին հասանելիությունը:

Հայաստանի վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքները

Սյունիքի մարզ

(տվյալներն ըստ սեպտեմբերի 23-ի ամփոփման)

- Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, երեխաներն ու ծերերը: Ըստ այդմ, տեղահանվել է 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ:
- Սեպտեմբերի 14-ին՝ օրվա երկրորդ կեսին, Ադրբեջանական զինված ուժերի կրակոցներից սպանվել է մեկ քաղաքացիական անձ (Ռ.Գ., ծնված 1993թ.): Տեղ համայնքում գլխի շրջանում վիրավորում է ստացել մեկ քաղաքացիական անձ (Մ.Ա. ծնված 1991թ), որը մահացել է հիվանդանոցում:
- Սյունիքի մարզում թիրախավորվել և վնասվել է շտապօգնության երկու մեքենա:
- Գեղամասարում ԱԹՍ-ի հարվածներից վնասվել են քաղաքացիական տներ: Քարաշենում թիրախավորվել է հանդիսությունների սրահը, արձակված արկերը լրջորեն վնասել են մեկ քաղաքացիական տուն:
- Վերիշեն գյուղում 5 բնակելի տուն գնդակոծվել է, մեկ այլ տուն վնասվել է: Ակներ գյուղում բնակելի տուն է թիրախավորվել: Վաղատուր գյուղում ավերվել է վարչական շենք: Աղիտու համայնքում վնասվել է մեկ տուն:
- Վաղատուր համայնքում ընկել է 13 արկ, վնասվել է 4 տուն, վարչական շենքն ու դպրոցը: Տեղ և Վաղատուր համայնքներում վնասվել են գազի մատակարարման խողովակները:
- Ճանապարհների շարունակական թիրախավորման արդյունքում անօրինական կերպով սահմանափակվել է անձանց ազատ տեղաշարժի իրավունքը, ինչպես նաև կենսական կարևորության ծառայություններին հասանելությունը: Սիսիան-Նորավան մայրուղու վրա վնասվել է մեկ քաղաքացիական մեքենա:

X. ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

Սոցիալական ցանցերում ադրբեջանցի օգտատերերի կողմից տարածվող ատելության խոսքը

<u>1.1. Զոհված զինծառայողների բարեկամների փորձերը՝ պարզել իրենց հարազատի գտնվելու վայրը</u>

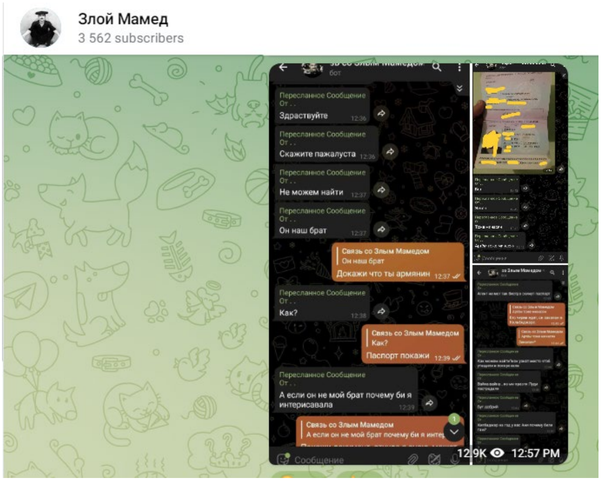

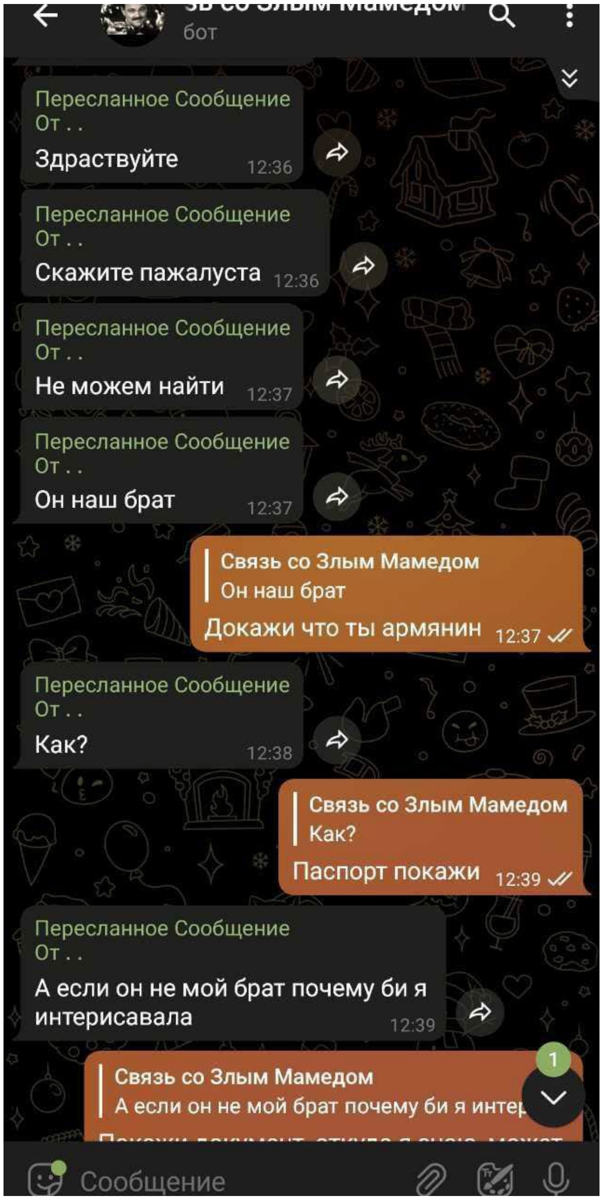

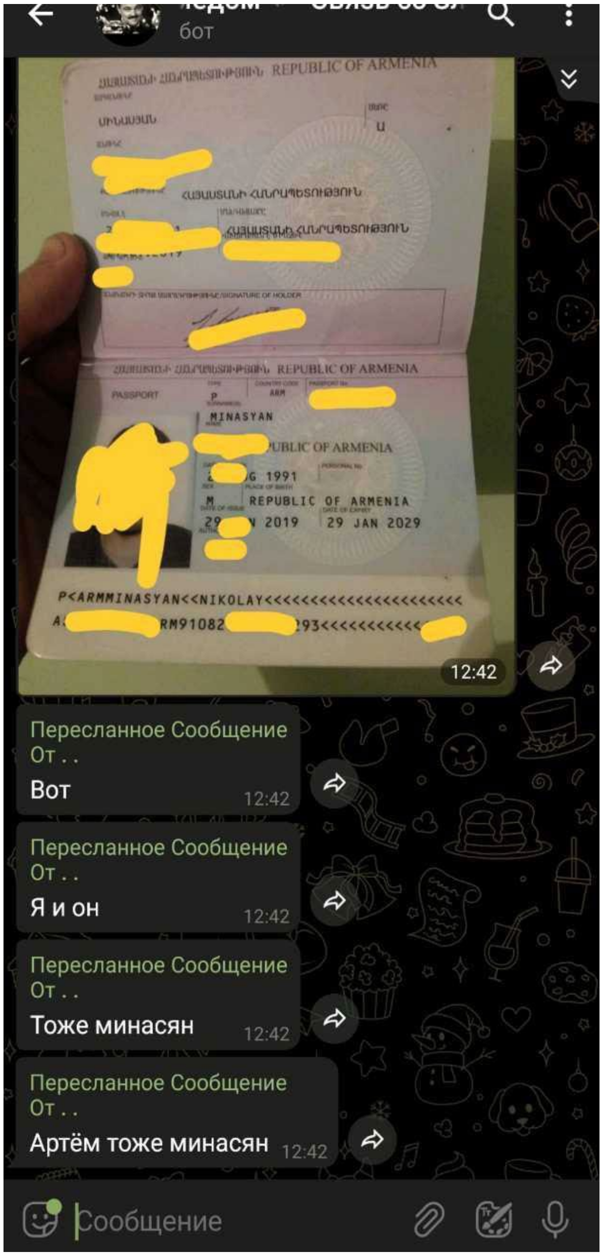
бот
REPUBLIC OF ARMENIA
MINASYAN
12:42
Пересланное Сообщение
От . .
Вот 12:42
Пересланное Сообщение
От . .
Я и он 12:42
Пересланное Сообщение
От . .
Тоже минасян 12:42
Пересланное Сообщение
От . .
Артём тоже минасян 12:42
Сообщение

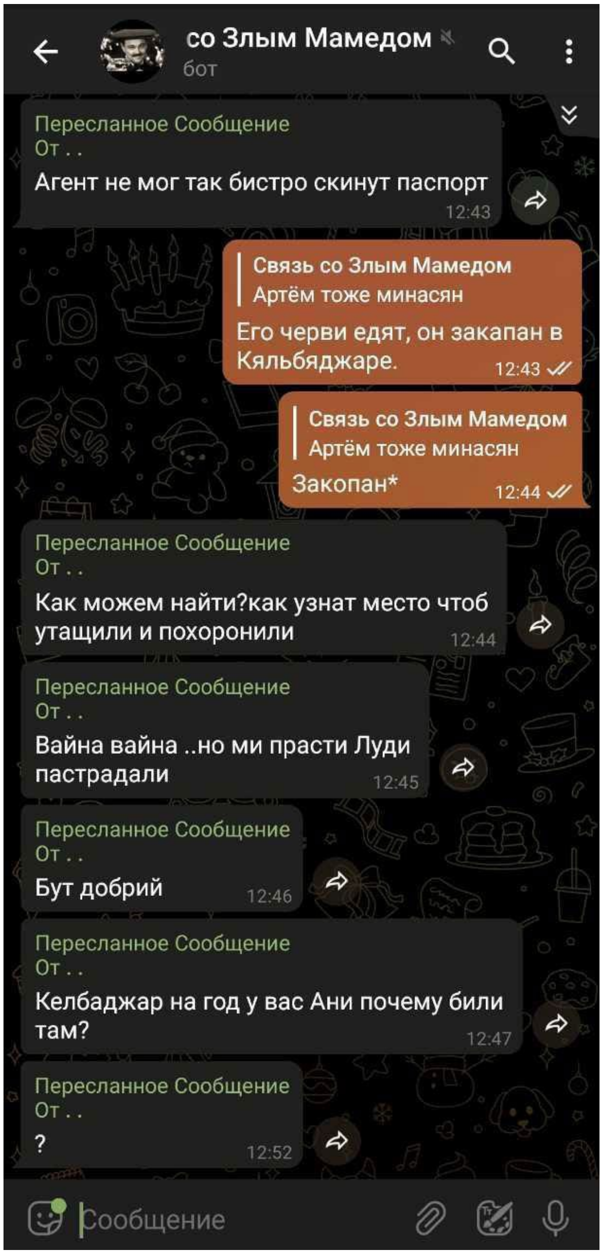
со Злым Мамедом
бот
Пересланное Сообщение
От . .
Агент не мог так бистро скинут паспорт 12:43
Связь со Злым Мамедом
Артём тоже минасян
Его черви едят, он закапан в Кяльбяджаре. 12:43
Связь со Злым Мамедом
Артём тоже минасян
Закопан* 12:44
Пересланное Сообщение
От . .
Как можем найти?как узнат место чтоб утащили и похоронили 12:44
Пересланное Сообщение
От . .
Вайна вайна ..но ми прасти Луди пастрадали 12:45
Пересланное Сообщение
От . .
Бут добрий 12:46
Пересланное Сообщение
От . .
Келбаджар на год у вас Ани почему били там? 12:47
Пересланное Сообщение
От . .
? 12:52
Сообщение

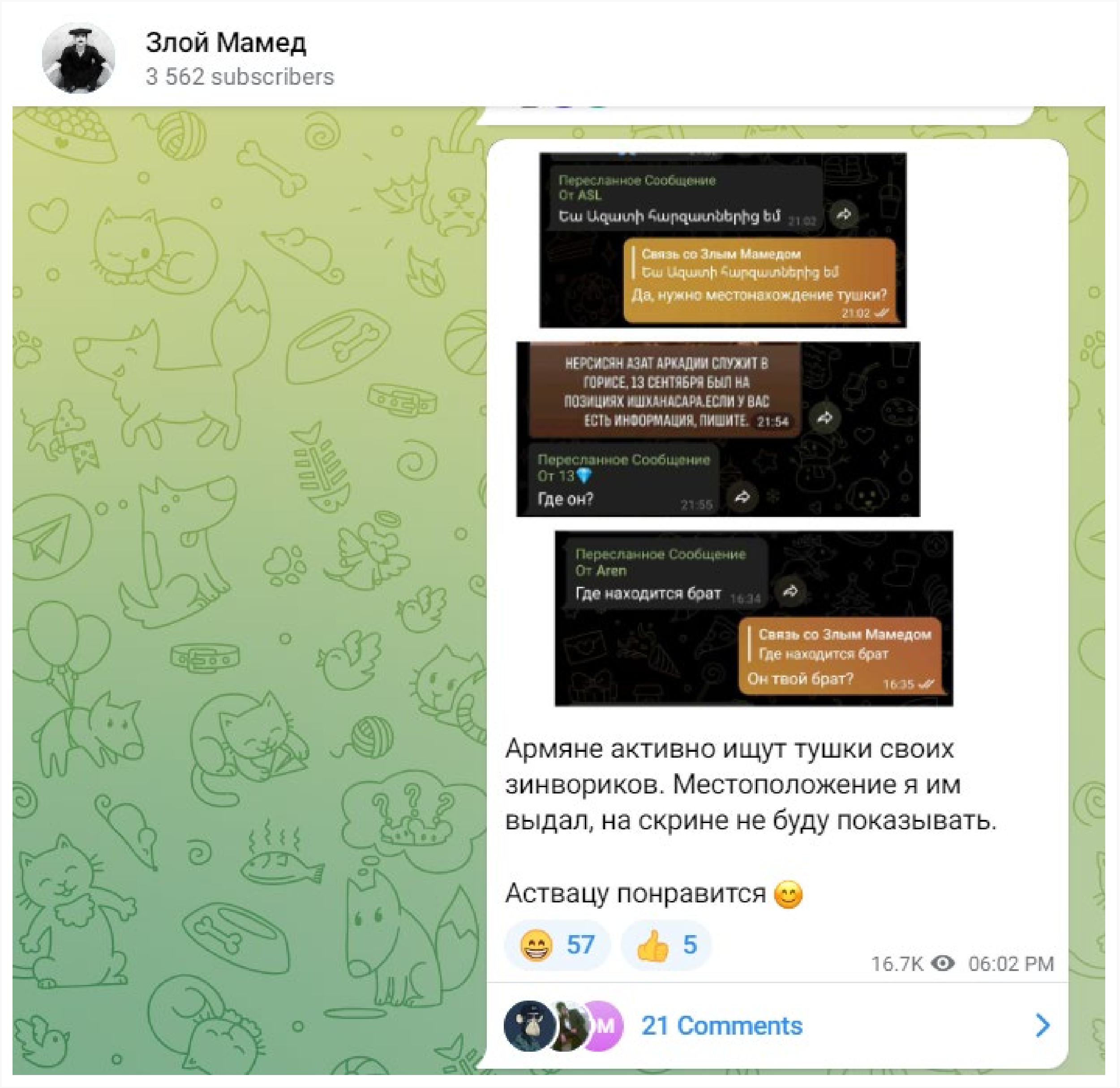

Злой Мамед
3 562 subscribers

Пересланное Сообщение
От ASL
Ես Ազատի հարազատներից եմ 21:02

Связь со Злым Мамедом
Ես Ազատի հարազատներից եմ
Да, нужно местонахождение тушки?
21:02

НЕРСИСЯН АЗАТ АРКАДИИ СЛУЖИТ В ГОРИСЕ, 13 СЕНТЯБРЯ БЫЛ НА ПОЗИЦИЯХ ИШХАНАСАРА.ЕСЛИ У ВАС ЕСТЬ ИНФОРМАЦИЯ, ПИШИТЕ. 21:54

Пересланное Сообщение
От 13💎
Где он? 21:55

Пересланное Сообщение
От Aren
Где находится брат 16:34

Связь со Злым Мамедом
Где находится брат
Он твой брат? 16:35

Армяне активно ищут тушки своих зинвориков. Местоположение я им выдал, на скрине не буду показывать.

Аствацу понравится 😊

😁 57 👍 5

16.7K 06:02 PM

21 Comments

Злой Мамед
3 562 subscribers

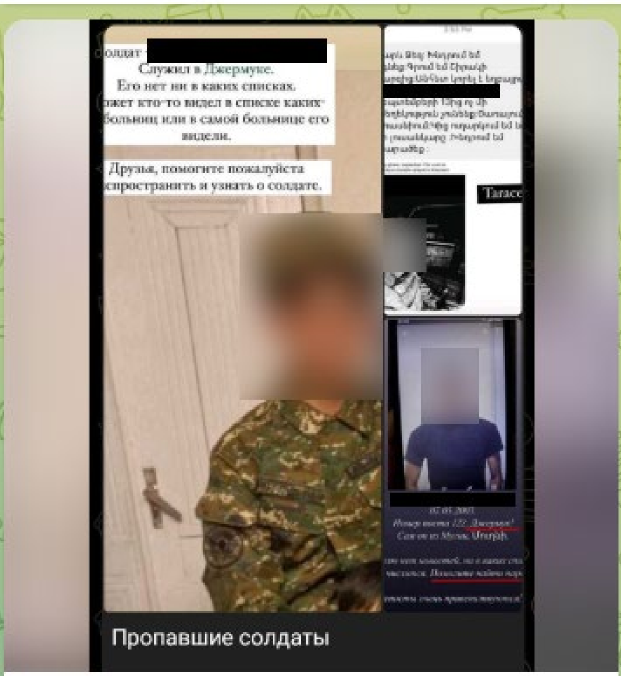

Эти уродливые цыгане боша сдохли. Родители этих выблядков могут связаться со мной, я знаю где их тушки.

Ես գիտեմ, թե որտեղ է թաղված հայ զինվորի մարմինը, ծնողները կարող են ինձ բոտ գրել չփման համար @zloy_mamed_bot

👍 83 😢 12 😁 7 ❤️ 5 🔥 4

edited 17.5K 04:13 PM

53 Comments

Злой Мамед
3 562 subscribers

Я знаю где его тушка зарыта. Родители этого пидора могут написать мне в бот: @zloy_mamed_bot

Ես գիտեմ, թե որտեղ է թաղված հայ զինվորի դին, [redacted] ծնողները կարող են ինձ գրել բոտով՝ կապի համար @zloy_mamed_bot

Армяне, распространяйте

👍 78 🤬 19 😁 18 ❤️ 4 😢 3

edited 18.7K 👁 08:53 PM

NN SA Д 12 Comments >

1.2. Գերեվարված և զոհված հայ զինծառայողների վերաբերյալ հրապարակումներ

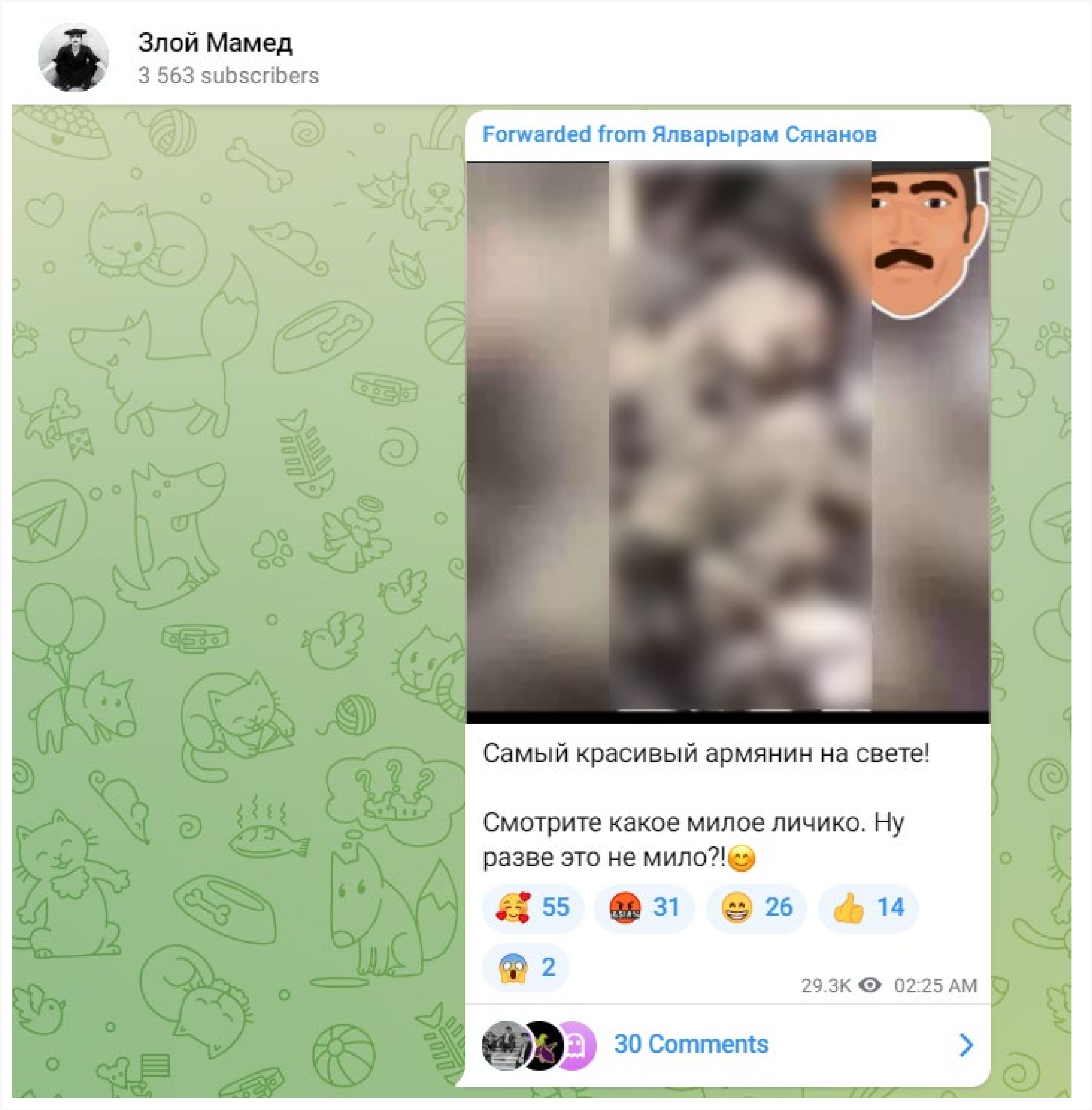

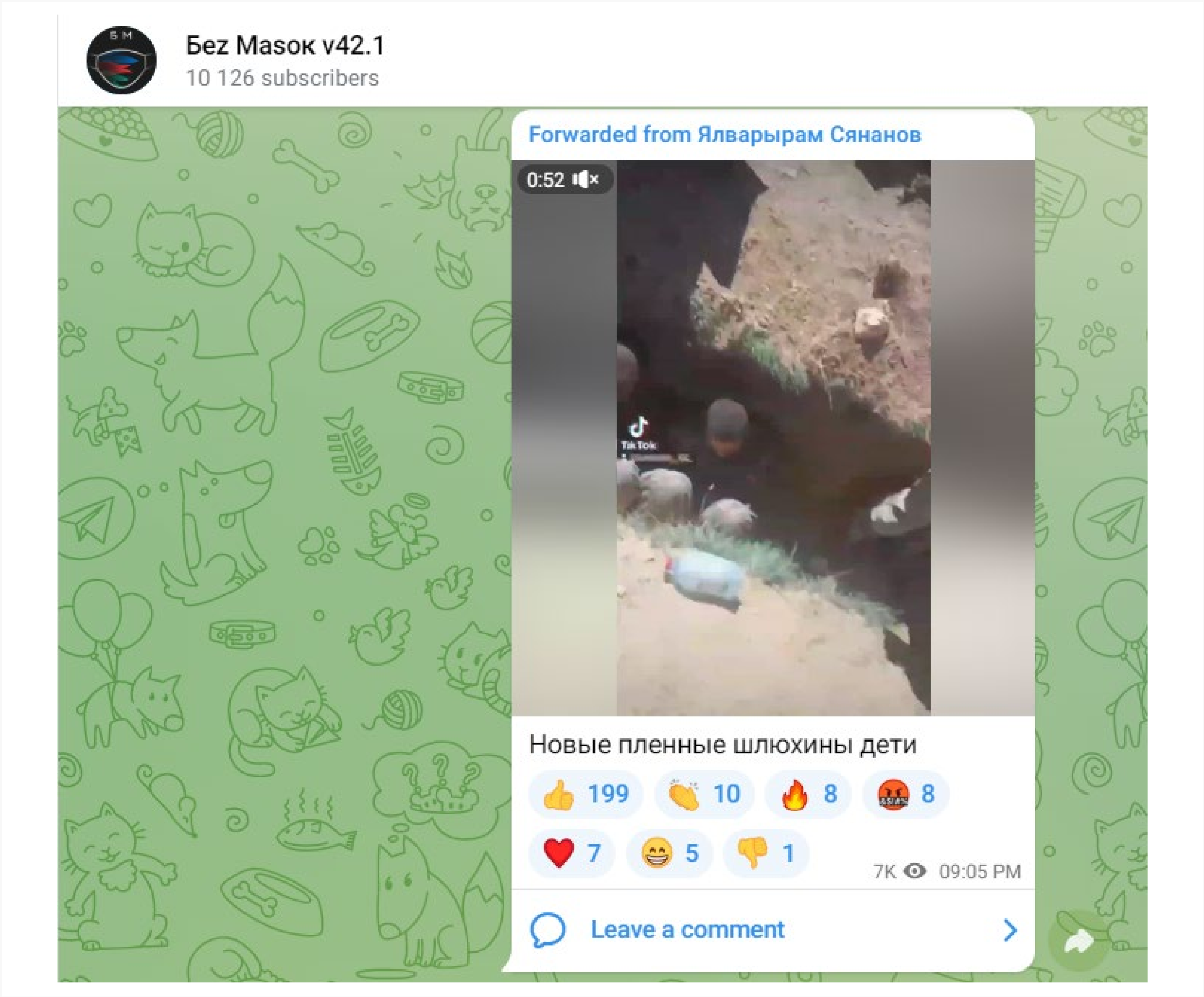

Бez Masok v42.1
10 126 subscribers
Forwarded from Ялварырам Сянанов
0:52
TikTok
Новые пленные шлюхины дети
199
10
8
8
7
5
1
7K 09:05 PM
Leave a comment

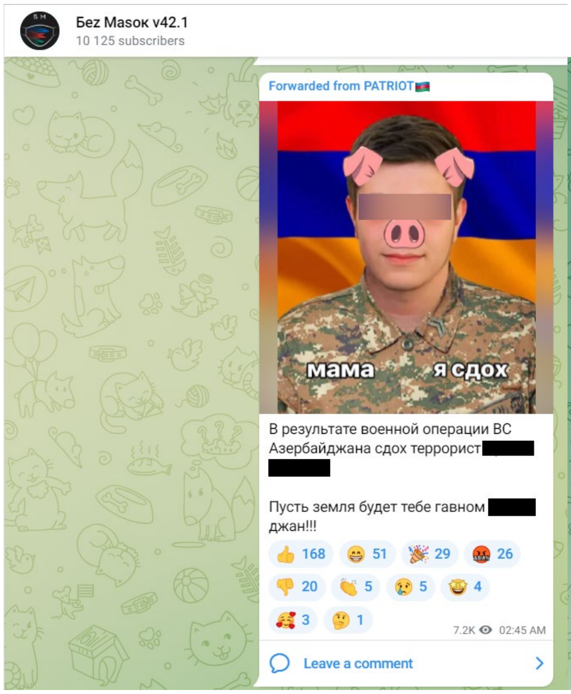

Бez Masok v42.1
10 125 subscribers
Forwarded from PATRIOT
мама
я сдох
В результате военной операции ВС Азербайджана сдох террорист [redacted]
Пусть земля будет тебе гавном [redacted] джан!!!
168
51
29
26
20
5
5
4
3
1
7.2K 02:45 AM
Leave a comment

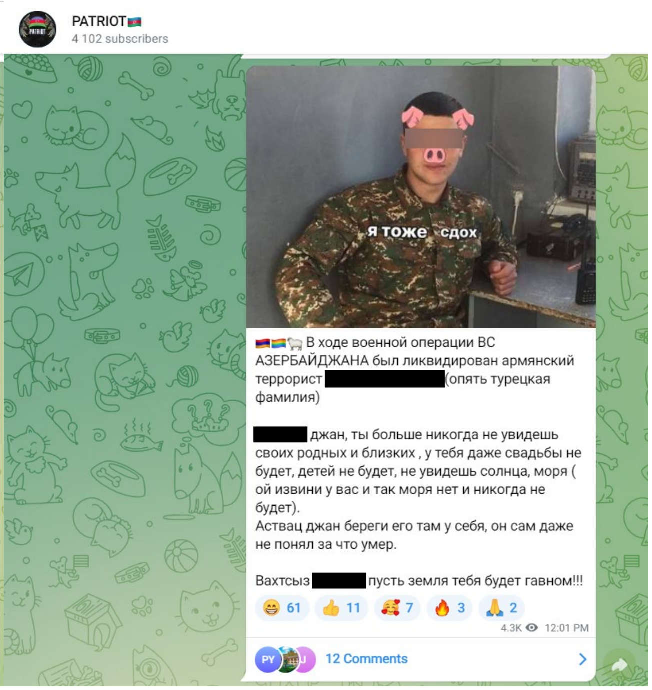

PATRIOT
4 102 subscribers
я тоже сдох
В ходе военной операции ВС АЗЕРБАЙДЖАНА был ликвидирован армянский террорист [redacted] (опять турецкая фамилия)
[redacted] джан, ты больше никогда не увидешь своих родных и близких , у тебя даже свадьбы не будет, детей не будет, не увидешь солнца, моря (ой извини у вас и так моря нет и никогда не будет).
Аствац джан береги его там у себя, он сам даже не понял за что умер.
Вахтсыз [redacted] пусть земля тебя будет гавном!!!
61
11
7
3
2
4.3K 12:01 PM
12 Comments

PATRIOT🇦🇿
4 102 subscribers

Три сдохших зинвора, чем не праздник?

Друзья, всем шампанского! 🍾 🥂

👍 92 🍾 57 🤣 9 🔥 8
👏 2 😁 1

2K 👁 12:03 AM

38 Comments

<u>1.3. Ատելություն հրահրող, բռնության/հայերի բնաջնջման կոչեր պարունակող հրապարակումներ</u>

Tweet

Səadət
@seadetsalmanli

Realist olun. Düşmənə qarşı kin, nifrət olmadığı sürədə hələ çox əziləcəksiniz.

10:57 AM · Sep 18, 2022 · Twitter for Android

7 Retweets 1 Quote Tweet 173 Likes

Թարգմանություն՝ «Իրատես եղեք: Քանի թշնամու նկատմամբ թշնամանք, ատելություն չկա, դեռ շատ եք ջախջախվելու:»:

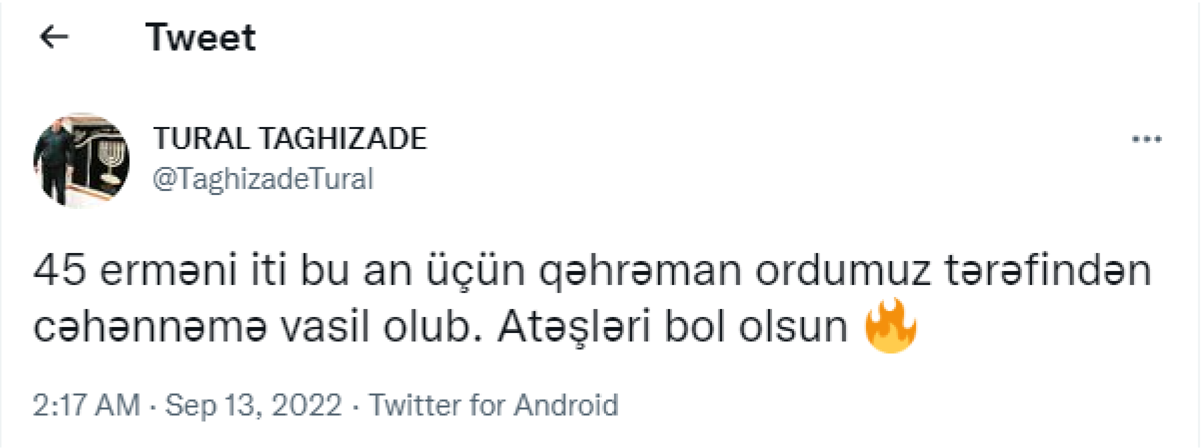

Tweet

TURAL TAGHIZADE
@TaghizadeTural

45 erməni iti bu an üçün qəhrəman ordumuz tərəfindən cəhənnəmə vasil olub. Atəşləri bol olsun 🔥

2:17 AM · Sep 13, 2022 · Twitter for Android

Թարգմանություն՝ «Այս պահին 45 հայ շուն մեր հերոս բանակի կողմից դժոխք է ուղարկվել: Թող կրակները շատ լինեն»:

ALEYNA 🇹🇷🇦🇿 Retweeted

ALEYNA 🇹🇷🇦🇿
@Aleeyynnaa1

Azərbaycan torpaqlarını heç kim ala bilməz ! 🇦🇿
#Azerbaycan #Armenia

Translate Tweet

2:05 AM · Sep 13, 2022 · Twitter for iPhone

117 Retweets **1** Quote Tweet **1,784** Likes

Թարգմանություն՝ «Հայաստանին շանը վռնդելու պես կվռնդենք»:

Злой Мамед
3 561 subscribers

Pinned Message
Бетховен Людвиг... Лунная С.

Тюрки расшатывают Иран, Дагестанцы (если осмелятся), и другие народы расшатают Россию, Запад занят с Украиной и энергетическими вопросами, а мы заходим геноцидить армян, зарежем всех от мала до велика, с особой жестокостью (пальчики, царапание сисек и прочее).

Как вам такой расклад?

Сиранухи, вы тоже можете высказаться, не буду банить, Ашоты идут нахуй.

👍 91 😁 26 🤬 2 🔥 1 🤯 1

edited 6.4K 👁 10:47 PM

37 Comments

Без Masok v42.1
10 125 subscribers

Pinned Message #6
В А Ж Н О ! Азербайджанские кан...

Самое время брать Qarakilsə (Сисиан)!

Сколько мы будем терпеть этих цыган?

Сколько ещё должны мы должны дать Шахидов?

Берём Гаракился и закрываем книгу этого недоразумения с названием "Ормения"

👏 145 👍 22 ❤️ 11 😁 4 👎 1

6.9K 👁 09:52 PM

Leave a comment

Зангезурская Автономная Республика
7 162 subscribers

Pinned Message #132
Дорогие подписчики, с ваше...

SUBS

🇦🇿 Минобороны Азербайджана

Военнослужащий Азербайджанской Армии получил ранение в результате обстрела со стороны Армении

Вопреки достигнутой договоренности о прекращении огня, 28 сентября примерно в 18:00 подразделения вооруженных сил Армении подвергли обстрелу из разнокалиберного стрелкового оружия подразделения Азербайджанской Армии в направлении Алагёлляр Кяльбаджарского района.
В результате обстрела получил ранение военнослужащий Азербайджанской Армии Искендеров Ниджат Хидаят оглу.
Нашему военнослужащему оказывается необходимая медицинская помощь.
Подразделениями Азербайджанской Армии, дислоцированными в указанном направлении, были приняты адекватные ответные меры.
Заявляем, что вся ответственность за произошедший инцидент лежит на военно-политическом руководстве Армении, целенаправленно нагнетающем обстановку.

🤯 19 🤬 8

1.9K 👁 08:50 PM

Leave a comment

Зангезурская Автономная Республика
🇦🇿 Минобороны Азербайджана Военнослужащий Азербайджанской А...

Нужно уничтожить этих ублюдков полностью, по другому никак

👍 96 ❤️ 7 🖕 1

1.9K 👁 08:51 PM

11 Comments

1.4. Սփիկերներ և այլ պատկերներ

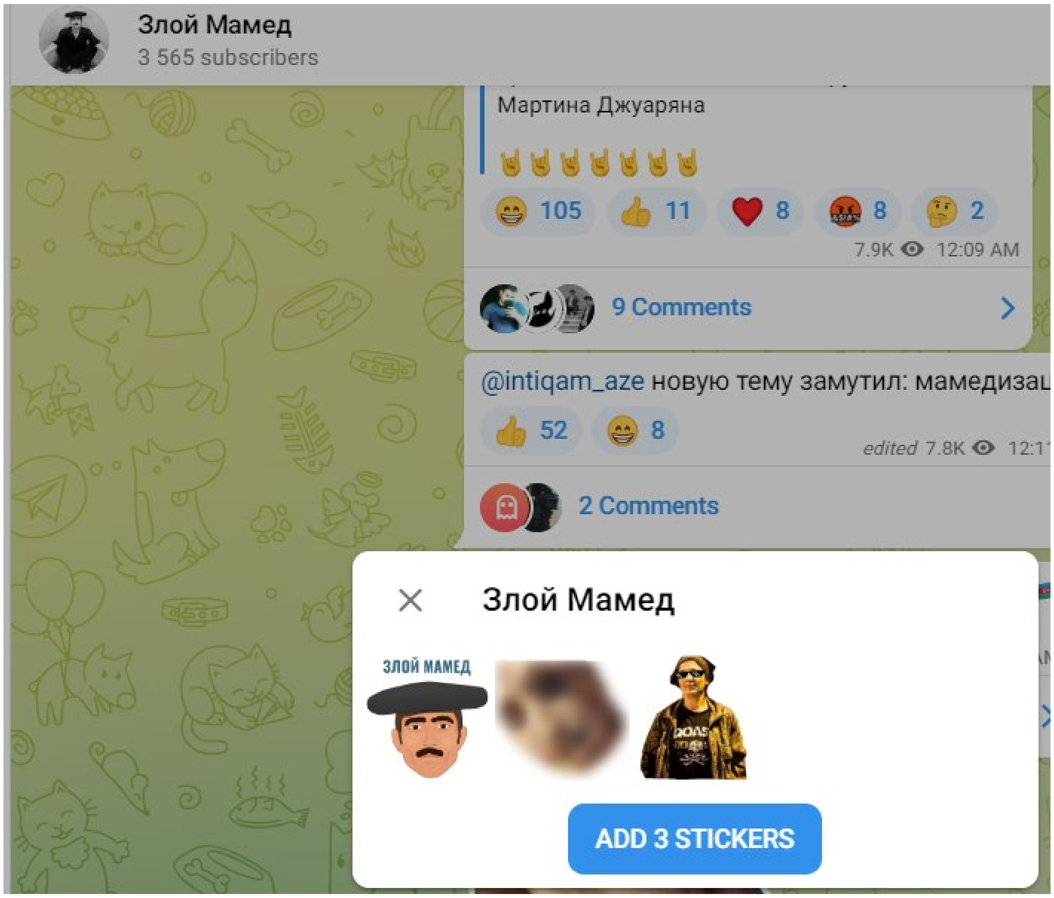

Հայ կին զինծառայողներին պատկերող նկարները մոնտաժվել են՝ խեղելով նրանց մարմնի մասերը

1.5. Կանանց ուղղված ատելության խոսք

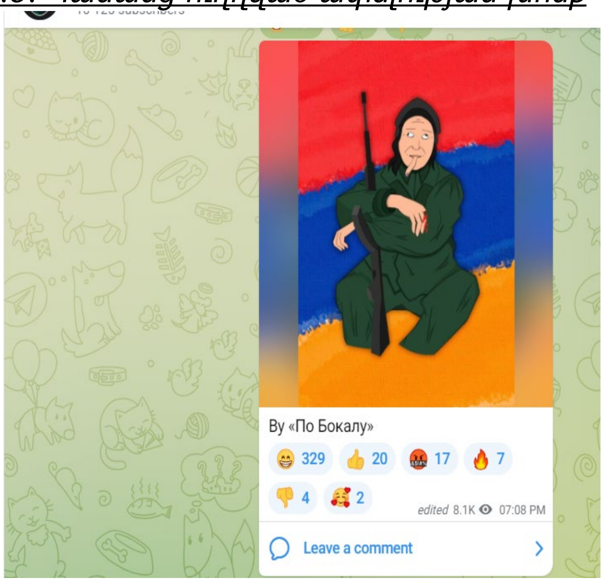

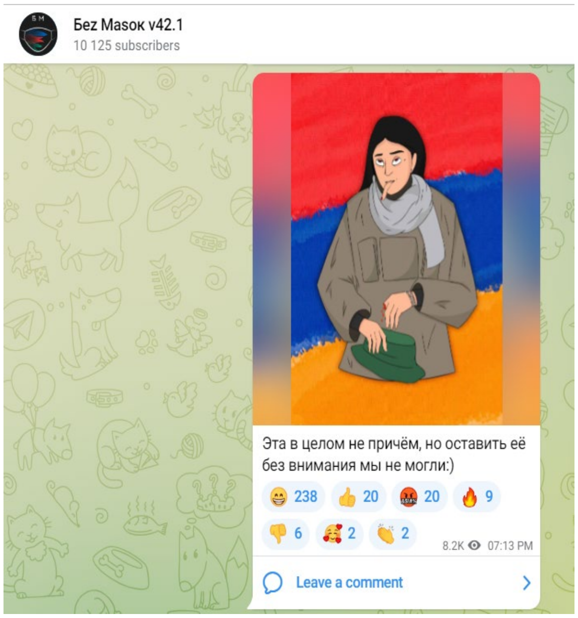

1.5. Կանանց ուղղված ատելության խոսք

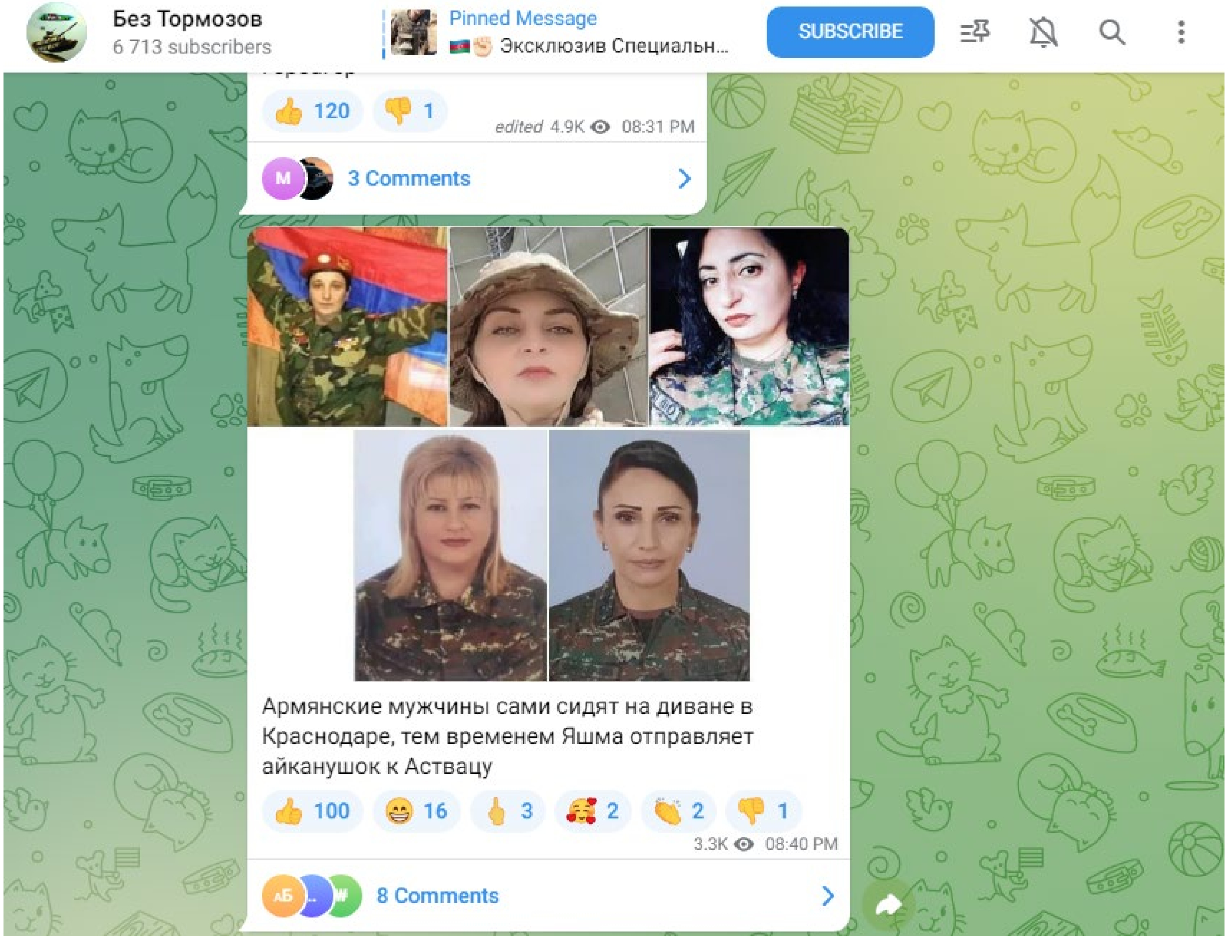

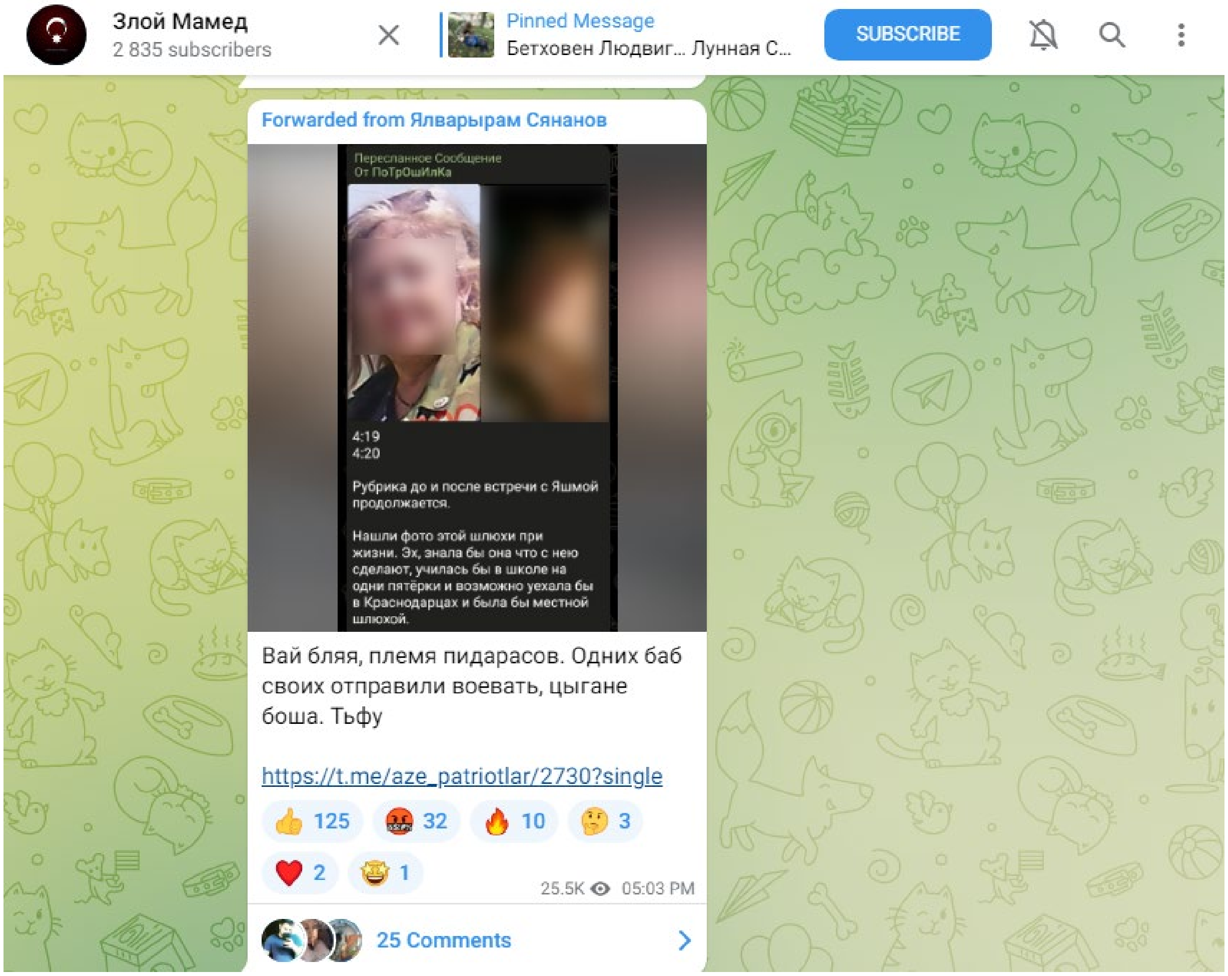
Злой Мамед
2 835 subscribers
Pinned Message
Бетховен Людвиг… Лунная С…
SUBSCRIBE
Forwarded from Ялварырам Сянанов
Пересланное Сообщение
От ПоТрОшИлКа
4:19
4:20
Рубрика до и после встречи с Яшмой продолжается.
Нашли фото этой шлюхи при жизни. Эх, знала бы она что с нею сделают, училась бы в школе на одни пятёрки и возможно уехала бы в Краснодарцах и была бы местной шлюхой.
Вай бляя, племя пидарасов. Одних баб своих отправили воевать, цыгане боша. Тьфу
https://t.me/aze_patriotlar/2730?single
125 32 10 3
2 1
25.5K 05:03 PM
25 Comments

PATRIOT🇦🇿
4 102 subscribers

🇦🇲🏳️‍🌈🐑 ЧМО Шлюхистана обнародовало данные сдохших террористок во время военной операции ВС Азербайджана.

Имена шлюх: Сусанна Григорян, Ануш Апетян, Алиса Мелконян, Ирина Гаспарян, Гаяне Абгарян.

Пусть земля будет будет вам стекловатой шлюхи!!!

👍 101 😁 10 ❤️ 4 👏 4 4.1K 👁 07:43 PM

36 Comments

Злой Мамед
3 563 subscribers

Pinned Message
Бетховен Людвиг… Лунная С

❗ Обращение к армянам мужского пола.

Не отправляйте своих жён, сестёр и матерей с оружием в руках в места, где проходят боевые действия.

❗ А также, обращаемся к армянам женского пола. Любая из вас, кто будет держать оружие в руках и стрелять по азербайджанцам — будет **расчленена.**

Омбудсмену и генштабу Армении: прислушайтесь к нам, чтобы потом не ныть.

👍 107 🔥 7 🤬 6 😁 3 🤯 2 edited 37.7K 👁 07:27 PM

18 Comments

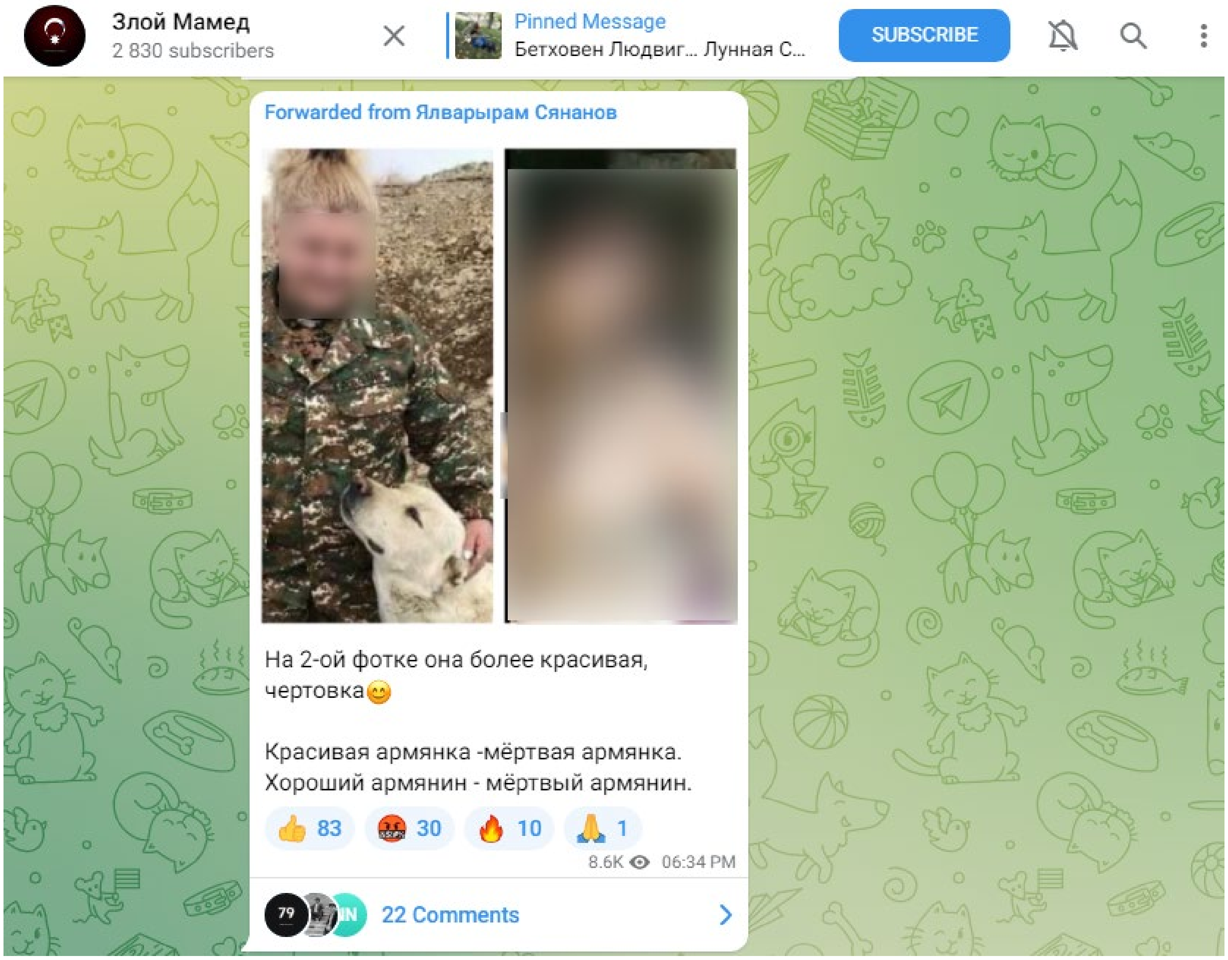
Злой Мамед
2 830 subscribers
Pinned Message
Бетховен Людвиг... Лунная С...
SUBSCRIBE
Forwarded from Ялварырам Сянанов
На 2-ой фотке она более красивая, чертовка😊
Красивая армянка -мёртвая армянка.
Хороший армянин - мёртвый армянин.
👍 83
🤬 30
🔥 10
🙏 1
8.6K 06:34 PM
22 Comments

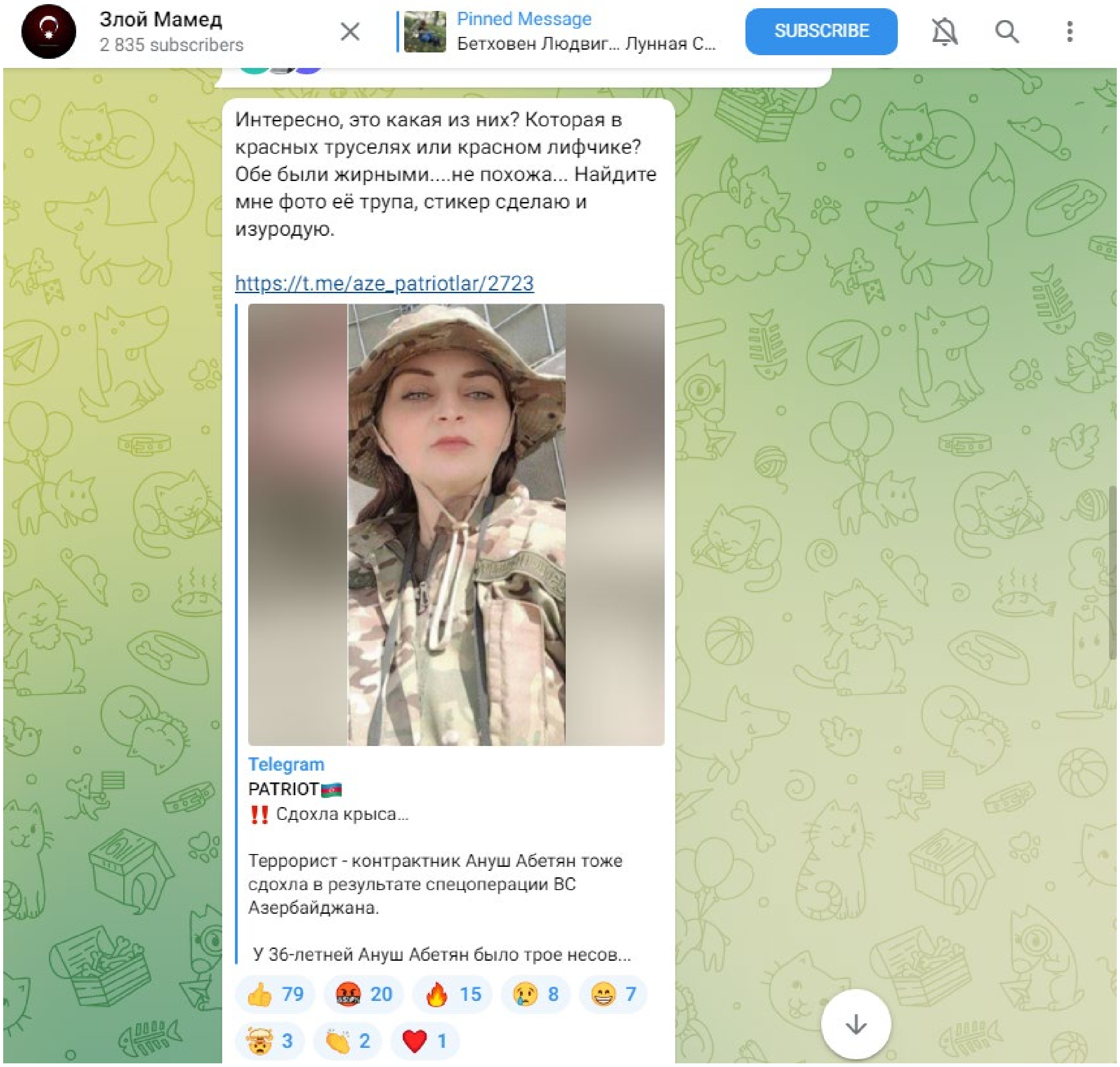
Злой Мамед
2 835 subscribers
Pinned Message
Бетховен Людвиг... Лунная С...
SUBSCRIBE
Интересно, это какая из них? Которая в красных труселях или красном лифчике? Обе были жирными....не похожа... Найдите мне фото её трупа, стикер сделаю и изуродую.
https://t.me/aze_patriotlar/2723
Telegram
PATRIOT🇦🇿
‼️ Сдохла крыса...
Террорист - контрактник Ануш Абетян тоже сдохла в результате спецоперации ВС Азербайджана.
У 36-летней Ануш Абетян было трое несов...
👍 79 🤬 20 🔥 15 😢 8 😁 7
🤯 3 👏 2 ❤️ 1

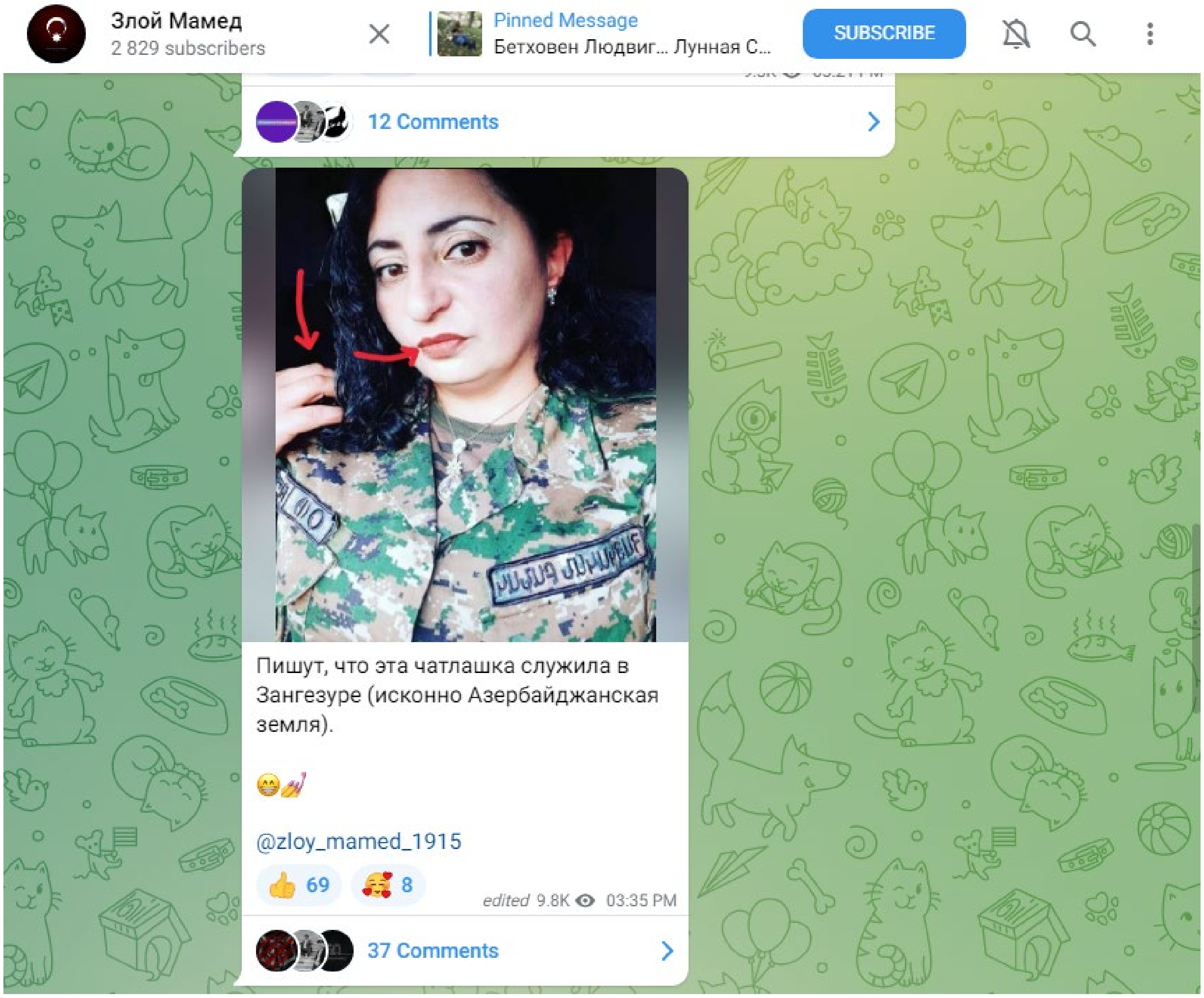
Злой Мамед
2 829 subscribers
Pinned Message
Бетховен Людвиг... Лунная С...
SUBSCRIBE
12 Comments
Пишут, что эта чатлашка служила в Зангезуре (исконно Азербайджанская земля).
@zloy_mamed_1915
69
8
edited 9.8K 03:35 PM
37 Comments

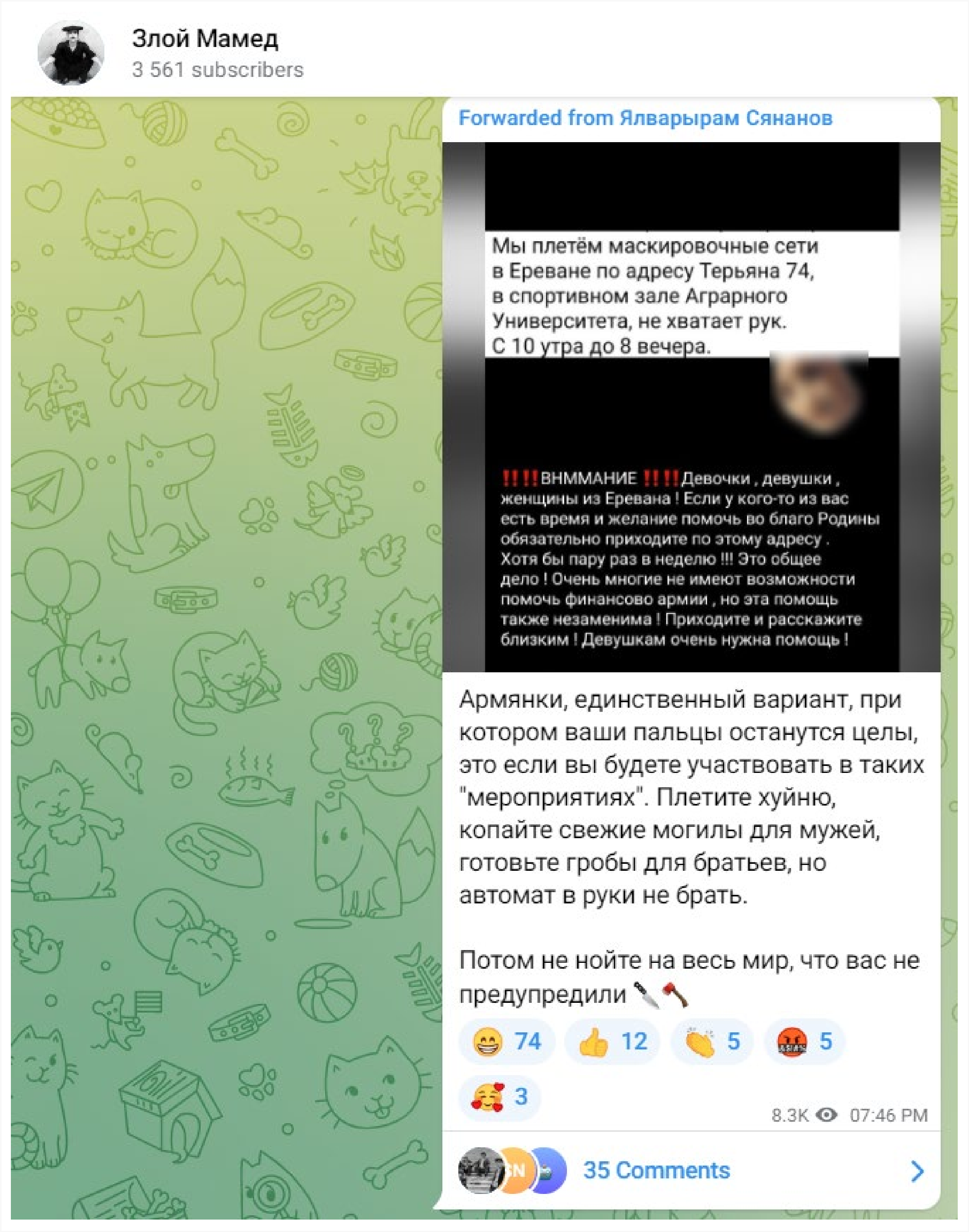

Злой Мамед
3 561 subscribers

Forwarded from Ялварырам Сянанов

[redacted]

Мы плетём маскировочные сети
в Ереване по адресу Терьяна 74,
в спортивном зале Аграрного
Университета, не хватает рук.
С 10 утра до 8 вечера.

‼️‼️ВНММАНИЕ ‼️‼️Девочки , девушки ,
женщины из Еревана ! Если у кого-то из вас
есть время и желание помочь во благо Родины
обязательно приходите по этому адресу .
Хотя бы пару раз в неделю !!! Это общее
дело ! Очень многие не имеют возможности
помочь финансово армии , но эта помощь
также незаменима ! Приходите и расскажите
близким ! Девушкам очень нужна помощь !

Армянки, единственный вариант, при котором ваши пальцы останутся целы, это если вы будете участвовать в таких "мероприятиях". Плетите хуйню, копайте свежие могилы для мужей, готовьте гробы для братьев, но автомат в руки не брать.

Потом не нойте на весь мир, что вас не предупредили 🔪🪓

😁 74 👍 12 👏 5 🤬 5 🥰 3

8.3K 👁 07:46 PM

35 Comments

Злой Мамед
3 562 subscribers

Forwarded from Ялварырам Сянанов

На фронт подготавливается новая партия Сиранух 😊

армяшки, вы же уже знаете что будет с вашими пальчиками? 💅

😁 98 🤬 24 👍 4 ❤️ 2

15.4K 👁 01:26 AM

33 Comments

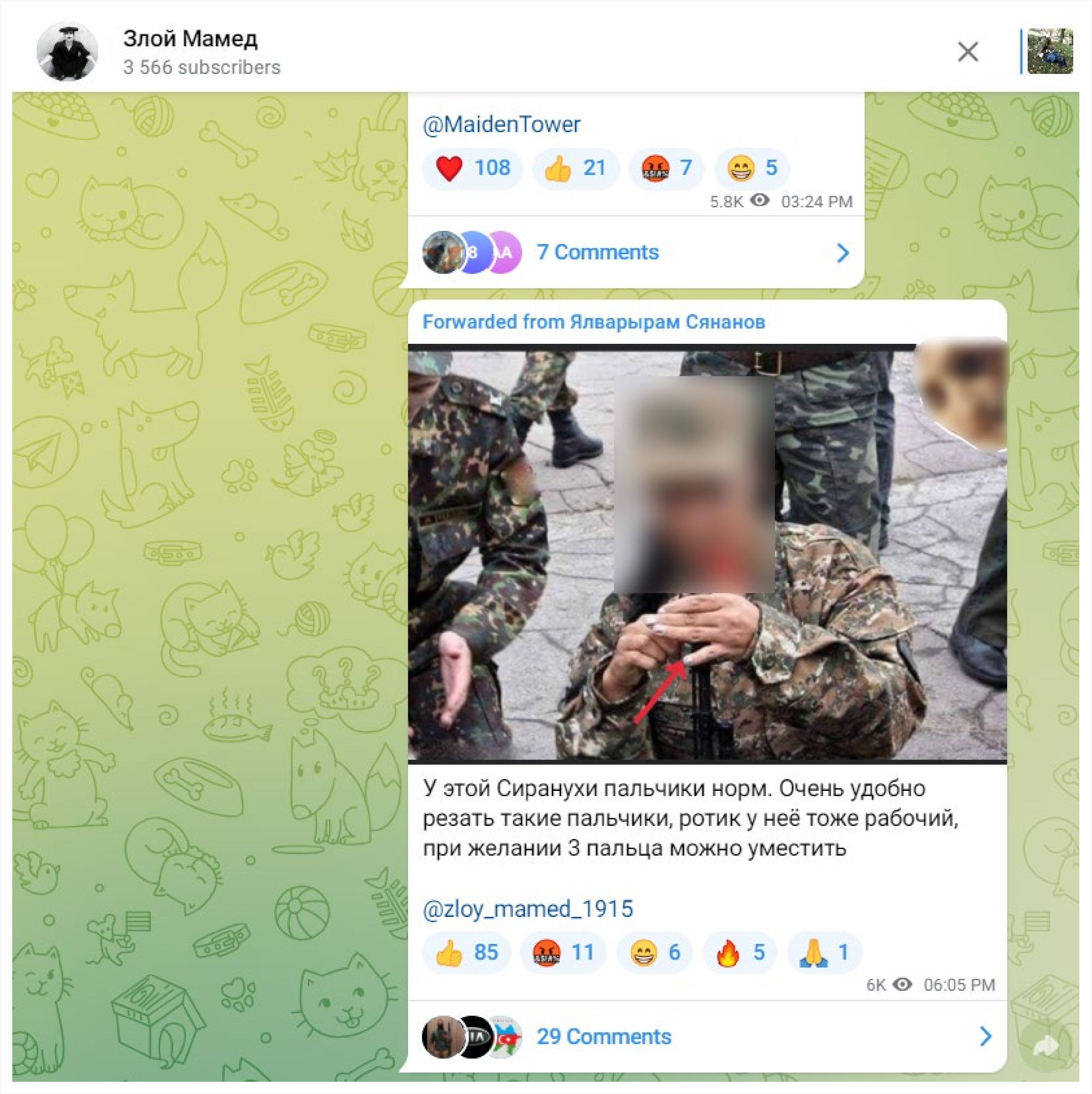
Злой Мамед
3 566 subscribers
@MaidenTower
108 21 7 5
5.8K 03:24 PM
7 Comments
Forwarded from Ялварырам Сянанов
У этой Сиранухи пальчики норм. Очень удобно резать такие пальчики, ротик у неё тоже рабочий, при желании 3 пальца можно уместить
@zloy_mamed_1915
85 11 6 5 1
6K 06:05 PM
29 Comments

1.6. Երեխաներին ուղղված ատելության խոսք

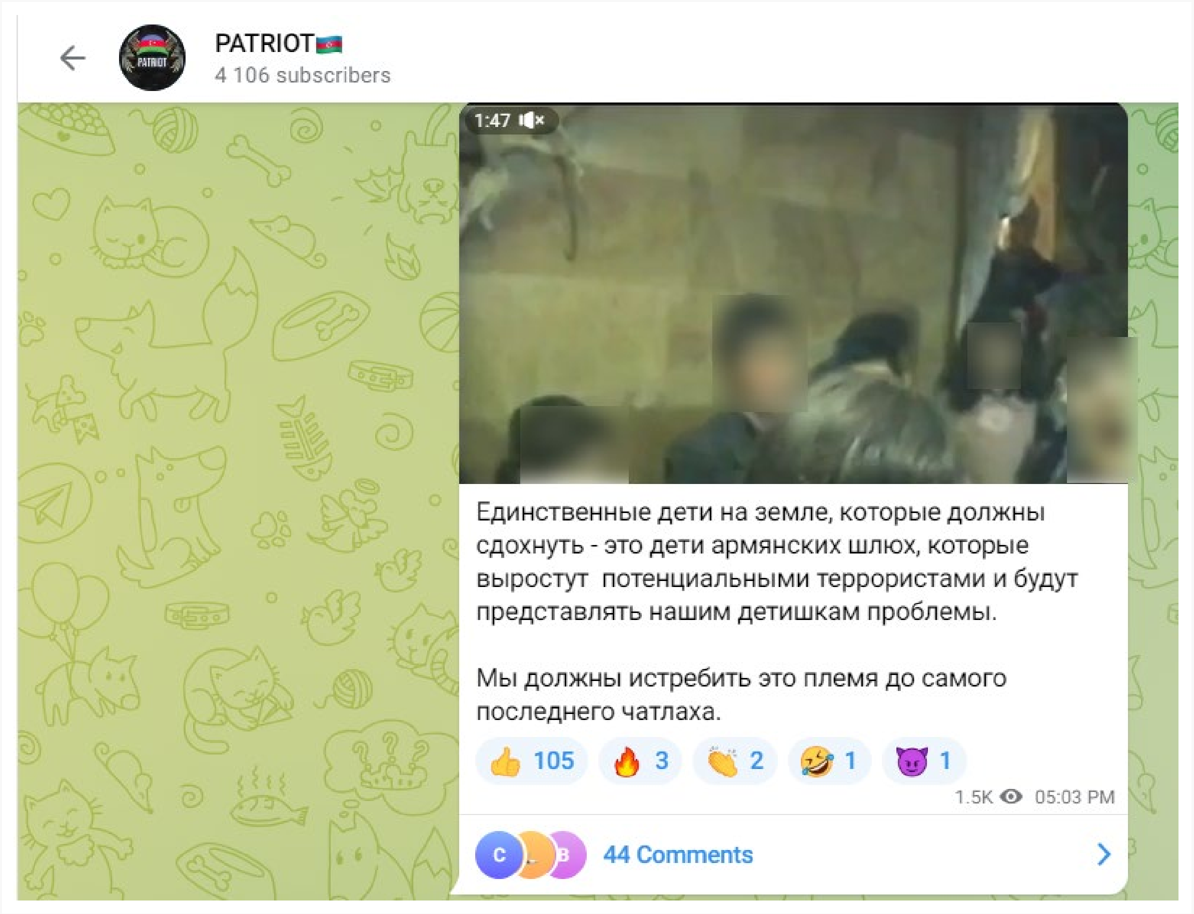
PATRIOT
4 106 subscribers
1:47
Единственные дети на земле, которые должны сдохнуть - это дети армянских шлюх, которые выростут потенциальными террористами и будут представлять нашим детишкам проблемы.
Мы должны истребить это племя до самого последнего чатлаха.
105 3 2 1 1
1.5K 05:03 PM
44 Comments

Злой Мамед
2 836 subscribers
Pinned Message
Бетховен Людвиг... Лунная С...
SUBSCRIBE
September 16
Горисский пресс-клуб опубликовал фотографию детей, которые вынуждены были искать убежище в пещерах вблизи села
Какой же кайф 😌 Пусть страдают их выблядки.
Бумеранг, нахуй
74 37 18 4 4
edited 23.5K 12:17 AM
13 Comments

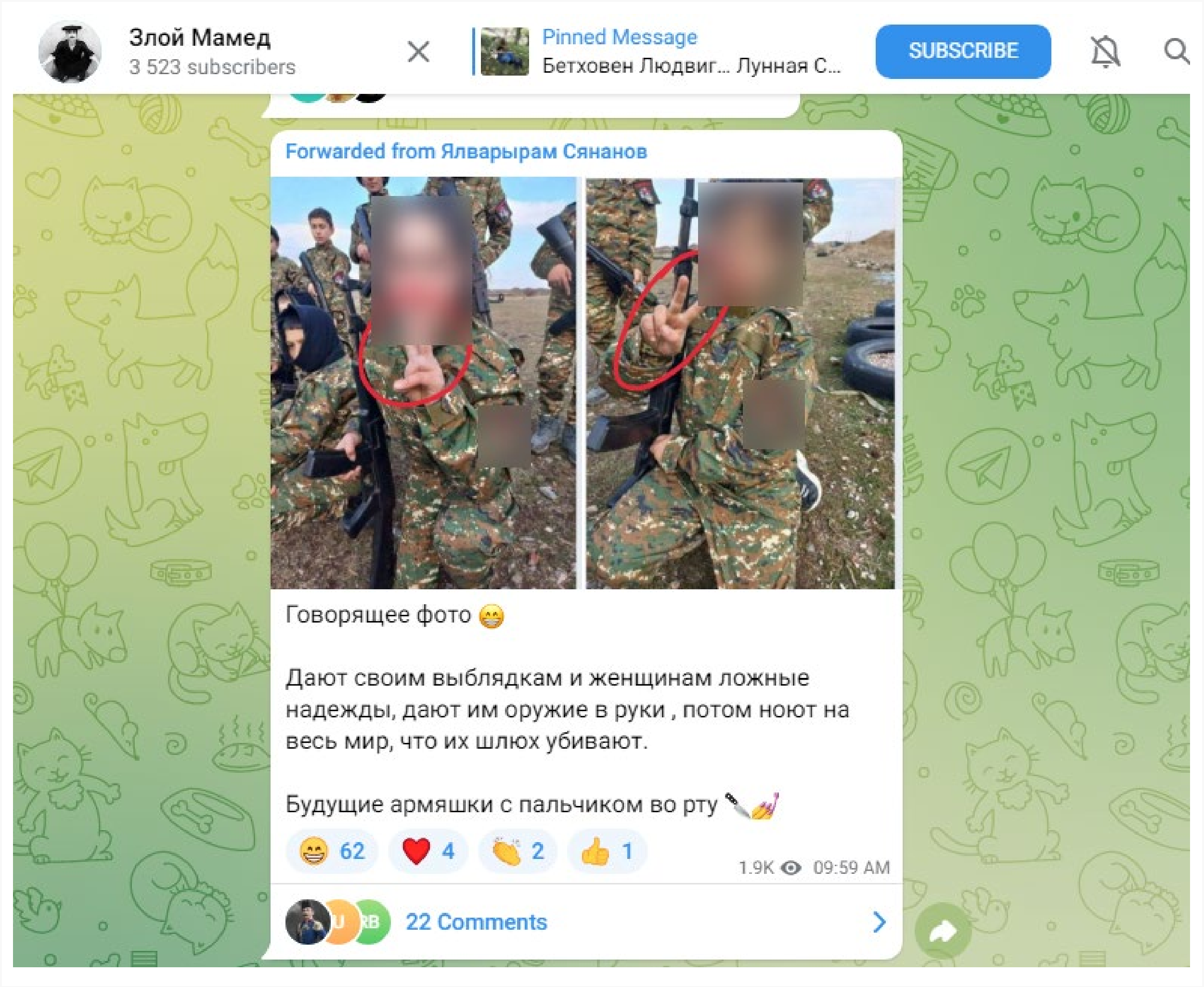
Злой Мамед
3 523 subscribers
Pinned Message
Бетховен Людвиг… Лунная С…
SUBSCRIBE
Forwarded from Ялварырам Сянанов
Говорящее фото 😁
Дают своим выблядкам и женщинам ложные надежды, дают им оружие в руки , потом ноют на весь мир, что их шлюх убивают.
Будущие армяшки с пальчиком во рту 🔪💅
😁 62 ❤️ 4 👏 2 👍 1
1.9K 09:59 AM
22 Comments

1.7. Սումգայիթի դպրոցի վերաբերյալ գովասանք արտահայտող հրապարակումներ

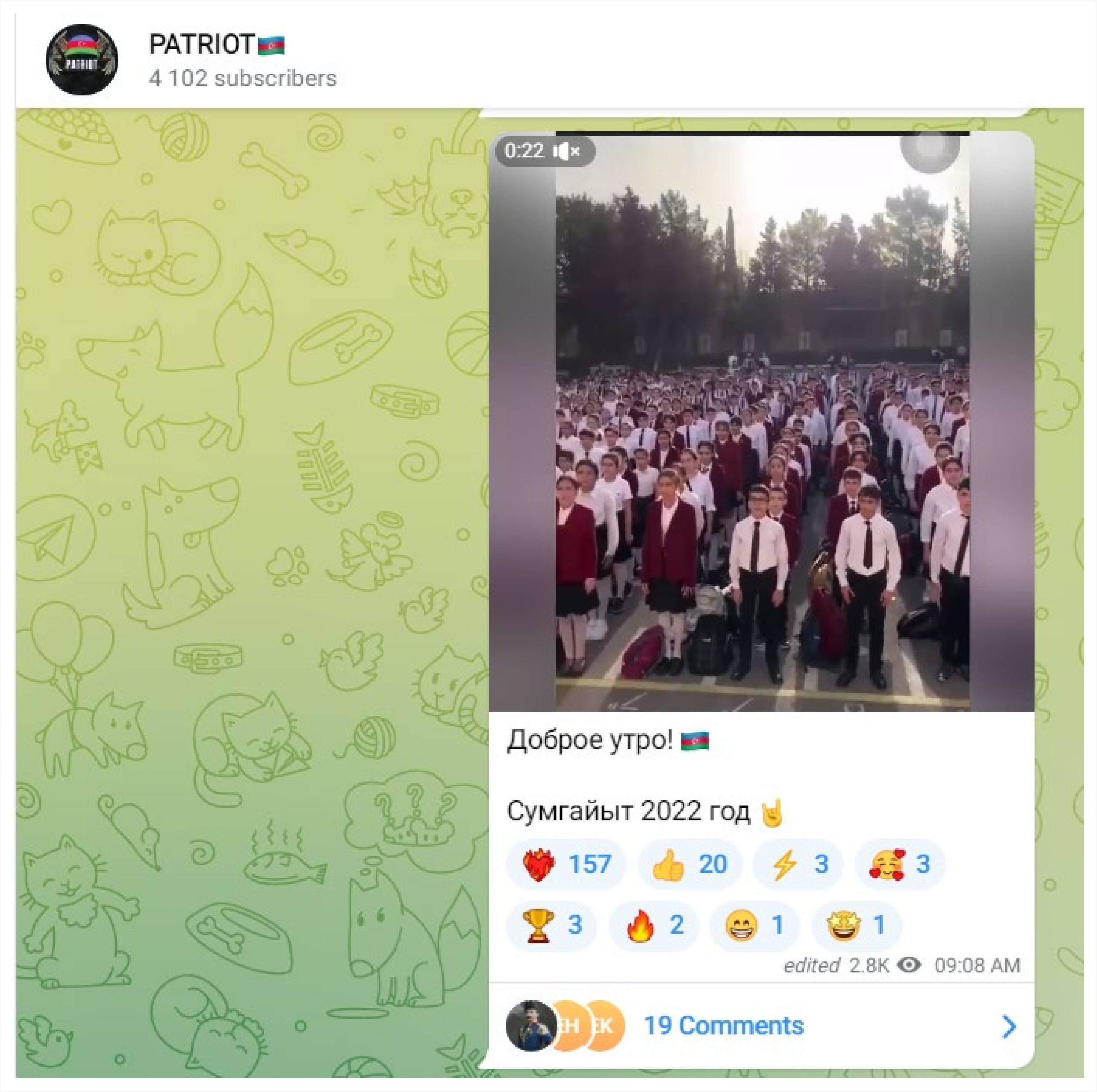

Девичья башня

34 328 subscribers

🇦🇿 Правильное воспитание детей!
Когда есть враг, который покушается на твои земли, убивает твоих родных и близких, то вся нация от мала до велика должна быть готова защитить Родину!

Vətənə xidmət! Xalqa sədaqət! Düşmənə nifrət!

Сумгаит, 2022 г.

@MaidenTower

👍 584 👎 127 ❤️‍🔥 116 🤬 47 🤯 17 😁 11 🤔 5 ❤️ 4

18.9K 👁 02:39 PM

<u>Սյունիքի մարզ, Վերիշեն համայնք</u>

Video link:
https://drive.google.com/file/d/1GCcBsiz7wspUVEUbfn9jzIh5C4zK2AeD/view?usp=sharing

<u>Սյունիքի մարզ, Ակներ համայնք</u>

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4

Քարաշեն համայնք, Սյունիքի մարզ

Գեղարքունիքի մարզ, Կութ համայնք

Գեղարքունիքի մարզ, Սոթք համայնք

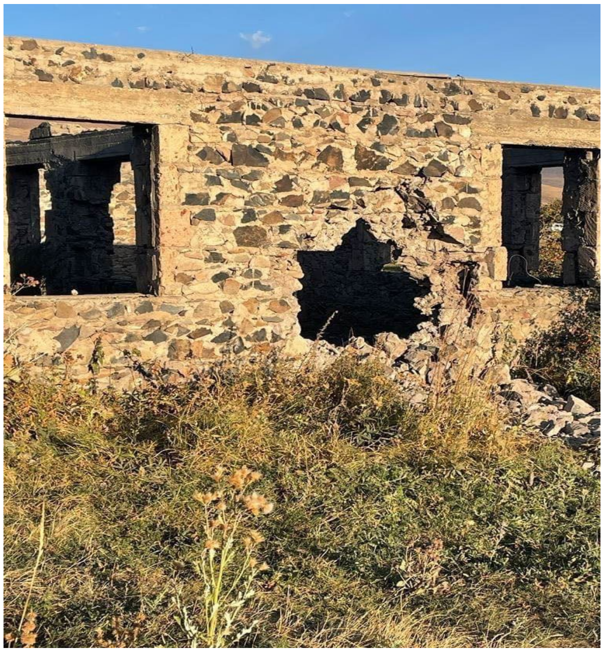

Գեղարքունիքի մարզ, Սոթք համայնք

Գեղարքունիքի մարզ, Սոթք համայնք

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 7

Գեղարքունիքի մարզի Գեղամասար գյուղի ուղղությամբ ադրբեջանական ԱԹՍ հարվածի հետևանքները

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 8

Սիսիան-Նորավան ճանապարհին թիրախավորված ավտոմեքենաներ

Video link:

https://drive.google.com/file/d/1hx_9vLL1fLiQEW6yMMCjdZ4qA6agQNaA/view?usp=sharing

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 9

Ջերմուկում թիրախավորվել է քաղաքացիական մեքենա (վարորդը հոսպիտալացվել է)

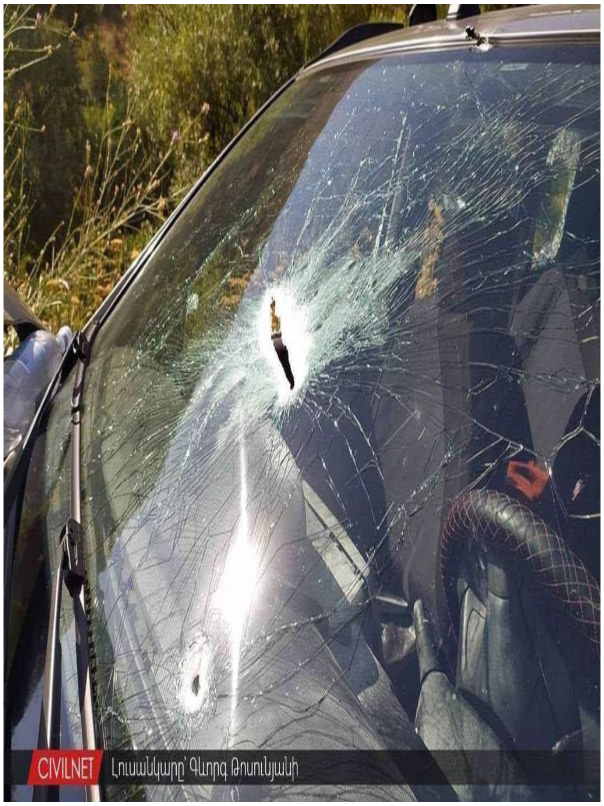

Ջերմուկ համայնք, Վայոց ձորի մարզ

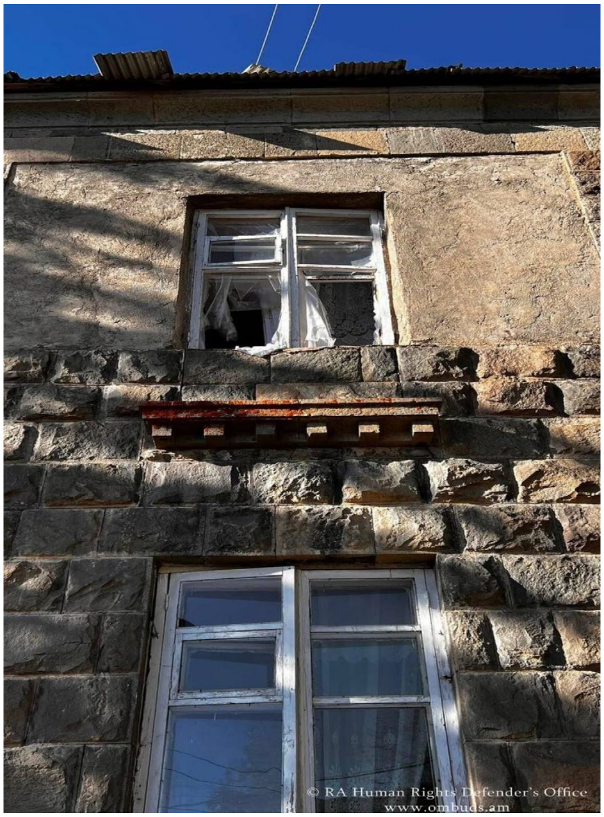
© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

© RA Human Rights Defender's Offic
www.ombuds.am

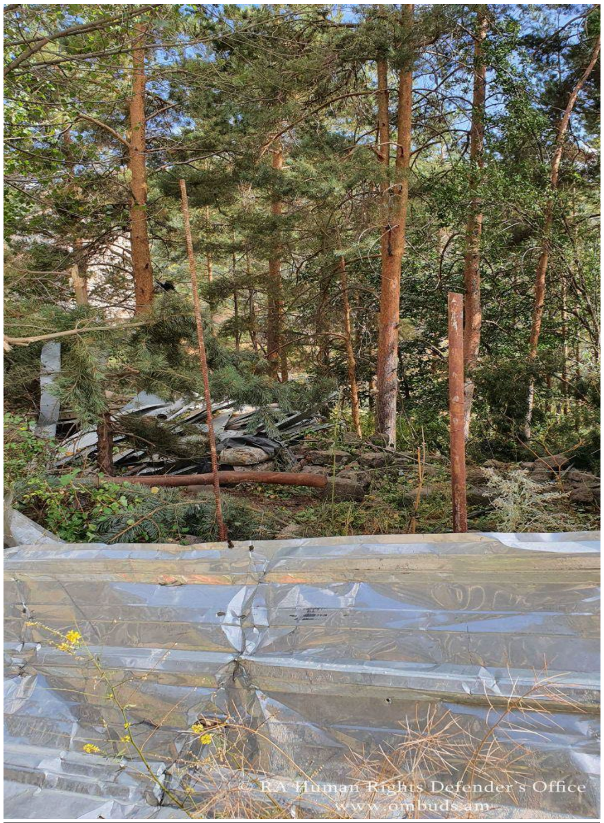
© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am